

”Onhan tää jokaisen ihmisen perustarve”

Voimauttava vuorovaikutus lähi-ihmisen ohjauksen viitekehyksenä

Pauliina Väänänen
Pro gradu -tutkielma
Logopedia
Helsingin yliopisto
Joulukuu 2016

Ohjaaja: Kaisa Launonen

Tiedekunta - Fakultet - Faculty Lääketieteellinen tiedekunta		Laitos - Institution - Department -	
Tekijä - Författare - Author Pauliina Suvi Talvikki Väänänen			
Työn nimi - Arbetets titel <i>"Onhan tää jokaisen ihmisen perustarve"</i> Voimauttava vuorovaikutus lähi-ihmisen ohjauksen viitekehyksenä			
Oppiaine - Läroämne - Subject Logopedia			
Työn laji/ Ohjaaja - Arbetets art/Handledare - Level/Instructor Pro gradu -tutkielma / Kaisa Launonen		Aika - Datum - Month and year Joulukuu 2016	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 90 s + 2 liitettä
Tiivistelmä - Referat - Abstract Tavoitteet: Puhevammaisilla ihmisillä on yhtäläiset oikeudet toimivaan vuorovaikutukseen ja kommunikointiin kuin muilla ihmisillä. Nämä oikeudet toteutuvat käytännössä lähiympäristön ihmisten kautta. Lähi-ihmisten ohjaaminen on tärkeä osa puheterapeutin työtä, erityisesti asiakkaan ollessa vaikeasti kehitysvammainen. Ohjaaminen koetaan kuitenkin usein hankalana, eivätkä sen tulokset aina näy arjessa. Ohjauksen tukena voidaan käyttää erilaisia malleja, esimerkiksi voimauttavaa vuorovaikutusta (VV). Kyseistä toimintatapaa on kuitenkin tutkittu vielä niukasti osaavampien kumppaneiden taitojen kehittymisen näkökulmasta. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, onko VV ja siihen perustuva video-ohjaus merkityksellinen tapa toteuttaa epäsuoraa puheterapiaa ja ohjata vaikeimmin puhevammaisien ihmisten lähi-ihmisiä. Tarkoituksena oli selvittää, muuttuvatko lähi-ihmisen vuorovaikutustaidot VV:n käytön myötä, ja jos ne muuttuvat, niin miten. Toiseksi pyrittiin selvittämään, kuinka työntekijä itse koki VV:n merkityksen. Menetelmät: Tämän tapaustutkimuksen aineisto saatiin Kehitysvammaliiton tietotekniikka- ja kommunikaatiokeskus Tikoteekistä. Aineisto oli kerätty reilun vuoden mittaisen VV-prosessin aikana vuosina 2014 ja 2015. Tutkittavina oli kaksi ihmistä helsinkiläisestä kehitysvammaisten asumisyksiköstä. Toinen tutkittava oli vaikeasti kehitysvammainen ja puhumaton asukas, toinen hänen omahoitajansa. Videoaineisto koostui kahdesta osasta: siihen sisältyi 14 vuorovaikutusvideota tutkittavien välisistä VV-hetkistä sekä ohjausvideo jakson lopusta. Aineisto analysoitiin aineistolähtöisesti, pääosin laadullisin keinoin. Vuorovaikutusvideoissa ilmeneviä vuorovaikutustaitojen muutoksia kuvattiin erilaisin taulukoin ja litteraattikatkelmin. Ohjauskeskustelu raakalitteroitiin ja analysoitiin sisälönanalyysillä, käyttäen mukailtua induktiivisen päättelyn mallia. Tulokset ja johtopäätökset: Työntekijän vuorovaikutustapa muuttui jakson aikana sensitiivisemmäksi ja läsnäolevammaksi. Tämä muutos ilmeni neljän vuorovaikutuksen elementin kehittymisen kautta, joita olivat etäisyys vuorovaikutuskumppanista, kosketuksen käyttö, vokalisaation määrä ja laatu sekä vuorovaikutuksen tavoitteettomuus. Työntekijä koki VV:n monin tavoin merkityksellisenä toimintatapana erityisesti itselleen työntekijänä, mutta myös vaikeavammaiselle vuorovaikutuskumppanilleen sekä laajemmalla tasolla. Nämä tutkimustulokset antavat viitteitä siitä, että VV on merkityksellinen ja vaikuttava tapa ohjata lähi-ihmisiä osaavammiksi vuorovaikutuskumppaneiksi vaikeimmin puhevammaisille ihmisille. Lisäksi tutkimus antaa lähtökohtia jatkotutkimukselle VV:stä ja lähi-ihmisten ohjauksesta. Tämän tutkimuksen valossa VV näyttäytyy tärkeänä toimintatapana myös yhteiskunnallisella tasolla.			
Avainsanat - Nyckelord Voimauttava vuorovaikutus, kehitysvammaisuus, puhevammainen, lähi-ihminen, epäsuora puheterapia, osaava vuorovaikutuskumppanuus, sensitiivisyys, olemuskieli, ohjaus			
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto – Helda / E-thesis (opinnäytteet)		ethesis.helsinki.fi	
Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information Työ on luettavissa myös Kehitysvammaliiton Papunet-sivustolta		papunet.net	

Tiedekunta - Fakultet - Faculty Faculty of Medicine		Laitos - Institution - Department -	
Tekijä - Författare - Author Pauliina Suvi Talvikki Väänänen			
Työn nimi - Arbetets titel <i>"This is a basic need of every human being"</i> Intensive interaction as a framework for mentoring a staff member			
Oppiaine - Läroämne - Subject Logopedics			
Työn laji/ Ohjaaja - Arbetets art/Handledare - Level/Instructor Master's Thesis / Kaisa Launonen		Aika - Datum - Month and year December 2016	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 90 pp. + 2 appendices
Tiivistelmä - Referat - Abstract Aim: People with speaking disabilities have equal rights to functional interaction and communication as people without disabilities. These rights actualize only through the actions and skills of more able communicators. Guiding staff and family members is an important part of every speech and language pathologist's (SLP) job, especially if the client has severe learning disability. However, many SLPs experience guiding difficult and the results of staff communication training have been unsatisfactory. There are different models that can be used to help the process of indirect speech and language therapy. One of them is called Intensive interaction (II). Its role in enhancing interaction skills of more able communicators has only been studied a little. The purpose of this study is to find out if II is a meaningful approach to carry out indirect speech and language therapy. The aim was to find out if and how the interaction skills of a staff member change during an II process. The aim was also to figure out how she saw the significance of II. Methods: This research data were collected in the Communication and Technology Centre Tiko-teekki of the Finnish Association on Intellectual and Developmental Disabilities. The data were collected during an II process that took place in 2014 and 2015 in a residential unit for people with learning disabilities. This study had two participants, one of whom was a resident with multiple learning and speaking disabilities, and the other one a staff member. The video material was composed of 14 interaction videos between the resident and the staff member, and one video of guidance discussion between the staff member and the mentoring SLP in the end of the process. The data were analysed according to the themes arising from the data, by mostly qualitative means. The changes in interaction skills were described with different tables and transcriptions. The guidance discussion was transcribed and analysed according to inductive analysis. Results and conclusion: The interaction style of the staff member became more sensitive and present. That change manifested through improvements in four elements of interaction: distance from the interaction partner, touching, quality and quantity of vocalization and tasklessness of interaction. The staff member saw II as a meaningful approach, especially for herself as an employee, but also for her interaction partner with multiple disabilities and more generally. These results suggest that II is a meaningful and effective means of mentoring significant others to become more sensitive, skillful and able interaction partners for persons with severe speaking disabilities. Additionally this study gives premises for further research on II and indirect speech and language therapy. In light of this research II is also important on societal level.			
Keywords Intensive interaction, learning disability, speaking disability, indirect speech and language therapy, skillful interaction partnership, sensitivity, interaction guidance, mentoring, body language			
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto – Helda / E-thesis (opinnäytteet)		ethesis.helsinki.fi	
Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information This master's thesis can be read on Papunet website		papunet.net	

Kiitokset

Tämän tutkielman tekemisessä auttoivat monet ihmiset. Suuri kiitos tutkittavilleni – tätä aineistoa saatikka tutkimusta ei olisi ilman teitä ja rohkeuttanne heittäytyä voimauttavan vuorovaikutuksen vietäviksi. Haluan kiittää puheterapeutti Kaisa Martikaista, joka tarjosi keräämäänsä aineistoa käytettäväkseni ja auttoi minua löytämään mielekkään näkökulman tutkimukseeni. Kiitos kärsivällisyydestä vastatessasi kaikkiin kysymyksiini tämän matkan varrella. Innostuksesasi voimauttavasta vuorovaikutuksesta on tarttunut myös minuun.

Lämmin kiitos ohjaajalleni Kaisa Launoselle, joka on luotsannut minut läpi gradun eri vaiheiden ja luonut minuun uskoa myös epävarmuuden hetkinä. Kiitos, että olet nähnyt aiheeni tärkeyden ja ollut aina läsnä tarvittessani apua. On ollut suurelta osin sinun ansiotasi, että tämä graduprosessi ei ollutkaan sellainen mörkö, kuin pelkäsin, vaan mielekäs ja inspiroiva.

Haluan myös kiittää omia lähi-ihmisiäni. Kiitos, että olette olleet kiinnostuneita ja kuunnelleet aiheestani kylästäymiseen asti. Kiitos äiti, kun olet jaksanut lukea tekstiäni ja antaa kommentteja sekä auttaa muotoilujen kanssa. Kiitos isä, että olet ollut aina valmiina auttamaan, kun olen kohdannut teknisiä ongelmia. Kiitos veljelleni avusta englanninkielisissä käännöksissä ja tekniikan kanssa. Kiitos Lauri, että olet kannustanut minua aina ja valanut uskoa onnistumiseeni. Ystävilleni kiitos siitä, että olette saaneet ajatukseni pois gradusta. Kiitos ystävälleni ja opiskelutoverilleni Jennille yhteisistä keskusteluista, jotka ovat tarjonneet tärkeää vertaistukea sekä auttaneet ajatuksia aina eteenpäin.

Lopuksi kiitos Tutoris Oy:lle myöntämästäni stipendistä tätä tutkimusta varten. Se mahdollisti minulle täysipainoisemman ja stressittömämmän keskittymisen tämän tutkimuksen tekoon.

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	1
2	PUHEVAMMAISUUS JA VUOROVAIKUTUS.....	3
2.1	Puhevammaisuus ja vaikea puhevammaisuus	3
2.2	Puhevammaisten ihmisten oikeudet	3
2.3	Epäsymmetrinen vuorovaikutustilanne	4
2.4	Puhevammaisten ihmisten vuorovaikutuskumppanit	5
2.5	Hyvä vuorovaikutuskumppanuus	7
2.5.1	Sensitiivisyys.....	8
2.5.2	Osaavan kumppanuuden elementit.....	9
2.5.3	Olemuskielen käyttö vuorovaikutuksen keinona	10
3	EPÄSUORA PUHETERAPIA	11
3.1	Paradigman muutos puheterapiakentällä	12
3.2	Lähiympäristön ohjauksen haasteet	13
3.3	Ohjauksen toteuttaminen	15
3.4	Videopohjainen ohjaus	16
3.5	Voimauttava vuorovaikutus.....	18
3.6	Muita ohjauksen tueksi kehitettyjä malleja	20
4	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	23
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	23
5.1	Tutkittavat ja heidän valintakriteerinsä	23
5.2	Interventiojakson kuvaus	24
5.3	Aineiston kuvaus	26
5.4	Aineiston analysointi	27
5.4.1	Vuorovaikutusvideoiden analysointi.....	27
5.4.2	Ohjauskeskustelun analysointi	36
6	TUTKIMUSTULOKSET JA NIIDEN TULKINTA.....	39
6.1	Työntekijän vuorovaikutustaitojen muutokset	39
6.1.1	Etäisyys vuorovaikutuskumppanista	39
6.1.2	Kosketuksen käyttö	40
6.1.3	Vokalisaation määrä ja laatu	43
6.1.4	Vuorovaikutuksen tavoitteettomuus.....	47
6.1.5	Läsnäolo ja sensitiivisyys.....	50
6.1.6	Yhteenvedo työntekijän vuorovaikutustaitojen muutoksista	54
6.2	Voimauttavan vuorovaikutuksen merkitys	55
6.2.1	Merkitys työntekijälle itselleen	55
6.2.2	Merkitys vaikeavammaiselle kumppanille	59
6.2.3	Merkitys laajemmalla tasolla	61
6.2.4	Työntekijän antama palaute jakson toteutustavasta	62
6.2.5	Yhteenvedo voimauttavan vuorovaikutuksen merkityksestä	63
7	POHDINTA	63
7.1	Tulosten pohdinta	63
7.2	Menetelmän pohdinta	73
7.3	Kehittämis- ja jatkotutkimusehdotuksia	78
7.4	Johtopäätökset	81
	LÄHTEET	83
	LIITE 1. Taulukko 8: Vuorovaikutusvideoiden kuvaus.....	91
	LIITE 2. Tutkimuslupalomake	95

1 Johdanto

Voimauttava vuorovaikutus (*Intensive Interaction*) on vaikeimmin kehitysvammaisten ja autististen henkilöiden sosiaalisuuden ja esikielellisen kommunikoinnin kehittämiseen suunnattu toimintatapa (Nind & Hewett, 2005), jossa mallinnetaan hoivasuhteen erityispiirteitä (ks. myös Nind, 1996, 1999; Snow, 1977). Voimauttava vuorovaikutus on erityisesti Englannissa ja Australiassa yksi puheterapeuttien laajimmin käyttämistä terapiamenetelmistä kehitysvammaisten asiakkaidensa kanssa (Caldwell, 2013; Goldbart & Caton, 2010; Goldbart, Chadwick & Buell, 2014). Sitä käytetään lisääntyvin määrin myös Euroopassa ja Aasiassa, ja sen käyttöä on sovellettu esimerkiksi muistisairaiden ja synnynnäisesti kuurosokeiden ihmisten kuntoutuksessa (Caldwell, 2013; Ellis & Astell, 2008; Hart, 2008; Hutchinson & Bodicoat, 2015). Suomessa Kehitysvammaliiton Tikoteekki on pyrkinyt lisäämään tietoisuutta toimintatavasta muun muassa järjestämällä koulutuksia, tuottamalla suomenkielistä materiaalia ja tekemällä yhteistyötä Intensive Interaction -instituutin kanssa (Martikainen, 2013, 20; Moroza-James, 2014, 2).

Voimauttavalla vuorovaikutuksella on tutkimusten mukaan voitu vaikuttaa lupaavasti vaikeasti kehitysvammaisten ja autististen ihmisten sosiaalisiin ja kommunikatiivisiin perustaitoihin (mm. Argyropoulou & Papoudi, 2012; Kellett, 2004; Zeedyk, Davies, Parry & Caldwell, 2009b). Kuitenkin laadukasta tutkimusta toimintatavasta on todettu tarvittavan lisää (Goldbart ym., 2014; Hutchinson & Bodicoat, 2015). Suomalaista tutkimusta aiheesta ei ole vielä laisinkaan. Tutkimus on painottunut selvittämään olemuskielensä varassa toimivien henkilöiden taitojen kehittymistä, kun taas menetelmää toteuttavien, osaavien vuorovaikutuskumppanien kehittymistä on tutkittu niukasti (mm. Firth, 2010; Firth, Elford, Leeming & Crabbe, 2008; Samuel, Nind, Volans & Scriven, 2008). Tämä tutkimus olisi kuitenkin erityisen tärkeää, sillä vastuu vuorovaikutustilanteesta ja sen onnistumisesta on osaavalla vuorovaikutuskumppanilla, kun toinen osapuolista toimii varhaisten vuorovaikutustaitojensa varassa (mm. Launonen, 2007, 82, 104; Vuoti, Burakoff & Martikainen, 2009). Kun osaavamman vuorovaikutuskumppanin vuorovaikutustaidot kehittyvät, tulee puhevämmäinen kommunikoija myös paremmin ymmärretyksi arjessaan (Martikainen, 2013), mikä vahvistaa hänen osallisuuttaan omassa elämässään ja kohentaa hänen elämänlaatuaan (mm. Spitzberg, 2003, 93; von Tetzchner & Martinsen, 1999, 311; Zeedyk, Caldwell & Davies, 2009a).

Vuorovaikutus vaikeasti kehitysvammaisen henkilön kanssa koetaan usein haastavaksi, eikä se aina onnistu lähi-ihmisiltä luonnostaan (Koski, 2014, 67; Launonen, 2007, 97; Martikainen, 2013; Vuoti ym., 2009). Useissa tutkimuksissa on osoittautunut, että lähi-ihmiset tarvitsevat tähän tehtäväänsä tukea ja lisäkoulutusta (esim. Leskelä, 2012b, 193; McConkey, Morris & Purcell, 1999a; Purcell, Morris & McConkey, 1999). Lähi-ihmisten vuorovaikutuksen ja kommunikoinnin ohjaaminen on tärkeä osa puheterapeutin työtä, erityisesti asiakkaan ollessa vaikeasti kehitysvammainen (KELA, 2010, 24; Kiviranta, Sätälä, Suhonen-Polvi, Kilpinen-Loisa & Mäenpää, 2015; Launonen, 2007, 97–98). Arjen ympäristössä toteutuvan kuntoutuksen ja lähi-ihmisten ohjaamisen merkitys korostuvat entisestään myös vuoden 2016 alussa voimaan tulleessa vaativaa lääkinnällistä kuntoutusta koskevan lain (HE 332/2014) uudistuksessa (Finlex, 2014; Suomela-Markkanen, 2016). Puheterapeutit kuitenkin kokevat epäsuoran puheterapian toteuttamisen usein vaikeana (esim. Graves, 2007), ja työntekijät käyttävät vain harvoin oppimiaan uusia vuorovaikutustaitoja arjen tilanteissa (mm. Chadwick & Jolliffe, 2009; Purcell, McConkey & Morris, 2000). On myös havaittu, että puheterapeuttien käsitykset taitavasta vuorovaikutuskumppanuudesta voivat poiketa paljon toisistaan ja olla jopa ristiriidassa keskenään (Koski, 2014, erityisesti 49–51).

Tarvitaankin lisää tutkimustietoa merkityksellisistä ja vaikuttavista tavoista toteuttaa lähi-ihmisten ohjausta niin, että tulokset aidosti vaikuttavat arjessa (ks. Koski, 2014, 25). Tätä tarvetta korostaa myös Suomessa vallitseva puute puheterapeuteista (mts. 65): interventioita täytyy tehostaa resurssien puutteen vuoksi. Maailman terveysjärjestö on todennut tarpeen vahvistaa tutkimusta erilaisten vammaispalveluiden ja -ohjelmien tuloksista ja tehokkuudesta, kehittää henkilökunnan koulutusta ja tietotaitoa sekä lisätä yleistä ymmärrystä vammaisuudesta (WHO, 2011). Esimerkiksi Goldbart ja Caton (2010) ovat todenneet, että tarvitaan lisää tutkimusta siitä, miten hoivahenkilökunnan kommunikointiin liittyviä tietoja, taitoja ja asenteita voidaan harjoittaa. Pysin vastaamaan tällä pro gradu -tutkielmallani näihin esiintuotuihin tarpeisiin ja edellä kuvaamiini tutkimustiedon aukkoihin. Näkökulmani rajautuu tästä syystä lähi-ihmisen ohjaamiseen voimauttavan vuorovaikutuksen viitekehyksessä ja vuorovaikutustaitojen kehittymiseen tämän ohjausprosessin myötä. Toivon, että tutkimus lisää ammattilaisten tietoisuutta yhdestä mahdollisesta tavasta ohjata puhevammaisten ihmisten yhteisöjä ja samalla mahdollisesti yhtenäistää puheterapeuttien käsityksiä hyvästä vuorovaikutuksesta vaikeavammaisten ihmisten kanssa (ks. Koski, 2014, 67).

2 Puhevammaisuus ja vuorovaikutus

2.1 Puhevammaisuus ja vaikea puhevammaisuus

Puhevammaiset ihmiset muodostavat vähemmistön, joka ei pysty kommunikoimaan riittävän hyvin puheen avulla: osa heistä ei kykene puhumaan lainkaan, osalla taas puhe ei riitä täyttämään kaikkia kommunikoinnin tarkoituksia (von Tetzchner & Jensen, 1999, 454; von Tetzchner & Martinsen, 1999, 13). Kolmasosa kehitysvammaisista ihmisistä ei tule toimeen riittävän hyvin puheen avulla vuorovaikutustilanteissa (Kaski, Manninen, Mölsä & Pihko, 2001, 162). Tämä vaikeuttaa merkittävästi heidän kommunikoinnin ja vuorovaikutuksen mahdollisuuksiaan hyvin puhevaltaisessa sosiaalisessa ympäristössä.

Vaikeimmin puhevammaisilla ihmisillä tarkoitetaan niitä ihmisiä, jotka eivät koskaan opi puhumaan eivätkä siten myöskään hyödy perinteisistä puheterapian keinoista (von Tetzchner & Jensen, 1999, 454; von Tetzchner & Martinsen, 1999, 14). Kyseinen termi on lainattu tähän Kehitysvammaliiton OIVA-hankkeesta (esim. Martikainen, 2013). Puheen sijaan vaikeimmin puhevammaiset ihmiset kommunikoivat *olemuskielen* (Pulli, Launonen & Saarela, 2005) eli varhaisimpien vuorovaikutuksen keinojen varassa (ks. tarkemmin luku 2.5.3). Yleensä näiden ihmisten toimintahäiriöön liittyy myös muita älyllisten ja sosiaalisten taitojen poikkeavuutta (mm. von Tetzchner & Martinsen, 1999, 14). Monet heistä ovat syvästi tai vaikeasti kehitysvammaisia (ks. Launonen, 2007, 81–84). Vaikka vaikeasti kehitysvammaiset ihmiset näkyvät yhteiskunnassa nykyisin paremmin kuin koskaan aikaisemmin, jäävät merkittävät yksilölliset kommunikoinnin tuen tarpeet silti usein täyttymättä (Brady ym., 2016).

2.2 Puhevammaisten ihmisten oikeudet

Puhevammaisilla ihmisillä on puheen haasteista huolimatta samanlainen oikeus tasarvoiseen vuorovaikutuskumppanuuteen ja toimivaan kommunikointiin kuin muilla ihmisillä (Brady ym., 2016; Goldbart & Caton, 2010), sillä vuorovaikutus, kommunikointi ja kuulluksi tuleminen määritellään jokaisen ihmisen perustarpeiksi (mm. International Communication Project, 2014; Launonen, 2007, 168; Leskelä & Lindholm, 2012b). Toimiva vuorovaikutus ja kommunikointi ovat tärkeitä elämänlaatua ja emotionaalista hyvinvointia kohentavia tekijöitä (mm. Hostyn & Maes, 2009; Moroza-James, 2014, 37–38;

Spitzberg, 2003, 93; von Tetzchner & Martinsen, 1999, 15, 311). Itsensä ilmaiseminen mahdollistaa omaan elämään vaikuttamisen ja yhteiskuntaan osallistumisen, liittyen samalla vahvasti itsenäisyyden, itsekunnioituksen ja omanarvon tunteeseen.

Vammaisten ihmisten perusoikeudet itsensä ilmaisemiseen, kommunikointiin ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen on nostettu esiin monissa säädöksissä ja kansainvälisissä sopimuksissa, minkä tarkoituksena on varmistaa näiden oikeuksien toteutuminen (ks. Gustafsson, 2011). Nämä oikeudet nojautuvat muun muassa *Suomen perustuslain* (Eduskunta, 2013) pykälään 12, *YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmalliseen julistukseen* (United Nations, 1948, artikla 19) ja *YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevaan yleissopimukseen* (United Nations, 2006, artikla 21), joka astui Suomessa voimaan 10.6.2016 sopimuksen ratifioinnin jälkeen (Koski, 2015). Yleissopimuksen artikkelissa 21 (United Nations, 2006; Suomen YK-liitto, 2015) mainitaan vammaisten ihmisten mahdollisuus kommunikoida millä tahansa kommunikointikeinolla, esimerkiksi puhetta tukevilla tai korvaavilla keinoilla, sekä tavoite helpottaa näiden kommunikointikeinojen käyttöä. Sopimus korostaa kaikkien perusoikeuksien kuulumista vammaisille ihmisille sekä heidän täyttä tasavertaisuuttaan muiden ihmisten kanssa.

Kommunikoinnin perustuslaissa (engl. *Communication Bill of Rights*) (NJC, 2014) määrittää jokaisen ihmisen kommunikatiivisia oikeuksia. Siinä tuodaan esiin, että jokaisella ihmisellä on vammansa laajuudesta huolimatta perusoikeus vaikuttaa kommunikoinnin avulla olemassaolonsa ehtoihin (myös Brady ym., 2016; Papunet, 2015c). Jokaisella ihmisellä on muun muassa oikeus olla sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, osallistua merkitykselliseen kommunikointiin, saada kuntoutusta, tukea ja interventioita kommunikoinnin vahvistamiseen ja saada vastaus kaikkeen ilmaisuunsa.

2.3 Epäsymmetrinen vuorovaikutustilanne

Epäsymmetrisyyttä vuorovaikutustilanteessa voivat aiheuttaa kahdenlaiset seikat: yhtäältä osallistujien eritasoiset kieli- ja vuorovaikutustaidot ja toisaalta heidän erilaisiin rooleihinsa ja toimintamahdollisuuksiinsa liittyvät seikat (Leskelä & Lindholm, 2012a ja b). *Institutionaalisessa vuorovaikutustilanteessa* (Drew & Heritage, 1992, esim. 22) osallistujien välillä vallitsee epäsymmetria, sillä toisella vuorovaikutuksen osapuolista on edusta-

mansa instituution kautta suuremmat toimintavaltuudet kuin toisella (mts. 47–53, 235–236; Leskelä & Lindholm, 2012a ja b). Lisäksi instituution edustaja, esimerkiksi lääkäri tai terapeutti, omaa sellaista tietoa tai osaamista, joka toiselta puuttuu.

Epäsymmetria voi institutionaalisissa tilanteissa myös kasautua (ks. Leskelä, 2012b, 212), jos toinen osapuolista on lisäksi kielellisesti osaamattomampi, esimerkiksi neurologisen vamman tai kehityksellisen viiveen takia (Leskelä & Lindholm, 2012b). *Kielellinen epäsymmetria* tarkoittaa tilannetta, jossa vuorovaikutuksen osapuolten kielelliset ja/tai vuorovaikutuksen taidot ovat selvästi eritasoiset. Tämä näkyy usein korostuneesti myös osallistumisen epäsymmetriana niin, että työnjako on erityisen selkeä ja osaavampi osallistuja kantaa suurempaa vastuuta tilanteen etenemisestä (Linell, 1998, 221–224). Mitä heikommät toisen osapuolen kielelliset taidot ovat, sitä suurempi valta ja vastuu osaavammalla osapuolella on tilanteen etenemisestä. Kommunikointikumppani toimii tällöin *kaksoisroolissa*: hän sekä tulkitsee ja muotoilee osaamattomamman kumppanin ilmaisuja että toimii kommunikointikumppanina tälle (von Tetzchner & Jensen, 1999; von Tetzchner & Martinsen, 1999, 77, 296–300). Vuorovaikutus voikin rakentua pitkälti hänen tulkintojensa ja arvailujensa varaan. Tämä luo vuorovaikutukseen epävarmuuden siitä, onko osapuolten tulkinta tilanteesta yhteinen (Leskelä & Lindholm, 2012b, 28). Kielellisesti epäsymmetrinen vuorovaikutus onkin altis monenlaisille häiriöille (myös Hostyn & Maes, 2009; von Tetzchner & Jensen, 1999).

2.4 Puhevammaisten ihmisten vuorovaikutuskumppanit

Olemuskielen (Pulli yms., 2005) varassa toimivien henkilöiden parhaita vuorovaikutuskumppaneita ovat ihmiset, jotka viettävät heidän kanssaan eniten aikaa ja tuntevat siten heidän kiinnostuksenkohteensa, reaktionsa ja toimintatapansa parhaiten (myös Launonen, 2007, 162). Nämä päivittäiset sosiaaliset kontaktit ovat tärkeitä kuntoutuksenkin kannalta (Goldbart & Caton, 2010), sillä arjen vuorovaikutusympäristö on *ekologisen eli yhteisöllisen kuntoutusotteen* (Hildén, Merikoski & Launonen, 2001; Koski, 2014, 25; Launonen, 2008, 87) mukaan paras ympäristö kuntoutukselle.

Monille vaikeasti kehitysvammaisille ihmisille ihmissuhteiden luominen on vaikeaa (mm. Johnson, Douglas, Bigby & Iacono, 2012) rajallisten kommunikaatiotaitojen takia

(McLean, Brady & McLean, 1996), ja heillä on ihmissuhteita selvästi vähemmän kuin lievemmin kehitysvammaisilla ihmisillä (myös Verdonshot, de Witte, Reichrath, Buntinx & Curfs, 2009). Ystävyyssuhteita ei ole usein ollenkaan (Krauss, Seltzer & Goodman, 1992). Vaikeimmin vammaisten ihmisten sosiaaliseen verkostoon kuuluvatkin lähinnä perheenjäsenet ja palkatut työntekijät esimerkiksi päiväkeskuksista ja ryhmäkodeista (myös Koski, 2014, 15). Näitä sosiaalisen lähipiirin muodostavia ihmisiä kutsutaan *lähi-ihmisiksi* (ks. von Tetzchner & Martinsen, 1999, 18). He ovat lähellä kyseistä ihmistä ja vastuussa hänen hyvinvoinnistaan.

Lähi-ihmisistä erityisesti työntekijöiden merkitys on suuri, sillä he ovat yleensä aikuisten vaikeavammaisten ihmisten ensisijaisia kommunikointikumppaneita (mm. Forster & Iacono, 2008). Tutkimusten mukaan työntekijöiden ja kehitysvammaisten ihmisten välillä on kuitenkin vain rajallisesti sosiaalista vuorovaikutusta, ja nekin tilanteet ovat epäsäännöllisiä ja lyhyitä (mm. Schepis & Reid, 1994). Muut vastuualueet menevät usein vuorovaikutuksen edelle, sillä työntekijät pitävät hoidollisia ja institutionaalisia toimenpiteitä tärkeämpinä kuin sosiaalista osallistamista (Antaki, Finlay & Walton, 2007; Graves, 2007; McConkey & Collins, 2010). Vuorovaikutushetket toteutuvat lähinnä muiden aktiviteettien ohella, jolloin tavoitteina ovat muut asiat kuin itse vuorovaikutus (Johnson ym., 2012).

Työntekijöiden vuorovaikutustyylin on havaittu olevan usein dominoivaa, kontrolloivaa ja ohjailevaa sensitiivisen sijaan (Antaki ym., 2007; McConkey ym., 1999a; myös Nind & Hewett, 2005, 72). Heidän käsitystään kommunikoinnista kehitysvammaisten ihmisten kanssa leimaa ”opetusstrategia”, johon liittyy kumppanin ohjeistaminen ja korjaaminen (McConkey, Purcell & Morris, 1999b). Työntekijät esimerkiksi muotoilevat kumppaniensa viestejä uudestaan ja saattavat jättää huomiotta epärelevantteina pitämiään ilmaisuja (Antaki ym., 2007). He myös tekevät testikysymyksiä, joihin tietävät jo vastauksen. Vuorovaikutus koostuu suurelta osin asiakkaille annetuista ohjeista, ja työntekijät tekevät jopa neljä kertaa enemmän kommunikaatioaloitteita kuin asiakkaat (myös McConkey ym., 1999a). Lisäksi työntekijät kommunikoivat pääosin puheella myös puhumattomien asiakkaittensa kanssa, eivätkä useinkaan onnistu mukauttamaan käyttämäänsä kieltä sopivaksi kumppaninsa ymmärtämisen tasoon nähden. Nämä seikat heikentävät kehitysvammaisen kumppanin mahdollisuutta vaikuttaa vuorovaikutuksen kulkuun ja toimia täysipainoisena vuorovaikutuskumppanina.

Vuorovaikutuksen on myös havaittu olevan vain harvoin positiivista (keskimäärin 9 % ajasta), esimerkiksi kumppanin toiminnan kehumista (Schepis & Reid, 1994), vaikka vuorovaikutuksen leikkisyyden ja yhteisen hauskanpidon on nähty olevan tärkeä osa kaikkea hyvää kommunikaatiota (Trevarthen, 2008). Työntekijöillä on hankaluuksia tulkita kumppaniensa ei-kielellisiä viestejä kommunikatiivisiksi ja kiinnittää huomiota omaan ei-kielelliseen viestintäänsä (McConkey ym., 1999b; Purcell ym., 1999). Lisäksi he eivät välttämättä ymmärrä puhevammaisten ihmisten tarvitsevan usein lisää aikaa vuorovaikutukseen (Purcell ym., 1999). Työntekijöiden on myös vaikeaa arvioida kumppanien kuuloa ja kielellisen ymmärtämisen taitoja todenmukaisesti, jotta he pystyisivät mukauttamaan kommunikointiaan kumppanilleen sopivaksi.

Kielellisesti epäsymmetriset vuorovaikutustilanteet aiheuttavat usein epävarmuutta ja hankalia tilanteita, joihin ammattilaiset ovat toivoneet ohjeita ja apukeinoja (Leskelä, 2012b, 193). Toistuvasti on havaittu, että työntekijät tarvitsevat lisäkoulutusta myös erilaisiin kommunikointitaitoihin ja -strategioihin, erityisesti puhetta tukeviin ja korvaaviin kommunikointikeinoihin (McConkey ym., 1999a; McVilly, 1997).

2.5 Hyvä vuorovaikutuskumppanuus

Puhevammaisten ihmisten oikeus tasa-arvoiseen ja toimivaan vuorovaikutukseen (ks. tarkemmin luku 2.2) toteutuu vain ympäristön tuen avulla (Launonen, 2007; Vuoti ym., 2009, 21), ja alan kirjallisuudessa korostetaan, että puhevammaisella ihmisellä on oikeus osaa-vaan vuorovaikutuskumppaniin (Papunet, 2015b). Osaavammalla vuorovaikutuskumppanilla on täten suuri vastuu vuorovaikutustilanteen ja oman vuorovaikutustoimintansa muokkaamisesta sellaiseksi, että vaikeavammaisen ihmisen oikeudet kommunikointiin toteutuvat. Lähi-ihmisten tärkeä rooli on huomioitu myös Maailman terveysjärjestön (WHO) luomassa ICF-mallissa (engl. *International Classification of Functioning, Disability and Health*) ympäristötekijöiden muodossa: ympäristön ihmiset voivat vaikuttaa merkittävästi yksilön toimintarajotteisiin suurentamalla tai pienentämällä niitä (WHO, 2001, esim. 16–17). Kun osaavampi kumppani pystyy pienentämään kumppaninsa toimintarajotteita ja mahdollistamaan tämän täysipainoisen osallistumisen vuorovaikutukseen, puhutaan hyvästä tai osaavasta vuorovaikutuskumppanuudesta (mm. Virtanen, 2012; Vuoti ym., 2009).

Hyvä vuorovaikutuskumppanuus perustuu lähi-ihmisen aitoon kiinnostukseen vaikeavammaista kumppaniaan kohtaan, pyrkimykseen ymmärtää hänen tarpeitaan sekä kykyyn vastata hänen viesteihinsä sellaisin keinoin, jotka hän ymmärtää (Vuoti ym., 2009, 3). Puhevammaiselle henkilölle tällainen ymmärrettävä ja monin tavoin kehitykselle tärkeä vuorovaikutuksen keino on usein kosketus (mm. Launonen, 2007, 81, 142; Nind & Hewett, 2005, 122–126, 173–175). Osaavan vuorovaikutuskumppanin kanssa puhevammaisen ihminen kokee, että hän tulee hyväksytyksi omana itsenään ja että hänen osallistumistaan vuorovaikutukseen arvostetaan (mm. Martikainen, 2013; Vuoti ym., 2009). Hän pystyy vaikuttamaan vuorovaikutuksen tahtiin ja osallistumaan siihen tekemällä aloitteita, joihin myös saa vastauksen.

Hyvin ja huonosti toimivan vuorovaikutustyylin erottaa myös se, kuinka johdonmukaisesti vuorovaikutuskumppani uskoo puhevammaisen kumppaninsa osaavan kommunikoida ja uskoo tämän viestit aidoiksi ja tarkoituksellisiksi, pitäen niitä siten kuuntelemisen ja vastaamisen arvoisina (mm. Dennis, 2002; Simmons-Mackie & Kagan, 1999, 815–817; von Tetzchner & Jensen, 1999). Kommunikoitaessa vaikeasti puhevammaisen henkilön kanssa vuorovaikutus katkeaa joskus väistämättä epäselvyyden takia. Näissä tilanteissa hyvän vuorovaikutuskumppanuuden määrittelee se, kuinka kyvykkäiksi vuorovaikutuskumppanit arvioivat vaikeasti puhevammaisen henkilön (Virtanen, 2012).

2.5.1 Sensitiivisyys

Osaavan vuorovaikutuskumppanuuden perustana on sensitiivisyys (Ainsworth, Biehar, Waters & Wall 1978; Feeney & Collins, 2004; Hostyn & Maes, 2009; Paavola, 2006). Sensitiivisyydellä tarkoitetaan osaavan kumppanin tapaa virittäytyä vuorovaikutustilanteeseen ja kumppanin sen hetkiseen tunnetilaan, tarpeisiin ja rytmiin sekä sovittaa oma vuorovaikutustyylinsä, tunnetilansa ja rytminsä vastaamaan niitä (mm. Nind & Hewett, 2005, esim. 8, 108; Stern, 1985, erit. 138–161). Sensitiivisyys ilmenee yleensä luontaisesti vauvan ja vanhemman välisessä varhaisessa vuorovaikutuksessa ja on tärkeä lapsen kehittymistä edistävä tekijä (Nind & Hewett, 2005, 43–74; Trevarthen, 2008).

Sensitiivinen vuorovaikutuskumppani (Ainsworth ym. 1978, erit. 142; Feeney & Collins, 2004, 304–305) on vuorovaikutuksessa läsnä ja osaa nähdä asiat kumppaninsa näkökulmasta. Hän etenee kumppaninsa tahdissa, herkistyy havaitsemaan hänen pienimmätkin

aloitteensa, osaa tulkita hänen käyttäytymistään ja viestejään oikein sekä vastata niihin selkeästi, oikealla tavalla ja oikeaan aikaan. Hän myös (yli)tulkitsee tahattomiakin toimintoja, kuin ne olisivat tarkoituksenmukaisia kommunikaatioaloitteita (Nind & Hewett, 2005, 52, 114; Snow, 1977). Sensitiivinen kumppani tarkkailee jatkuvasti oman toimintansa vaikutusta kumppaniinsa, havainnoi mahdollisia negatiivisia reaktioita ja kunnioittaa niitä muuttamalla toimintatapojaan (Nind & Hewett, 2005, 98, 102).

Vaikeasti kehitysvammaisten ja puhevammaisten ihmisten vuorovaikutuskumppaneiden sensitiivisyys on nostettu yhdeksi tärkeimmäksi tekijäksi, jolla vuorovaikutusta voidaan vahvistaa ja viedä tasa-arvoisempaan suuntaan (esim. Caldwell, 2008; Ellis & Astell, 2008; Hart, 2008; Launonen, 2007; Nind & Hewett, 2005; Zeedyk, 2008). Sensitiivinen vuorovaikutustyyli auttaa puhevammaista ihmistä tulemaan tietoisesti kyvystään vaikuttaa vuorovaikutukseen (Vuoti ym., 2009, 22). Kun kehitysvammaisen ihmisen aloitteet tulevat huomioituiksi, saa hän kokemuksia siitä, että hän voi omalla toiminnallaan vaikuttaa ympäristöönsä ja että hänen viestinsä ovat merkityksellisiä. Tämän johdosta hänen aloitteellisuutensa vuorovaikutuksessa voi lisääntyä edelleen. Tällainen muutos voi samalla vähentää puhevammaisten ihmisten passiivista vuorovaikutustyyliä, joka heille on usein kehittynyt epätasa-arvoisen vuorovaikutuksen myötä (mm. von Tetzchner & Martinsen, 1999, 15, 107–108). Lisäksi myönteiset vuorovaikutuskokemukset lisäävät molempien osapuolten halua viettää aikaa yhdessä, mistä syntyy usein positiivinen, itseään vahvistava vuorovaikutuksen kierre (Papunet, 2015d; Vuoti ym., 2009).

2.5.2 Osaavan kumppanuuden elementit

Lukuisissa tutkimuksissa on määritelty erilaisia osaavan vuorovaikutuskumppanuuden elementtejä ja perusperiaatteita (esim. Dennis, 2002; Hostyn & Maes, 2009; Koski, 2014; McConkey ym., 1999a; Vuoti ym., 2009). Esimerkiksi kuuntelemalla ja kunnioittamalla kumppanin ajatuksia, varmistamalla yhteisen ymmärryksen ja sietämällä väärinymmärryksiä ihminen voi useiden tutkimusten mukaan oppia osaavammaksi vuorovaikutuskumppaniksi. Osaava kumppanuus ilmenee myös ajatusten tasolla: hyvä vuorovaikutuskumppani haluaa saada vuorovaikutuksen toimimaan ja uskoo kehitysvammaisen ihmisen haluun kommunikoida. Muita tärkeitä toimintatapoja ovat ajan antaminen ja odottaminen, esimerkiksi hidastamalla omaa vuorovaikutuksessa olemisen tahtia, pitämällä tietoisesti taukoja ja odottamalla johdattelematta ja kärsivällisesti kumppanin ilmauksia (myös Nind & Hewett,

2005, 47, 54–55). Tällä tavoin vaikeasti puhevammaisella ihmisellä on tilaa aloitteiden tekemiseen ja oman vuoronsa muodostamiseen. Lisäksi vuorovaikutustahdin hidastaminen auttaa vaikeasti puhevammaista ihmistä ymmärtämään vuorovaikutustilannetta ja kumppaninsa puhetta.

Kehitysvammaliiton OIVA-hankkeessa (ks. tarkemmin luku 3.6) kehitettiin työntekijöiden vuorovaikutustaitojen tueksi *LOVIT-muistisääntö* (mm. Vuoti ym., 2009, 23–28). Se kiteyttää viisi elementtiä, jotka on useissa tutkimuksissa nostettu olennaisiksi osaavan kumppanin toimintatavoiksi: 1. *Läsnäolo*. Vuorovaikutuksen lähtökohtana on läsnäolon ja kiinnostuksen osoittaminen kumppania kohtaan, eikä yhdessäolon hetkenä mietitä muita asioita. 2. *Odottaminen*. Kumppanin reaktioille annetaan tilaa ja hänen aloitteitaan odotetaan rauhassa, rohkaisten häntä ottamaan oma vuoronsa. 3. *Vastaaminen*. Kumppanin hienovaraissimmatkin aloitteet huomiodaan vastaamalla niihin, osoittamalla siten viestien olevan tärkeitä. 4. *Ilmaisun mukauttaminen*. Ilmaisua mukautetaan viestimällä kumppanille sopivalla tavalla (esimerkiksi ilmeillä tai liikkeellä), jolloin vuorovaikutusparilla on käytössä yhteinen kieli. 5. *Tarkistaminen*. Vuorovaikutuksen aikana varmistetaan, tulivatko kumppanin osapuolen viestit ymmärretyiksi.

Kehitysvamma-alalla työskentelevät puheterapeutit ja hoitajat ovat nostaneet esiin viisi elementtiä kuvatessaan osaavaa vuorovaikutuskumppanuutta toimittaessa vaikeasti puhevammaisen ihmisen kanssa (Virtanen, 2012). Niitä ovat *positiivinen asenne, rauhallisuus, asiakaslähtöisyys* (esim. kunnioittavuus, kuunteleminen, rohkaiseminen vuorovaikutukseen), *selkeys* (esim. häiriötekijöiden karsiminen, selkeä puhe, konkreettiset ohjeet) ja *kommunikaatiostrategioiden käyttö* (esim. asettautuminen kasvokkain, ajan antaminen, AAC-keinojen käyttö). Nämä osaavan vuorovaikutuskumppanuuden kategoriat rinnastuvat monilta osin myös LOVIT-mallin peruselementteihin (Vuoti ym., 2009).

2.5.3 Olemuskielen käyttö vuorovaikutuksen keinona

Tasa-arvoisen vuorovaikutuksen saavuttaminen vaikeasti puhevammaisen ihmisen kanssa kommunikoidessa vaatii osaavalta kumppanilta oman toiminnan mukauttamista siten, että se vastaa puhevammaisen kumppanin taitoja (Launonen, 2007). Vaikeavammaiset ihmiset käyttävät itsensä ilmaisuun pääasiassa *olemuskieltä* eli varhaisen vuorovaikutuksen keinoja

(Kent-Walsh & McNauhgtton, 2005; Pulli ym., 2005; von Tetzchner & Jensen, 1999; Vuoti ym., 2009), kuten katseita, eleitä, äänensävyjä, ilmeitä, kehon jännittyneisyyttä, liikkeitä ja hengitysrytmiä. Täten olemuskieli on myös se keino, jolla vaikeimmin puhevammaiseen ihmiseen saa usein parhaiten yhteyden ja jota hän ymmärtää parhaiten (Launonen, 2007, 97; Papunet, 2015a). Olemuskielen käyttäminen myös tukee monin tavoin luontaisesti vaikeavammaisen osapuolen viestintää ja vuorovaikutusta (Nind & Hewett, 2005; Trevarthen, 2008).

Myös lähi-ihmiset käyttävät olemuskielen elementtejä luonnostaan kielellisen ilmaisun rinnalla, usein kuitenkin tiedostamattaan (mm. Launonen, 2007, 97, 140, 142). Olemuskielen tietoinen käyttöönotto ei onnistu kaikilta luonnostaan vaan vaatii usein ammattilaisten tukea ja ohjausta sekä harjoittelua (myös Nind & Hewett, 2005, 92). Harjoittelemalla varhaisten taitojen varassa toimimista osaava kumppani voi saada vaikeavammaisen kumppaninsa kiinnostumaan vuorovaikutuksesta ja vuorottelusta (mt). Osaava kumppani voi esimerkiksi jäljitellä kumppaninsa ilmauksia ja heijastaa niitä siten tälle takaisin. Jäljittelyyn pohjautuva vuorovaikutus on tutkimusten mukaan lisännyt vaikeasti puhevammaisten ihmisten aktiivisuutta, aloitteiden määrää, halua olla kontaktissa ja fyysisesti lähellä sekä vuorotella ja käyttää erilaisia ilmaisun keinoja (esim. Ellis & Astell, 2008; Kellett, 2003; Nind & Hewett, 2005).

3 Epäsuora puheterapia

Puheterapeutin työnkuvaan kuuluu olennaisena ja välttämättömänä osana yhteisöllinen kuntoutus eli *epäsuora puheterapia*, jossa asiakkaiden sosiaaliset verkostot otetaan mukaan kuntoutusprosessiin (ASHA, 2002; Hildén ym., 2001; KELA, 2010, 24; Kiviranta ym., 2015, 6; Koski, 2014, erit. 24–25). Tällöin muutoksen kohteena ovat asiakkaan lähipiirin vuorovaikutustavat ja käyttäytymisen piirteet. Lähi-ihmisiä voidaan esimerkiksi ohjata käyttämään toimivia kommunikointikeinoja. Perimmäisenä tavoitteena on tukea siten asiakkaan mahdollisuuksia hyvään vuorovaikutukseen. Epäsuoran puheterapian rooli korostuu erityisesti vaikeimmin vammaisten ja monivammaisten asiakkaiden kanssa (Kiviranta ym., 2015, 10–11; Launonen, 2007, 97–98; myös Papunet, 2015b). Tällöin terapian pääpaino on lähiympäristön ihmisten ohjauksessa, ja kuntoutus voi perustua jopa kokonaan yhteisöllisiin toimintatapoihin.

Lähiympäristön ohjaus on myös keino toteuttaa *kuntouttavaa arkea* (Kiviranta ym., 2015, 4–5). Kuntouttavassa arjessa asiakkaan kehitystä tuetaan niin, että kuntoutus sisällytetään jokapäiväisiin arjen toimiin. On todettu, että päivittäin arjessa toteutuva harjoittelu on merkittävämpää ja usein tehokkaampaa kuin yksittäiset terapiakerrat ja yksilöterapia. Kun taitoja harjoitellaan päivittäin arjen tilanteissa, voivat myös terapiassa opitut taidot yleistyä ja siirtyä arkielämään (myös Koski, 2014, 65). Lähi-ihmisten neuvonta ja ohjaus ovatkin olennainen osa lääkinnällistä kuntoutusta kuntoutuksen vaikuttavuuden varmistamiseksi.

3.1 Paradigman muutos puheterapiakentällä

Epäsuora puheterapia on verrattain uusi käsite, ja siihen liittyvät käytännöt ovat alkaneet kehittyä vasta 2000-luvulla (Koski, 2014, 25). Perinteisesti puheen ja kielen häiriöt on nähty vammaisuuden medikaalisen mallin mukaan yksilön ongelmina (Lesser & Perkins, 1999; WHO, 2001, 20) ja niitä on kuntoutettu pääasiassa perinteisen, toisin sanoen *suoran puheterapian* keinoin (ASHA, 2002; Graves, 2007; Launonen, 2008, 77; Money, 1997; Tykkyläinen, 2005, erit. 15). Tällöin terapiaprosessiin on osallistunut terapeutin kanssa yksilö, jolla häiriö on. Suoran puheterapian ongelmana on kuitenkin ollut positiivisten tulosten heikko yleistyminen arjen tilanteisiin, erityisesti kun asiakkaalla on kehitysvamma.

Puheterapian pragmaattinen lähestymistapa alkoi vähitellen nousta pinnalle 1980-luvulla (Koski, 2014, 24–25; Lesser & Perkins, 1999, erit. 113–117; Tykkyläinen, 2005, erit. 15). Sen keskiössä olivat häiriöiden vaikutukset yksilöiden päivittäisissä vuorovaikutustilanteissa. Paradigman muuttuessa kommunikointi alettiin nähdä aiempaa laajempaa vuorovaikutuskumppanien välisenä prosessina, jossa molemmat kumppanit vaikuttavat vuorovaikutuksen onnistumiseen (myös Brady ym., 2016; Moroza-James, 2014, 25; von Tetzchner & Martinsen, 1999, 10). Siten myös mahdollisten ongelmien syntyyn vaikuttavat molemmat osapuolet. Kuntoutuksen fokus laajeni koskemaan kaikkia vuorovaikutuksen osapuolia. Puheterapeutin tehtävänä ei ollut enää tarjota tehokkaampia kommunikointistrategioita ainoastaan ihmiselle, jolla häiriö oli, vaan myös hänen päivittäisille vuorovaikutuskumppaneilleen. Tällaista toimintatapaa kutsutaan ekologiseksi puheterapiaksi tai yhteisöpohjaiseksi/yhteisölliseksi kuntoutukseksi (engl. *community-based rehabilitation*) (Hildén ym., 2001; Koski, 2014, 10, 25; Launonen, 2008, 87; Vuoti ym., 2009). Ajatuksena on, että

osaavampien kommunikointikumppaneiden on helpompi muuttaa omia vuorovaikutustapojaan kuin osaamattomampien kumppaneiden.

Epäsuoran puheterapian käyttöönottoon ovat myötävaikuttaneet myös vammaisuuden sosiaalinen malli (Graves, 2007; WHO, 2001, 20) ja WHO:n kehittämä ICF-malli (WHO, 2001). Edellisen mukaan vammaisuus ei ole yksilön ominaisuus vaan monen sosiaalisen ympäristön tekijän yhteisvaikutuksen tulos. Samaten ICF-mallissa yksilön osallistumismahdollisuuksien nähdään riippuvan hänen yksilöllisten tekijöidensä lisäksi sosiaalisesta ympäristöstä ja sen monista eri elementeistä. Muun muassa asenneympäristö, organisaatioiden toimintatavat, palveluiden järjestelyt ja lähi-ihmiset voivat kaikki osaltaan edesauttaa tai estää yksilön suoriutumista. ICF-malli on nykyisin laajasti käytössä, ja esimerkiksi vaikeavammaisten ihmisten kuntoutusta rahoittava KELA (2010) käyttää sitä teoreettisena lähtökohtanaan määrittäessään standardeja kuntoutukselle. Myös vuoden 2016 alussa voimaan astuneen vaativaa lääkinnällistä kuntoutusta koskevan lain (HE 332/2014) uudistuksessa on käytetty viitekehyksenä ja terminologisena lähtökohtana ICF-luokitusta (Finlex, 2014; Suomela-Markkanen, 2016).

3.2 Lähiympäristön ohjauksen haasteet

Vaikka epäsuora puheterapia nähdään merkittävänä osana vaikeavammaisten ihmisten hyvää kuntoutusta, liittyy sen toteuttamiseen joitakin pulmia. Ensinnäkään ei ole selvää, minkälaista lähi-ihmisten tuen ja ohjauksen tulisi milloinkin käytännössä olla (Launonen, 2007, 166; van Oorsouw, Embregts, Bosman & Jahoda, 2009), koska tällaisista kuntoutuksen muodoista on tehty vain vähän vaikuttavuustutkimusta (myös Forster & Iacono, 2008; Graves, 2007; Money, 1997). Huomiota on suunnattu vain vähän siihen, mitkä ohjausmenot ovat tehokkaimpia (Kent-Walsh & McNaughton, 2005). Erityisesti aikuisten kehitysvammaisten ihmisten kanssa työskentelevän hoitohenkilökunnan kommunikoinnin ohjausta on tutkittu vähän (Purcell ym., 2000). Tieto koostuu lähinnä eri ohjelmista, joilla opetetaan kommunikointia työntekijöille (Koski, 2014, 26–33). Myöskään logopedian koulutus ei näytä vielä tarjoavan riittävästi tietoa puheterapeutin toiminnan tueksi tilanteissa, joissa kuntoutus perustuu lähiympäristön ohjaamiseen ja tukemiseen (ks. Helsingin yliopisto, 2016).

Toinen lähi-ihmisten ohjauksen pulma on se, että puheterapeutit kokevat ohjaamisen vaikeana ja tehottomana (mm. Graves, 2007). Epäsuoran terapian on havaittu muuttavan vain harvoin työntekijöiden kommunikointitapoja pysyvästi (esim. Chadwick & Jolliffe, 2009; Purcell ym., 2000), vaikka he olisivat itse raportoineet ohjauksen olleen hyödyllistä. Tähän vaikuttanee moni eri tekijä. Ensinnäkin työntekijät ovat joskus suhtautuneet torjuvasti tietoon ja ohjaukseen, joka ei ole perustunut käytännön kokemukseen heidän asiakkaidensa kanssa (Bradshaw & Goldbart, 2013). Lisäksi puheterapeuttien ja muiden ammattiryhmien välistä yhteistyötä voivat ohjaustilanteessa hankaloittaa eri ihmisten erilaiset lähtökohdat ja näkökulmat: Virtasen pro gradu -työssä (2012) puheterapeutit ja hoitajat ajattelivat osavasta vuorovaikutuskumppanuudesta eri tavoin, ja puheterapeuttien oli hoitajia helpompi keskustella vuorovaikutuksesta.

Lisäksi epäsuorassa puheterapiassa keskitytään usein pelkästään lähi-ihmisten kommunikointitapojen muuttamiseen, vaikka tutkimusten mukaan myös muita tekijöitä tulisi huomioida interventioita toteuttaessa (mm. Koski, 2014, 16, 65–66). Ensinnäkin muutos työntekijöiden käyttäytymisessä edellyttää muutoksen heidän ajattelutavoissaan ja asenteissaan (Ager & O'May, 2001; myös Bigby, Clement, Mansell & Beadle-Brown, 2009; Dennis, 2002; Goldbart & Caton, 2010). Työntekijöiden asenteiden on havaittu vaikuttavan eniten siihen, miten asiakkaat kykenevät osallistumaan yhteiskuntaan (Henry, Duvdevany, Keys & Balcazar, 2004, viitattu lähteessä Koski, 2014, 22; Verdonschot ym., 2009). Asenteiden tulee olla sopusoinnussa interventioiden kanssa, jotta ne voivat onnistua (Ager & O'May, 2001). Koska työntekijöiden asenteet ovat usein yhteneviä organisaation arvojen kanssa, olisi myös jälkimmäisiin hyvä kiinnittää huomiota (Bigby ym., 2009). Myös esimiesten tarjoaman tuen ja esimerkin on havaittu vaikuttavan siihen, kuinka hyviä kommunikoinnin harjoitusohjelmien tulokset ovat (Koski, Martikainen, Burakoff, Vesala & Launonen, 2014; Goldbart & Caton, 2010; McConkey & Collins, 2010; Siivonen, 2009). Organisaatiolta saadun tuen merkitys taas on korostunut erityisesti hankkeiden loputtua, kun vastuu jatkamisesta on organisaation työntekijöillä itsellään (Siivonen, 2009). Parhaimmillaan ohjaus toteutuu täten koko työyhteisön yhteisenä prosessina (Vuoti ym., 2009, 17).

Edellä mainitut ohjauksen toteuttamisen pulmat saattavat olla syynä siihen, että Goldbartin ja työryhmän (2014) tutkimuksen mukaan puheterapeutit käyttävät ohjausta lähinnä silloin, kun suora puheterapia ei sovellu asiakkaalle. Suoraa ja epäsuoraa terapiatapaa ei juurikaan

yhdistetä, ja epäsuoraa puheterapiaa toteutetaan silloin, kun suoran terapian vaihtoehtoja ei ole.

3.3 Ohjauksen toteuttaminen

Vaikka tutkimustietoa lähiympäristön ohjauksesta on vielä verrattain vähän (ks. luku 3.2), tiedetään sen toteuttamisesta jo jotakin. Lähiympäristön ohjaus vaatii puheterapeuteilta monenlaisia erityistaitoja, kuten erilaisten ohjausmetodien ja -strategioiden hallintaa, sekä yhteistyö- ja suhdetaitoja (mm. Graves, 2007). Hyödyllisimpänä pidetään erilaisten ohjaus-tekniikoiden, kuten ohjeistamisen, mallittamisen ja roolipelien, yhdistämistä. Ohjattavien ajatellaan oppivan parhaiten, kun uusi tieto tulee useaa kanavaa pitkin (van Oorsouw ym., 2009). Lisäksi ohjaukseen tulisi tutkijoiden mukaan yhdistää jatkuva palaute eri muodoissa, niin sanallisesti, kirjallisesti kuin videoiden muodossa. Sanallisesti annettua palautetta pidetään näistä tehokkaimpana. Palautteen ajoituksella sen sijaan ei välttämättä ole väliä, sillä välittömästi annetulla palautteella ja viivästetyllä palautteella on saatu yhtä hyviä tuloksia (Schepis & Reid, 1994).

Lähiympäristön ohjaus on tutkitusti hyödyllisintä toteuttaa yhdistämällä arjen tilanteissa tapahtuvaa suoraa ohjausta ja teoreettista taustatiedon jakamista (Money, 1997; Schepis & Reid, 1994; van Oorsouw ym., 2009). Kun osaavammille kumppaneille tarjotaan tietoa siitä, miten varhainen vuorovaikutus toimii, he osaavat kiinnittää huomiota olennaisiin seikkoihin (Launonen, 2007, 114). Purcellin työryhmä (2000) on nostanut esiin neljä tärkeinä pitämäänsä ohjauksen elementtiä: 1. Ohjauksen tulisi tapahtua työn lomassa, perustuen työssä usein toistuviin tilanteisiin ja konteksteihin. 2. Ohjauksen tulisi olla asiakaskeskeistä, keskittyen niihin asiakkaisiin, joiden kanssa työntekijät ovat useimmiten vuorovaikutuksessa. 3. Ohjaajana tulisi olla sellainen henkilö, joka tuntee asiakkaan ja pystyy työskentelemään työntekijän rinnalla. 4. Toimivat strategiat tulisi dokumentoida esimerkiksi videoimalla ja jakaa muille. Monet näistä elementeistä toteutuvat esimerkiksi videopohjaiseen ohjaukseen perustuvassa OIVA-mallissa (ks. tarkemmin luvut 3.5 ja 3.6). Näiden elementtien lisäksi on tuotu esiin, että ohjauksen loppuessa olisi tärkeää järjestää yhteisöön jokin oma malli, jonka mukaan työntekijät jatkavat omatoimisesti uusien toimintatapojen käyttöä (Schepis & Reid, 1994). Täten varmistetaan uusien käytäntöjen säilyminen ja tulosten pysyvyys.

Kehitysvammaisten ihmisten kanssa työskentelevien ihmisten ohjauksessa on usein tarvetta kiinnittää huomiota tiettyihin kommunikoinnin piirteisiin, joiden on havaittu leimaavan heidän kommunikointiaan vaikeavammaisten ihmisten kanssa (McConkey ym., 1999a). Ensinnäkin työntekijät kommunikoivat suurelta osin sanallisesti, myös puhumattomien kumppaneidensa kanssa. McConkey työryhmineen (1999a) on tuonut esiin, että työntekijät tarvitsisivat ohjausta osatakseen käyttää aiempaa enemmän ei-kielellisiä viestejä, erityisesti eleitä. Lisäksi he tarvitsevat usein ohjausta antaakseen kumppaneille enemmän mahdollisuuksia tehdä aloitteita ja tarjota keskustelunaiheita. Usein työntekijät myös puhuvat liian nopeasti sekä käyttävät liian monimutkaisia ja pitkiä lauserakenteita ja sanoja. Heitä voisi siis ohjata vähentämään kysymysten ja ohjeiden suurta määrää, lisäämään kommentointia ja antamaan kumppanille enemmän aikaa vastata (McConkey ym., 1999a).

3.4 Videopohjainen ohjaus

Työntekijöiden ja perheiden ohjaus perustuu usein videoiden käyttöön (esim. Fukkink, 2008; Martikainen & Burakoff, 2006; Vuoti ym., 2009). Etenkin vuorovaikutuksen ja kommunikoinnin havainnoimiseen videota pidetään hyvänä työkaluna (Burakoff & Martikainen, 2013), jolla on monia hyötyjä. Videoiden avulla vuorovaikutusta on muun muassa mahdollista tarkastella hyvin yksityiskohtaisesti, useista eri näkökulmista ja ikään kuin ulkopuolisen silmin (Fukkink, 2008; Launonen, 2007, 141). Video toimii eräänlaisena palautetta antavana peilinä, joka auttaa havaitsemaan oman toiminnan vaikutuksia kumppaniin ja kumppanin toiminnan vaikutuksia itseän (myös mts. 117). Videoilta on mahdollista havaita yhtäältä hyvinkin hienovaraisia ja toisaalta kokonaisvaltaisia viestejä sekä pieniäkin edistysaskeleita (Burakoff & Martikainen, 2013). Videoita on lisäksi käytetty keskustelun virittämiseen sekä sellaiseen ohjaustapaan, jossa työntekijät ovat itse tuottaneet käsiteltävän tiedon videoita katsomalla (myös Vuoti ym., 2009). Videota onkin pidetty hyvänä ammatillisen kasvun työvälineenä. Onnistumisten havainnointi videolta voi myös kasvattaa luottamusta omaan ammattitaitoon (Burakoff & Martikainen, 2013; Strathie, Strathie & Kennedy, 2011).

Videon pohjautuvasta ohjauksesta on kehitetty useita malleja, kuten *Video Intercation Guidance* (VIG), *Video Enhanced Reflective Practice* (VERP) ja *OIVA-vuorovaikutusmalli* (ks. tarkemmin luku 3.6). Näitä menetelmiä käytetään erilaisissa ohjaustilanteissa erilaisten

asiakkaiden kanssa, mutta kaikille niille on yhteistä tavoitteellisuus, onnistumisiin keskittyminen ja ohjattavien oman aktiivisen roolin korostaminen (Burakoff & Martikainen, 2013; Kennedy, 2011; Kennedy, Landor & Todd, 2010; Martikainen, 2016; Martikainen & Burakoff, 2006; Strathie ym., 2011; Todd, Landor & Kennedy, 2011; Vuoti ym., 2009, 32). Ohjattavat itse määrittelevät aktiivisesti tavoitteet ja käytetyt keinot sekä arvioivat tavoitteiden saavuttamista. Ohjaustilanteeseen valitaan reflektoitaviksi lyhyitä videokatkelmia mahdollisimman hyvin onnistuneista arjen vuorovaikutustilanteista. Ohjaaja rohkaisee ohjattavia havainnoimaan itse, refleктоimaan ja keskustelemaan omista strategioistaan. Heitä kannustetaan pohtimaan ja huomaamaan itse, mikä heidän toiminnassaan saa vuorovaikutuksen onnistumaan tavallista paremmin ja kuinka tällaista toimintaa pystyttäisiin lisäämään arkeen. Täten menetelmät rakentuvat ohjattavien yksilöllisten vuorovaikutustyylien varaan: niissä keskitytään jo entuudestaan toimiviin vuorovaikutustaitoihin ja pyritään vahvistamaan niitä. Tämä voi lisätä ohjattavien itseluottamusta ja saada heidät tietoisemmiksi osaamisestaan ja voimavaroistaan (Burakoff & Martikainen, 2013; Strathie ym., 2011). Usein videopohjaista ohjausta toteutetaan ryhmässä, jolloin ohjattavat oppivat myös toistensa videoista ja oivalluksista.

Videopohjaisen ohjauksen vaikuttavuudesta eri yhteyksissä on laajalti tutkimusnäyttöä (esim. Fukkink, 2008; Fukkink, Kennedy & Todd, 2011). Sillä on pystytty edistämään turvallista kiintymyssuhdetta pienten lasten ja heidän vanhempiensa välillä (Kennedy ym., 2010), lisäämään vanhempien itsevarmuutta ja muuttamaan heidän käsityksiään vanhemmuudesta positiivisemmiksi (Fukkink, 2008), kehittämään vanhempien sensitiivisyyttä ja vuorovaikutustaitoja lastensa kanssa sekä edistämään lasten kehitystä. Tutkimusten mukaan ohjattavana olleet työntekijät ovat myös itse kokeneet, että videohavainnointi on hyvä työväline ja että he ovat oppineet itsestään uusia asioita vuorovaikutuskumppanina (Burakoff & Martikainen, 2013; Vuoti ym., 2009, 56). Videohavainnoinnin avulla on vaikutettu merkittäväillä tavoilla työntekijöiden ajattelu- ja vuorovaikutustapoihin, ja myös työyhteisöjen tasolla vuorovaikutustavat ja työkäytännöt ovat muuttuneet (mts. 44–67; Koski, 2014, 52–55). Videopohjaisen ohjauksen on lisäksi havaittu soveltuvan monikulttuuriseen käyttöön sekä olevan kustannustehokasta – lyhyet video-ohjausprosessit voivat jopa olla tehokkaampia kuin pitkät (Fukkink, 2008). Videon on myös havaittu sopivan käytettäväksi muiden interventioiden yhteyteen. Esimerkiksi VIG:n käyttö voimauttavan vuorovaikutuksen yhteydessä on lisännyt osallistujien ymmärrystä toimintatavasta sekä pelaamisen vaikutuksista (Forsyth & Sked, 2011).

3.5 Voimauttava vuorovaikutus

Voimauttava vuorovaikutus on 1980-luvulla kehitetty käytännönläheinen ja kehityksellinen toimintamalli (mm. Nind & Hewett, 2005). Sen avulla pyritään vahvistamaan ja kehittämään varhaisten vuorovaikutustaitojen varassa toimivien ihmisten sosiaalisia taitoja ja kommunikoinnin perustaa eli niitä taitoja, jotka kehityksellisesti edeltävät puheen oppimista ja luovat perustaa myöhemmille taidoille. Niitä ovat esimerkiksi toisen ihmisen seurasta nauttiminen ja tarkkaavaisuuden suuntaaminen häneen, yhdessä toimiminen, katsekontaktin ja vuorottelun oppiminen sekä fyysisen kontaktin käyttö (mts. 76–77). Olennaista on myös emotionaalisen hyvinvoinnin lisääntyminen ja kognitiivisten kykyjen kehittyminen toimintatavan myötä. Voimauttavaa vuorovaikutusta käyttämällä on pystytty vaikuttamaan positiivisesti vuorovaikutuksen ja kommunikoinnin perustaitoihin (esim. Barber, 2008; Kellett, 2000, Leaning & Watson, 2006), jopa minuuttien kuluttua toimintatavan käytön aloittamisesta (Zeedyk ym., 2009a). Lyhyen aikavälin muutosten lisäksi kommunikointitaidoissa on havaittu myös pitkän aikavälin kehitystä (Firth, 2008; Kellett, 2000; Nind, 1996).

Alun perin menetelmä kehitettiin käytettäväksi vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten kanssa, joiden sosiaaliset ja kommunikoinnin taidot ovat alle vuoden ikäisen tyypillisesti kehittyneen lapsen tasolla (Nind & Hewett, 2005, 11). Myöhemmin sitä on alettu hyödyntää runsaasti myös autismin kirjoon kuuluvien ihmisten kanssa (ks. Caldwell, 2008, 2013; Moroza-James, 2014; Nind, 1999; Nind & Powell, 2000). Lisäksi menetelmää on viime vuosina sovellettu muun muassa loppuvaiheen dementiaa sairastavien ja kuurosokeiden ihmisten kanssa (Ellis & Astell, 2008; Hart, 2008; Hutchinson & Bodicoat, 2015). Kohde-ryhmän ihmisille on yhteistä vaikeus olla sosiaalisessa vuorovaikutuksesta muiden kanssa (Nind & Hewett, 2005, 11). He ovat ”vaikeasti tavoitettavissa” vakavien kommunikoinnin häiriöiden takia (myös Caldwell, 2013). Lisäksi he viettävät usein aikaa itseen keskittyvisä, rituaalisissa toiminnoissa.

Voimauttava vuorovaikutus perustuu psykologi Geraint Ephraimin (1982) ajatukselle siitä, että vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten kanssa olisi ensisijaisen tärkeää vahvistaa kommunikoinnin ja sosiaalisuuden perustaitoja (Nind & Hewett, 2005, esim. 4–7). Nämä perustaidot opitaan vauvan ja hoitajan välisiä vuorovaikutushetkiä ja -leikkejä muistutta-

vissa luonnollisissa tilanteissa, jotka ovat molemminpuolisesti nautittavia (myös Nind, 1996). Tutkimuksissa on havaittu vanhempien käyttävän hoivasuhteissa luontaisesti monia sellaisia vuorovaikutuksen piirteitä, jotka tukevat uusia vuorovaikutus- ja kommunikointitaitoja opettelevan lapsen kehitystä. Näitä erityispiirteitä ovat esimerkiksi ilmeiden liioittelu, äänen ja kielen mukauttaminen, ylitulkinta eli kumppanin toiminnan tulkitseminen tarkoituksenmukaiseksi sekä oman toiminnan ajoittaminen siten, että kumppanin tarkkaavuuden taso on optimaalinen (Nind, 1996, 1999; Nind & Hewett, 2005, 27; Snow, 1977). Olennaisena pidetään myös kumppanin omien äänien, liikkeiden tai rytmin hyödyntämistä liittymällä niihin mukaan ja laajentamalla niitä, jotta toiminta olisi hänelle merkityksellistä ja motivoivaa (Caldwell, 2013; Moroza-James, 2014, 19; Watson & Fisher, 1997).

Voimauttavassa vuorovaikutuksessa mallinnetaan vahvasti hoivasuhteen piirteitä, koska niiden tietoisien käyttöönoton ajatellaan vahvistavan myös aikuisen kehitysvammaisen tai autismin kirjoon kuuluvan henkilön kommunikoinnin perustan kehittymistä (mm. Martikainen, 2016; Nind & Hewett, 2005). Voimauttavan vuorovaikutuksen tilanteissa pyritään unohtamaan odotukset siitä, miten vuorovaikutustilanteissa tulisi käyttäytyä, ja sen sijaan *virittäydytään* kumppanin tunnetilaan ja olemukseen (Caldwell, 2013; Moroza-James, 2014, 18–19). Tilanteessa edetään kumppanin ehdoilla ja yritetään ymmärtää hänen ainutkertaista tapaansa toimia sekä hänen sanatonta kieltään ja sen sääntöjä (myös Coia & Hangle, 2008). Yhdessäolon hetkinä pysähdytään olemaan kumppanin saatavilla, vastataan hänen aloitteisiinsa ja kiinnostuksenkohteisiinsa sekä unohdetaan muut tavoitteet ja tehtävät paitsi nautittava yhdessäolo (*”tasklessness”*, suom. *tavoitteettomuus*; ks. Nind & Hewett, 2005, 97, 170–173). Tavoitteettomuus nähdään tärkeänä, jotta oppijalla on mahdollisuus vapaasti kokeilla sosiaalisia toimintoja ilman pelkoa epäonnistumisesta. Tarkoituksena on järjestää säännöllisesti tällaisia voimauttavan vuorovaikutuksen hetkiä, joissa vedetään kumppanin huomio pois omasta sisäisestä maailmastaan ja sen sijaan kiinnitetään hänen huomionsa yhteiseen vuorovaikutteiseen keskusteluun (Caldwell, 2013).

Voimauttavassa vuorovaikutuksessa on osaavan vuorovaikutuskumppanin kannalta kyse tietynlaisen vuorovaikutustyylin omaksumisesta (Martikainen, painossa; Nind & Hewett, 2005, 18–27, 31–33, 75–131). Sen perustana on sensitiivisyys eli kyky virittyä kumppanin tunnetilaan ja soinnuttaa oma toimintansa tämän mukaan (Nind & Hewett, 2005, 8; Stern, 1985). Hoivasuhteissa luonnostaan ilmenevien, vuorovaikutusta vahvistavien toimintatapojen pohjalta on Kehitysvammaliiton Tikoteekissä kehitetty tietoisesti käyttöönotettavat lä-

hi-ihmisen voimauttavat vuorovaikutustavat (Martikainen, 2015). Niihin kuuluvat muun muassa rento ja kiireetön olemus, oman läsnäolon ja kiinnostuksen viestittäminen kumppanille ilmeillä ja olemuksella, kumppanin havainnointi ja hänen tunnetilaansa virittäminen, taukojen pitäminen ja ajan antaminen kumppanille, kumppanin toimintaan vastaaminen sopivalla tavalla ja liittyminen siihen mukaan sekä toiminnan laajentaminen sopivalla hetkellä (myös Nind & Hewett, 2005, 75–131; Papunet, 2015d). Keskeistä on lisäksi, että voimauttavat vuorovaikutushetket ovat ennalta suunnittelemattomia ja leikkisiä (myös Trevarthen, 2008).

Voimauttavaan vuorovaikutukseen kuuluu olennaisena osana säännöllinen videoiminen, joka mahdollistaa sekä asiakkaan kehityksen että kumppanin oman kehityksen havaitsemisen (Barber, 2012; Nind & Hewett, 2005, 148). Videoinnin suositellaan tapahtuvan esimerkiksi joka toinen viikko ja yhdistyvän tiimissä yhdessä toteutettavaan videoiden analysoimiseen. Voimauttavan vuorovaikutuksen toteuttamisen avuksi on kehitetty erilaisia lomakkeita alun havainnointijaksolle sekä myöhemmin kehityksen seurantaan (Barber, 2012; Martikainen, 2015).

3.6 Muita ohjauksen tueksi kehitettyjä malleja

Lähi-ihmisten ohjaamisen tueksi on kehitetty viime vuosina useita eri malleja ja työkaluja. Monessa niistä on kohderyhmänä kehitysvammaisten ihmisten kanssa toimivat lähi-ihmiset. Toteutustavat kuitenkin eroavat toisistaan.

Selkokielen vuorovaikutuksen ohjeet on kehitetty kielellisesti epäsymmetrisiä keskusteluja varten (Leskelä, 2012a ja b; Leskelä & Lindholm, 2012b). Kyseessä on yleisluontoinen kielenkäyttöä ja vuorovaikutusta koskeva ohjekokoelma, jonka avulla voidaan edistää yhteisymmärrystä ja helpottaa vuorovaikutusta kielellisesti haastavissa kommunikointitilanteissa. Osallistujilla tulee kuitenkin olla riittävät kielelliset taidot, jotta kommunikointi voi tapahtua puheella. Selkokielen vuorovaikutuksen ohjeet jakautuvat viiteen ryhmään, joita ovat orientointi ja olosuhteiden huomioiminen, kohdentaminen ja läsnäolo, vuorottelun tukeminen, selkokielen puheen keinot sekä ymmärryksen tarkistaminen ja korjaamisen keinot.

OIVA-vuorovaikutusmalli (Onnistutaan Innostutaan Videon Avulla) on Kehitysvammaliiton Tikoteekin kehittämä videoavusteinen kommunikoinnin ohjausmalli (Burakoff & Martikainen, 2013; Koski, 2014, 36–40; Martikainen, 2013, 2016; Vuoti ym., 2009). Sen avulla pyritään vahvistamaan vaikeasti puhevammaisten henkilöiden kanssa toimivien työntekijöiden vuorovaikutustaitoja. Perimmäisenä tavoitteena on edistää puhevammaisen ihmisen mahdollisuutta ymmärtää, tulla ymmärretyksi ja vaikuttaa elämäänsä. OIVA-koulutuksella on saavutettu monenlaisia positiivisia muutoksia työntekijöiden ajattelu- ja kommunikointitavoissa (Koski, 2014, 52–55; Vuoti ym., 2009, 44–55).

OIVA-prosessi koostuu koulutusjaksoista, itsenäisestä työskentelystä ja säännöllisistä video-ohjaustapaamisista puheterapeutin kanssa. Koulutuksissa työntekijöille jaetaan teoreettista tietoa muun muassa kommunikoinnista vaikeimmin vammaisten kumppanien kanssa ja sensitiivisistä vuorovaikutustyylistä. Ohjaustapaamisissa työntekijät ovat aktiivisessa roolissa ja tarkastelevat videoituja arjen vuorovaikutushetkiä OIVA-ohjaajansa kanssa. Videoilta etsitään onnistuneita tilanteita ja pohditaan, miten niitä voitaisiin lisätä. OIVA-prosessin aikana työntekijöiden oppimisen tukena ovat LOVIT-elementit (ks. tarkemmin luku 2.5.2), joiden toteutumista videoilta havainnoidaan. Työntekijöiden lisäksi myös esimiehet osallistetaan hankkeeseen, jotta varmistetaan heidän tukensa sen toteuttamiselle ja työntekijöille.

HYP-malli eli *Huomioivaa yhdessäoloa päivittäin* on suomennos australialaisen puheterapeutti Sheridan Forsterin (2008) kehittämästä *Hanging Out Program* - eli HOP-mallista (Forster, 2014; Martikainen, 2016; Rohiola, 2015). Kyseessä on yksinkertainen lähestymistapa, jonka tavoitteena on varmistaa, että vaikeasti kehitysvammaiset ihmiset eivät jää paitsi vuorovaikutushetkistä toisten ihmisten kanssa. HYP-mallissa osaavampi vuorovaikutuskumppani järjestää päivittäin 10 minuutin vuorovaikutushetken, jonka aikana hän keskittyy olemaan täysin läsnä kumppaninsa kanssa. Vuorovaikutushetken tulisi ohjeen mukaan olla nautittava ja merkityksellinen kummallekin osapuolelle, joten osaavamman kumppanin tulee mukauttaa kommunikointikeinonsa vastaamaan kumppaninsa käyttämiä keinoja. Olenainen osa HYP-mallia on vuorovaikutushetken pohtiminen jälkeinpäin ja havaintojen kirjaaminen seurantalomakkeille. Myös HYP-mallilla on saavutettu positiivisia muutoksia työntekijöiden asenteisiin ja vuorovaikutustaitoihin (Rohiola, 2015). HYP-jakson on havaittu vaikuttavan myös positiivisesti asiakkaiden elämän sisältöön, vaikuttamismahdolluuksiin ja vuorovaikutustaitoihin.

Sekä OIVA-vuorovaikutusmallilla (Vuoti ym., 2009), HYP-mallilla (Forster, 2008) että voimauttavalla vuorovaikutuksella (ks. kpl 3.5) on yhteiset lähtökohdat varhaisessa vuorovaikutuksessa. Kaikissa kolmessa toimintatavassa pyritään varmistamaan vaikeimmin puhevammaisten ihmisten mahdollisuus toimivaan vuorovaikutukseen ja ehkäisemään heidän syrjäytymistään. Toimintatapojen toteutustapa ja kohderyhmä eroavat kuitenkin toisistaan: HYP-malli on näistä kolmesta tietoisesti yksinkertaisimmaksi kehitetty, eikä siinä tarjota yksityiskohtaisia ohjeita toteuttajalle. Voimauttava vuorovaikutus koostuu tarkemmista ohjeista ja teoreettisesta taustasta, ja sillä voidaan esimerkiksi syventää HYP-mallin myötä opittuja vuorovaikutustaitoja. OIVA taas on suunnattu organisaatioiden kouluttamiseen, ja se pohjautuu tarkkaan struktuuriin.

Open Communication Tool (OCT) on työkalu, jota puheterapeutit ja muut ammattilaiset voivat käyttää tehostaakseen kehitysvammaisille aikuisille suunnattuja epäsuoria interventiota eri yhteisöissä, kuten asumis- ja päiväkeskuksissa (Lewer & Harding, 2013). Työkalua voidaan lisäksi käyttää apuna tunnistettaessa ongelmia, jotka ovat tehokkaan kuntoutuksen ja elämänlaadun kohentumisen esteinä. OCT koostuu kuudesta vaiheesta, joita noudattamalla mahdolliset esteet voidaan tunnistaa ja ylittää (suom. käännös Koski, 2016).

Vaihe 1: Näettekö tarvetta muutokselle? Ensimmäisessä vaiheessa puheterapeutti käy yhteisössä keskustelua siitä, näkevätkö työntekijät ja esimies tarvetta muutokselle, ja minkälaista muutosta he odottavat.

Vaihe 2: Mikä on mielestänne ammattilaisen tehtävä? Tässä vaiheessa selvitetään työntekijöiden käsityksiä kaikkien osapuolten rooleista. Tarvittaessa rooli- jaotusta selvennetään realistisemmaksi.

Vaihe 3: Mitkä ovat asiakkaan tavoitteet? Kolmannessa vaiheessa asetetaan kaikkien osapuolten hyväksymät tavoitteet, joiden tulisi olla toiminnallisia, realistisia, näyttöön perustuvia sekä asiakkaalle merkityksellisiä.

Vaihe 4: Tee sopimus, jonka kaikki allekirjoittavat, mukaan lukien esimies. Tässä vaiheessa laaditaan kirjallinen sopimus, jossa on kuvattuna kaikkien osapuolten roolit ja vastualueet. Vasta tämän jälkeen voidaan aloittaa varsinainen terapia tai interventiojakso.

Vaihe 5: Työskentelevätkö kaikki tavoitteiden mukaisesti? Viidennessä vaiheessa tarkastellaan, toimivatko kaikki osapuolet sovitun mukaisesti, ja ovatko tavoitteet ja strategiat saavutettavissa. Jos näin ei ole, keskustellaan osapuolten kanssa syistä.

Vaihe 6: Voivatko lähi ihmiset jatkaa itsenäisesti? Jos kaikki osapuolet työskentelevät yhteisten tavoitteiden eteen sovitulla tavalla, voi terapeutti jättää vastuun intervention toteuttamisesta henkilökunnalle.

4 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Epäsuoran puheterapian rooli nähdään merkittävänä erityisesti kehitysvammaisten asiakkaiden kuntoutuksessa (esim. KELA, 2010, 24; Kiviranta ym., 2015, 10–11). Aiheesta on kuitenkin puutteellisesti tietoa (ks. Forster & Iacono, 2008; Graves, 2007), ja useiden tutkimusten mukaan epäsuoralla puheterapialla ei ole saatu muutettua työntekijöiden vuorovaikutustapoja pysyvästi (esim. Chadwick & Jolliffe, 2009; Purcell ym., 2000). Voimauttavalla vuorovaikutuksella on pystytty vaikuttamaan lupaavasti kehitysvammaisten ihmisten sosiaalisiin ja kommunikatiivisiin taitoihin (mm. Barber, 2008; Samuel ym., 2008). Toimintatapa perustuu siihen, että osaava vuorovaikutuskumppani omaksuu sensitiivisen vuorovaikutustyylin (Nind & Hewett, 2005, 8). Voimauttavaa vuorovaikutusta ei tois- taiseksi ole juurikaan tutkittu lähi-ihmisen ohjauksen näkökulmasta (Firth, 2010). Tämän pro gradu -tutkimuksen tavoitteena onkin selvittää, kuinka voimauttava vuorovaikutus ja siihen perustuva video-ohjaus toimivat lähi-ihmisten ohjauksessa.

Aineistolähtöisen analyysin myötä muotoutuivat seuraavat tutkimuskysymykset:

1. Muuttuvatko työntekijän vuorovaikutustapa ja -taidot voimauttavan vuorovaikutuksen käytön myötä? Jos ne muuttuvat, niin miten?
2. Miten työntekijä kokee voimauttavan vuorovaikutuksen merkityksen?

5 Tutkimuksen toteutus

5.1 Tutkittavat ja heidän valintakriteerinsä

Tässä tapaustutkimuksessa oli kaksi tutkittavaa. Toinen heistä oli vaikeasti kehitys- ja liikuntavammainen, puhumaton, olemuskielensä varassa toiminut noin 30-vuotias naispuolinen henkilö, jolla oli lisäksi epilepsia ja kortikaalinen näönkäytön ongelma (K. Martikainen, henkilökohtainen tiedonanto, tapaaminen 20.6.2016). Annoin hänelle tässä tutkimuksessa peitenimen *Jonna* (lyhenne ”J”) anonymiteetin varmistamiseksi. Toinen tutkittava oli kehitysvammaisten asumisyksikössä hoitajana työskennellyt fysioterapeutti, joka oli ensimmäisen tutkittavan omahoitaja. Myös hän oli noin 30-vuotias nainen. Käytin hänestä

nimitystä *työntekijä* (lyhenne ”T”). Työntekijä oli aloittanut kyseisessä työpaikassa vain pari kuukautta ennen voimauttavan vuorovaikutuksen jakson alkua.

Valintakriteerini oli löytää vähintään vuoden mittaiseen voimauttavan vuorovaikutuksen prosessiin osallistunut vuorovaikutuspari, jonka toinen osapuoli oli vaikeasti kehitysvammaisen ja toinen oli työntekijä, jolla ei ollut vuorovaikutukseen liittyvää koulutusta. Kriteerinä oli myös, ettei kummallakaan osapuolista ollut aiempaa kokemusta voimauttavan vuorovaikutuksen käytöstä. Löysin kriteereitä vastaavan vuorovaikutusparin, jonka voimauttavan vuorovaikutuksen prosessista oli videoitu aineisto. Pyysin kirjalliset tutkimusluvut työntekijältä ja kehitysvammaisen henkilön vanhemmilta (Tutkimuslupalomake *Liitteenä* 2). Selvitin lisäksi asumisyksikön organisaatiolta, ettei heiltä tarvinnut pyytää erillisiä lupia. Tutkimuslupalomakkeet palautuivat minulle allekirjoitettuina tammikuussa 2016, ja toimitin yhdet kappaleet sen jälkeen myös aineiston kerääjälle ja sen oikeuksien omistajalle, Tikoteekin puheterapeutti Kaisa Martikaiselle. Tuolloin sain häneltä videoaineistot käyttööni.

5.2 Interventiojakson kuvaus

Tämän tutkimuksen aineiston perustana oleva voimauttavan vuorovaikutuksen jakso oli toteutettu vuosina 2014 ja 2015. Reilun vuoden mittaisen jakson oli toteuttanut Kehitysvammaliiton Tikoteekin puheterapeutti Kaisa Martikainen osana Intensive Interaction Coordinator -koulutustaan. Martikainen oli etsinyt pääkaupunkiseudun kehitysvammaisten asumisyksiköstä projektiin mukaan vaikeasti kehitysvammaista ja/tai autistista ihmistä sekä interventiota kiinnostunutta työntekijää (K. Martikainen, henkilökohtainen tiedonanto, tapaaminen 20.6.2016). Jonna oli valikoitunut mukaan, sillä hänen vanhempiansa tiedettiin olevan yhteistyöhalukkaita ja suhtautuvan myönteisesti esimerkiksi videointiin. Jonnan omahoitaja oli ollut kiinnostunut jaksosta, joten hänet oli otettu mukaan interventioon sen päätoteuttajaksi. Myös muu työyhteisö oli sitoutunut osallistumaan interventiojaksoon, jonka puheterapeutti Martikainen oli ohjannut (tästä eteenpäin kutsun häntä *ohjaajaksi*, lyhenne ”O”).

Jakson alussa ohjaaja pyysi työntekijää olemaan vuorovaikutuksessa Jonnan kanssa siten, kuin hän normaalistikin oli. Tämä alkutilanne videoitiin (ns. *baseline*), minkä jälkeen alkoi

varsinainen interventiojakso. Ohjaaja antoi työntekijälle luettavaksi materiaalia voimauttavasta vuorovaikutuksesta ja kävi tämän sekä muun työyhteisön kanssa yhdessä läpi menetelmän perusideoita, kuten kommunikoinnin perustaa ja kumppanin voimauttavia vuorovaikutustekniikoita. He myös peilasivat näitä asioita Jonnan taitoihin pohtimalla, mitä kommunikoinnin perustaitoja hän jo hallitsi ja mitä vasta harjoitteli. Näitä samoja seikkoja käytiin läpi koko jakson ajan ja ohjaukseen kuuluvaa informaatiota jaettiin vähittäisesti jakson edetessä.

Ohjaaja kävi säännöllisesti asumisyksikössä ja toteutti voimauttavaa vuorovaikutusta Jonnan kanssa (Martikainen, painossa). Kun työntekijä oli samaan aikaan töissä, toteutettiin voimauttavan vuorovaikutuksen hetket rooleja vaihtamalla: aluksi ohjaaja oli vuorovaikutuksessa Jonnan kanssa työntekijän tarkkaillessa ja videoidessa tilannetta, minkä jälkeen roolit vaihtuivat toisin päin. Jokaisen kerran jälkeen juteltiin hetki siitä, miten kummankin vuorovaikutus oli sujunut. Näiden yhteisten vuorovaikutushetkien lisäksi ohjaaja toivoi työntekijän toteuttavan voimauttavaa vuorovaikutusta arjessa niin usein kuin mahdollista, sekä suunnitellusti että spontaanisti (ks. Martikainen, 2016). Täten voimauttavasta vuorovaikutuksesta tulisi vähitellen luontainen tapa toimia ja olla, eikä se vaatisi enää samanlaista tietoista ajattelua.

Ohjaaja ja työntekijä pitivät säännöllisiä ohjaustapaamisia noin kerran kuukaudessa (K. Martikainen, henkilökohtainen tiedonanto, tapaaminen 20.6.2016). Tuolloin keskustelun pohjana toimivat ohjaajan etukäteen valitsemat videokatkkelmat, joissa työntekijän ja Jonnan vuorovaikutus näyttäytyi parhaana mahdollisena ja toimi siten saavutettavissa olevana mallina toivotulle kehitykselle (Martikainen, painossa). Martikaisen ohjaustapa oli saanut vaikutteita voimauttavan vuorovaikutuksen lisäksi useasta muusta menetelmästä, erityisesti OIVA-vuorovaikutusmallista (ks. luku 3.6; Vuoti ym., 2009), Video Interaction Guidance eli VIG:stä (ks. luku 3.4; Todd ym., 2011) sekä Video Enhanced Reflective Practice eli VERP:stä (Strathie ym., 2011). Ohjaus perustui videoiden katsomiseen, työntekijän omaan reflektointiin ja oivaltamiseen sekä vahvuuksien ja onnistumisten etsimiseen. Videoista etsittiin yhdessä keskustellen kohtia, joissa vuorovaikutus sujui hyvin ja kumppanin voimauttavat vuorovaikutustavat ilmenivät onnistuneesti, sekä mietittiin, miten näitä hetkiä olisi voitu lisätä. Työntekijällä oli apuna keskusteluissa lomakkeet kommunikoinnin perustasta sekä lähi-ihmisen voimauttavista vuorovaikutustavoista.

Jotta myös muut organisaation jäsenet olisivat oppineet käyttämään voimauttavaa vuorovaikutusta, työntekijän kanssa sovittiin, että hänen vastuullaan oli ohjata kollegoitaan käyttämään voimauttavaa vuorovaikutusta ja osallistaa heitä prosessiin mukaan (K. Martikainen, henkilökohtainen tiedonanto, tapaaminen 20.6.2016). Lisäksi silloin, kun työntekijä ei ollut paikalla vuorovaikutushetkissä esimerkiksi sairastumisen tai loman takia, tuli joku toinen työtiimin jäsen mukaan voimauttaviin vuorovaikutushetkiin Jonnan ja ohjaajan kanssa. Täten myös muut organisaation jäsenet pääsivät harjoittelemaan toimintatapaa käytännössä. Ohjaaja järjesti jakson aikana myös kolme isoa ohjaustapaamista koko työtiimin kanssa. Näissä tapaamisissa ohjaaja ja työntekijä kertoivat kaikille, miten jakso oli edennyt. Lisäksi keskusteltiin heränneistä ajatuksista sekä voimauttavasta vuorovaikutuksesta.

5.3 Aineiston kuvaus

Aineiston keräsi Kehitysvammaliiton Tikoteekin puheterapeutti ja Intensive Interaction Coordinator, Kaisa Martikainen, pitkittäisseurannassa aikavälillä 5.3.2014–12.1.2015. Aineisto koostui kahdesta osasta:

1) Videoita (14 kpl) vuorovaikutushetkistä Jonnan ja työntekijän välillä. Videoaineistoon oli tallennettuna lähtötaso (baseline) ennen voimauttavan vuorovaikutuksen käyttöönottoa ja käyttöönoton jälkeen vuoden mittainen jakso, jolloin työntekijä opetteli käyttämään toimintatapaa. Kesälomien, sairastumisten ja aikatauluongelmien vuoksi videoaineistossa oli noin viiden kuukauden mittainen tauko: kahdeksan ensimmäistä videota sijoittuivat maaliskuun – toukokuulle 2014, tämän jälkeen seurasi pitkä tauko, ja loput viisi videota sijoittuivat aikavälille marraskuu 2014 – tammikuu 2015.

Aineistossa oli videomateriaalia yhteensä seitsemältä eri päivältä, sillä osa videoista oli kuvattu peräkkäin saman päivän aikana. Tämä johtui esimerkiksi kameran säätämisestä tai jonkun toisen asukkaan tulemisesta tilanteeseen (K. Martikainen, henkilökohtainen tiedonanto, tapaaminen 20.6.2016). Vuorovaikutusta oli myös saatettu jatkaa myöhemmin, jos Jonna oli tehnyt uudestaan jonkin aloitteen. Esimerkiksi videot 9, 10, 11 ja 12 ajoittuivat kaikki päivään 6.11.2014, ja videoiden kesto vaihteli tuolloin kuudesta sekunnista kahdeksanteen minuuttiin. Jätin hyvin nopeasti katkaistut videot (9. ja 10. video) suoraan

pois tarkemmasta analyysistä, sillä niissä selvästi vasta valmistauduttiin varsinaista vuorovaikutushetkeä varten. Tarkat kuvaukset videoista ovat *Liitteenä 1* olevassa *Taulukossa 8*.

2) Video (45 min) työntekijän ohjauskeskustelusta ohjaajan kanssa. Video oli kuvattu jakson päätyttyä 8.4.2015, ja siinä työntekijä reflektoi omaa kehitystään, koko projektia sekä voimauttavan vuorovaikutuksen merkitystä. Videossa ohjaaja esitti työntekijälle kysymyksiä, jotka auttoivat tätä kuvaamaan kokemuksiaan ja ajatuksiaan projektista. Videolla ohjaaja näytti työntekijälle myös kaksi videota projektin ajalta. Toinen videoista oli koko projektin ensimmäinen video, jossa työntekijää oli pyydetty olemaan Jonnan kanssa vuorovaikutuksessa tavalliseen tapaan. Toinen videoista oli koko projektin viimeinen video, jossa työntekijä oli käyttänyt hyväkseen intervention aikana oppimiaan voimauttavan vuorovaikutuksen periaatteita. Ohjaaja kyseli työntekijältä, mitä ajatuksia hänelle heräsi videoista. Apuna ohjauskeskustelussa oli myös pöydällä oleva lista kumppanin voimauttavista vuorovaikutuksen piirteistä. Työntekijä ja ohjaaja käyttivät listaa apuna keskustellessaan, kuinka kyseiset piirteet näkyivät heidän katsomillaan vuorovaikutusvideoilla ja mitä toimintatavan piirteitä työntekijä oli oppinut käyttämään.

5.4 Aineiston analysointi

Analysoin kahta osa-aineistoani erilaisin laadullisin ja osin myös määrällisin menetelmin, muun muassa soveltuvien sisällönanalyysin keinoin. Tarkoituksena oli toteuttaa analyysi aineistolähtöisesti sen mukaan, mitä ilmiöitä aineistosta nousee esiin. Varsinaisesti käytössä oli *teoriasidonnainen analyysi* (ks. Tuomi & Sarajärvi, 2002, 98), sillä perehtymiseni voimauttavan vuorovaikutuksen (esim. Nind & Hewett, 2005), osaavan kumppanuuden (esim. Vuoti ym., 2009) ja äiti-lapsivuorovaikutuksen (esim. Paavola, 2006) teorian tietoon auttoi minua analyysissä. Koska aineistot erosivat toisistaan paljon ja niistä nousi keskenään erilaisia ilmiöitä esiin, päädyin käsittelemään ja analysoimaan vuorovaikutusvideoita ja ohjausvideota toisistaan eroavin tavoin.

5.4.1 Vuorovaikutusvideoiden analysointi

Aloitin vuorovaikutusvideoista muodostuvan aineiston läpikäymisen katsomalla videoita lukuisia kertoja läpi ja tekemällä niistä muistiinpanoja. Kiinnitin erityistä huomiota siihen,

miten työntekijä toimi videoissa vuorovaikutuskumppanina ja muuttuiko hänen tapansa olla ajan kuluessa. Vähitellen aineistosta alkoi nousta esiin muutamia laajoja ilmiöitä. Havaitsin esimerkiksi, että alkupään videoissa työntekijällä oli lähes aina jokin toiminnallinen tavoite, jota hän yritti edistää vuorovaikutustilanteessa. Vaikeavammainen kumppani oli lähinnä toimintojen kohteena. Viimeisissä videoissa sen sijaan työntekijä oli keskittynyt vain yhdessäoloon ja myös Jonna oli vuorovaikutustilanteen täysipainoinen jäsen, joka vaikutti toiminnallaan tilanteen kulkuun.

Aloin käsitellä aineistoa tarkemmin tekemällä vuorovaikutusvideoista taulukon (*Liitteessä 1*). Katsoin videoita yksitellen läpi ja kuvasin niiden tapahtumat tarkasti. Viimeiseen sarakkeeseen kuvasin havaintoni työntekijän vuorovaikutustoiminnasta. Tämän käsittelyn ja teoriataustaan perehtymisen myötä aineistosta alkoi nousta esiin useita ilmiöitä. Työstettyäni eri vaihtoehtoja ja pohdittuani ilmiöiden suhteutumista toisiinsa syntyi lopulta neljä pääkategoriaa ja yksi kiteyttävä ydinkategoria:

- 1) Etäisyys vuorovaikutuskumppanista
  - 2) Kosketuksen käyttö
  - 3) Vokalisaaion määrä ja laatu
  - 4) Vuorovaikutuksen tavoitteettomuus
- + **Läsnäolo ja sensitiivisyys**

Läsnäolo ja sensitiivisyys hahmottuivat erilleen muista elementeistä, sillä ne on nostettu voimauttavan vuorovaikutuksen (esim. Nind & Hewett, 2005, 8), vanhempi-lapsivuorovaikutuksen (mm. Paavola, 2006; Stern, 1985) ja osaavan kumppanuuden (mm. Vuoti ym., 2009) tutkimuksissa vuorovaikutuksen keskeisiksi ydintavoitteiksi, joiden tulisi toteutua koko ajan. Kiteytin käsitteet yhteiseen kategoriaan pohdittuani ilmiöiden luonnetta ja suhteutumista toisiinsa. Molempia käsitteitä on abstraktin ja monitekijäisen luonteensa takia hankala operationalisoida (ks. Paavola, 2006, 17). Läsnäolo ilmenikin aineistoni vuorovaikutusvideoilta siinä, kuinka työntekijä havaitsi ja huomioi Jonnan aloitteet ja vastasi niihin. Nämä samat seikat määritellään yleensä sensitiivisyydeksi (esim. Ainsworth ym., 1978, 142). Täten tekijöitä ei ollut mahdollista erottaa toisistaan. Etäisyys, kosketus, vokalisaaio ja vuorovaikutuksen tavoitteettomuus sen sijaan muodostivat analyysin pääkategoriat, sillä ne ovat vuorovaikutuksen keinoja, joita sopivalla tavalla käyttämällä voidaan toteuttaa läsnäoloa ja sensitiivisyyttä ja viestiä niitä kumppanille.

Voimauttavasta vuorovaikutuksesta tehty tutkimus on pääasiassa määrällistä (ks. Firth, 2010; Hutchinson & Bodicoat, 2015), eikä tutkielmaani vastaavaa tutkimusta ollut aikaisemmin tehty. Siten minulla ei ollut valmiita analyysitapoja tämän laadullisen tutkimuksen toteuttamiseksi, ja jouduin luomaan omat kuvaustavat. Aloinkin pohtia, mitkä asiat aineistossani ilmensivät parhaiten kutakin pääkategoriaa, ja miten pystyisin esittämään muutokset lukijalle mahdollisimman selkeästi. Päädyin tekemään erilaisia tiiviitä kuvauksia ja taulukoita, joihin kiteytin olennaiset kyseistä kategoriaa ilmentävät seikat. Lisäksi laadullisen ja kuvailevamman analyysin varmistaakseni valitsin tarkempaan käsittelyyn tietyt otokset raakavideoaineistosta ja pyrin tekemään niistä tarkoituksenmukaiset litteraatit. Valitsin ensimmäiseltä ja viimeiseltä kuvauskerralta katkelmat sekä niiden väliltä tarpeen mukaan videopätkiä, joissa ilmeni jokin olennainen muutos kategorian suhteen. Kuvaan seuraavaksi kategoria kerrallaan, miten toteutin analyysin.

Etäisyys vuorovaikutuskumppanista

Vanhempi–vauva-vuorovaikutusta käsittelevässä kirjallisuudessa ja tutkimuksissa nostetaan usein esiin kumppanusten välisen fyysisen läheisyyden merkitys kiintymyssuhteelle (esim. Ainsworth ym., 1978, 14, 150). Lähietäisyys myös auttaa osaamattomampaa kumppania näkemään kumppaninsa sekä keskittymään vuorovaikutukseen, sillä muut näköärsykkeet eivät kilpaile huomiosta (Launonen, 2007, 143). Myös voimauttavassa vuorovaikutuksessa lähietäisyys on nostettu olennaiseksi tekijäksi vuorovaikutushetkien aikana (Nind & Hewett, 2005, 45–46; Zeedyk ym., 2009a). Koska etäisyys nousi aineistossani esiin hyvin selvästi muuttuvana ilmiönä ja se on myös aiemmissa tutkimuksissa nostettu olennaiseksi tekijäksi, päätin tarkastella sitä omana pääkategorianaan, vaikka silmämääräinen mittaukseni olisi väistämättä epätarkka.

Kuvasin kumppanien välistä etäisyyttä määrällisesti. Videot oli rajattu siten, että parhaiten näkyvillä olivat kumppanusten kasvot, joten tarkastelin kasvojen välistä etäisyyttä. Katsoin videoita yksitellen läpi ja kirjasin ylös silmämääräisen arvioni kasvojen välisestä keskimääräisestä etäisyydestä (cm) sekä tarvittaessa muita huomioita työntekijän asettautumisesta suhteessa Jonnaan. Arvioin etäisyyden vain sellaisista hetkistä, joissa kumppanukset keskittyivät olemaan vuorovaikutuksessa ja työntekijä valitsi etäisyyden itse – se ei määrätynyt hoidollisen toimenpiteen takia. Esimerkiksi videosta 12 valitsin arvioitavaksi 11–20 minuutin kohdalta katkelman, jossa kumppanukset olivat siirtymisen jälkeen rauhoittu-

neet olemaan vuorovaikutuksessa. Lopuksi valitsin taulukoitavaksi ne videot, joissa etäisyys poikkesi merkittävästi aiemmasta. Täten mukaan valikoitui neljä videota, jotka olivat ensimmäiseltä, toiselta, kuudennelta ja seitsemänneltä eli viimeiseltä kuvauskerralta.

Kosketuksen käyttö

Koskettaminen on olennainen vuorovaikutuksen elementti silloin, kun ollaan vuorovaikutuksessa varhaisimpien taitojensa varassa toimivien ihmisten kanssa (esim. Ainsworth ym., 1978; Hewett, 2007; Launonen, 2007, 81, 142; Moroza-James, 2014, 40; Nind & Hewett, 2005, 122–126, 173–175). Kosketuksen merkitys kontaktin luomisen keinona korostuu entisestään silloin, kun kumppanilla on näönkäytön pulmia (Launonen, 2007, 144). Koskettaminen liittyy vahvasti kiintymyksen osoittamiseen sekä psyykkisen ja fyysisen terveyden ylläpitoon (mm. Hewett, 2007). Sosiaalinen kosketus on nostettu olennaiseksi elementiksi myös useissa voimauttavaa vuorovaikutusta koskevissa tutkimuksissa (mm. Barber, 2008; Kellett, 2000, 2003, 2004). Koska työntekijän kosketuksen käytössä ilmeni aineistossani selkeitä määrällisiä ja laadullisia muutoksia, nostin sen omaksi pääkategoriakseksi.

Aloitin kosketuksen analysoimisen alleviivaamalla koko aineistoa kuvaavasta taulukosta (*Liite 1*) kaikki maininnat kosketuksesta. Lisäksi katselin videoita läpi ja kirjasin ylös lisähuomioita kosketuksen käytöstä. Näiden tietojen perusteella aloin muodostaa kiteyttävää taulukkoa kosketuksessa tapahtuvista määrällisistä ja laadullisista muutoksista. Vertailun mahdollistamiseksi poimin taulukkoon videot ensimmäiseltä ja viimeiseltä kuvauskerralta, sekä niiden väliltä. Koska ensimmäiseltä kuvauskerralta oli kaksi videota, valitsin analysoitavaksi sen (2. video), jossa työntekijä oli vuorovaikutuksessa kumppaninsa kanssa toteuttamatta hoidollista toimenpidettä. Ensimmäisessä videossa työntekijä käytti paljon kosketusta, mutta se liittyi Jonnan käsien venyttämiseen ja hieromiseen, joten se ei olisi antanut edustavaa kuvaa kosketuksen käytöstä vuorovaikutuksen keinona. Viimeisen kuvauskerran kahdesta videosta valitsin tarkasteluun ensimmäisen (13.), koska siinä kosketus oli monipuolisempaa kuin jälkimmäisessä. Valitsin siitä analysoitavaksi viiden minuutin katkelman alusta, sillä myös video 2 oli sen pituinen. Jakson alun ja lopun väliltä valitsin taulukoitavaksi kolmannen videon, koska siinä ilmeni selkeitä koskettamisen muutoksia: kosketusta oli huomattavasti enemmän ja se oli laadultaan monipuolisempaa kuin toisessa videossa. Katsoin nämä kolme valitsemaani videota vielä läpi ja kirjasin taulukkoon ylös kaikki havaintoni työntekijän koskettamisesta. Valmiista taulukosta tummensin seikat, jot-

ka olivat muuttuneet aiempaan verrattuna. Taulukko antoi täten karkean kuvauksen kosketuksen kehityskulusta.

Halusin lisäksi tehdä laadullisempaa ja kuvailevampaa analyysiä koskettamisesta, joten litteroin videoista 3 ja 13 tarkemmat esimerkkikatkelmat. Videosta 2 en tehnyt tarkempaa litteraattia, koska ne harvat kerrat, kun työntekijä kosketi Jonnaa, olivat jo kuvattuna taulukossa. Katsellessani litteroitavia videoita havaitsin, että kumppanusten kosketus ja liikkeet olivat hyvin samanaikaisia. Siksi päädyin tekemään litteraatin, jossa vasemmalla puolella kulki aika, ja molempien kumppanien toiminnalle oli omat sarakkeet vierekkäin. Siten kumppanusten vuorojen suhtautumista toisiinsa olisi helppo tarkastella. Katsoin videoita alusta eteenpäin niin monta kertaa, että sain kirjattua ylös kaikki muutokset molempien liikkeissä ja koskettamisessa noin minuutin ajalta. Litteraatin pituuden hallitsemiseksi valitsin lopulliseen versioon kummastakin noin puolen minuutin katkelman, jossa koskettamisessa tapahtui eniten. Jätin litteraatista esimerkiksi ääntelyn pois, sillä halusin fokusoida huomion vain kosketuksen suhteen merkityksellisiin seikkoihin, jotta muutokset siinä tulisivat selkeimmin esiin.

Vokalisaation määrä ja laatu

Erityisesti vanhempi–lapsi-vuorovaikutuksessa puheen, ääntelyn ja äänen käyttö (käytän näistä jatkossa yhteisnimitystä *vokalisaatio* sujuvuuden varmistamiseksi) on nostettu keskeiseksi elementiksi (mm. Paavola, 2006; Snow, 1977). Vokalisaation tärkeyttä kuvaa erityisesti se, että varhaisessa vuorovaikutussuhteessa tapahtuvaa osaavan kumppanin vokalisaatiota kuvaamaan on luotu oma termi, *hoivapuhe* (engl. *motherese* ja *child-directed speech*) (Nind & Hewett, 2005, 19; Paavola, 2006). Hoivapuheella tarkoitetaan muun muassa puhenopeuden hidastamista, intonaatiokulun korostamista, lauseiden yksinkertaistamista ja kysymysten määrän lisäämistä siten, että se parhaiten tukee vauvan kielellistä kehitystä. Kyky mukauttaa vokalisaatiota tarkoituksenmukaisella tavalla on nostettu myös tärkeäksi osaavaa vuorovaikutuskumppanuutta kuvaavaksi elementiksi (mm. Nind & Hewett, 2005, 55; Virtanen, 2012; Vuoti ym., 2009). Tutkimusaineistossani työntekijän vokalisaatio muuttui jakson edetessä selkeästi niin määrällisesti kuin laadullisestikin. Nostin sen täten omaksi pääkategoriakseen.

Vokalisaation määrällisiä muutoksia tarkastelin yleisluontoisella kiteyttävällä taulukolla, jossa vertailin videoita ensimmäiseltä ja viimeiseltä kuvauskerralta sekä niiden välistä. Taulukointia varten kävin läpi koko aineistoa kuvaavaa taulukkoa (*Liite 1*) ja kiinnitin huomiota siihen, missä videossa ensimmäisen ja viimeisen kerran välissä tapahtui merkittäviä muutoksia verrattuna aiempaan. Taulukoitaviksi valikoitui ensimmäiseltä kuvauskerralta video 2, koska siinä vokalisaatio kuului selkeämmin ja vuorot erottuivat paremmin toisistaan kuin ensimmäisessä videossa. Jakson alun ja lopun välissä selkein muutos vokalisaation käytössä ilmeni videossa 3, joten se valikoitui tarkasteluun. Viimeiseltä kuvauskerralta valitsin taulukkoon 14. videon, koska siinä ilmeni runsaasti aiemmista videoista poikkeavaa vokalisaatiota, nauramista. Jotta vokalisaatioiden määrät olisivat verrattavissa toisiinsa, valitsin tarkasteluun jokaisesta videosta samanmittaisen katkelman. Koska toisessa videossa kumppanukset olivat yhdessä vain 2:50 minuutin ajan alusta katsottuna, määräytyi se tarkasteltavaksi pituudeksi.

Katsoin valikoituja videokatkelmia läpi ja kirjasin taulukkoon ylös omiksi sarakkeikseen kaikki havaitsemani vokalisaation eri laadut. Sarakkeiden nimiksi muodostui täten *Juttelu Jonnalle*, *Juttelu muille ihmisille*, *Jonnan ääntelyn peilaus takaisin*, *Jonnan nimen huhuilu* ja *Muu ääntely*. Laskin puheenvuorojen määrät tukkimiehen kirjanpidon avulla, ja katsoin videoita niin monta kertaa läpi, että varmistuin laskujeni todenmukaisuudesta. Kiinnitin tässä vaiheessa huomiota selkeään muutokseen toistojen määrässä, joten lisäsin taulukkoon *Toistoja*-sarakkeen. Toistojen laskemiseksi raakalitteroin kaikki työntekijän puheenvuorot videokatkelmista ja alleviivasin kohdat, joissa toistui jokin aiemmin sanottu fraasi, fraasin osa tai sana. Laskin esimerkiksi kolmannessa videossa esiintyvän puheenvuoron ”*Mites tää on suussa*” toistoksi puheenvuoron ”*Nyt tää on Jonna ihan suussa*”, koska niissä toistui sama kolmen sanan fraasi ”*tää on suussa*”.

Vokalisaation laadullisia muutoksia tarkastellakseni litteroin katkelmat taulukoimistani videoista. Valitsin litteroitavaksi mahdollisimman kuvaavan pätkän, joka oli samalla sopivan lyhyt. Katsoin valitsemaani videopätkää monta kertaa läpi pysäyttäen sitä useita kertoja, jotta sain kaikki havaintoni ylös. Toteutin litteraatit eri tavoilla sen mukaan, millä tavalla koin saavani videon ainutlaatuisen sisällön kuvattua lukijalle selkeimmin.

Videosta 2 tein litteraatin keskusteluanalyysin tyyliä, koska kyseisessä katkelmassa puhe oli pääroolissa. Jonnan olemuskielessä ja toiminnassa ei myöskään ilmennyt ääntelystä

erillisiä muutoksia, jotka olisivat näyttäneet vaikuttavan vuorovaikutuksen kulkuun ja olisi siten ollut syytä kirjata litteraattiin ylös omiksi vuoroikseen. Vuorot jakautuvat neljän ihmisen kesken, joten kyseinen litteraattityyppi oli tarkoituksenmukaisin ja selkein. Nimesin katkelmassa puhuvan toisen asukkaan *Kaarinaksi* ja käytin hänestä lyhennystä ”K”. Myös 14. videossa vokalisaatio oli suuressa roolissa ja työntekijän ja Jonnan vuorot jakautuivat selkeästi peräkkäisiksi, joten toteutin siinäkin litteraatin keskusteluanalyysin tyyllillä. Tämä mahdollisti lisäksi sen, että näihin kahteen litteraattiin pystyin lisäämään tietoa myös puheen laadusta. Merkitsin litteraattiin vain työntekijän puheenvuoroissa havaitsemani intonaatiot, koska hänen vokalisaationsa oli tarkastelun kohteena. Käytin yleisesti käytössä olevista keskusteluanalyysin litteraattimerkeistä (Seppänen, 1997) seuraavia:

.	laskeva intonaatio
?	nouseva intonaatio
/	seuraava sana lausuttu ympäristöä korkeammalta
\	seuraava sana lausuttu ympäristöä matalammalta
mo:i	äänteen venytys
joo	painotus tai sävelkorkeuden nousu muualla kuin sanan lopussa
(.)	mikrotauko: 0.2 sekuntia tai vähemmän
(0.5)	mikrotaukoa pidempi tauko; pituus ilmoitettu sekunnin kymmenesosina
°joo°	ympäristöä vaimeampaa puhetta
he he	naurua
j(h)oo	nauraen lausuttu sana
(--)	pidempi jakso, josta ei ole saatu selvää
((itkee))	kaksoissulkeiden sisällä litteroijan kommentteja ja selityksiä tilanteesta

Lisäksi käytin kahta viivaa ”--” osoittamaan puheen katkaisemista litteraatista pois merkin jälkeen silloin, kun puhe ei ollut vuorovaikutuksen kannalta olennaista. Merkitsin hymyilyn tuotetun puheen lisähuomiona litteraatin oikeaan reunaan, sillä 14. videon katkelmassa työntekijä hymyili lähes kaikkien vuorojensa aikana, joissa hänen suunsa oli näkyvissä videokuvassa: varsinaisesta litteraatista olisi tullut sekavampi ja vaikeammin luettava (ks. Seppänen, 1997, 27), jos olisin merkinnyt myös hymyilyn puheen yhteyteen. Myös katseen suunnat merkitsin lisähuomiona oikeaan reunaan litteraatin selkeyden ja tiiviyn varmistamiseksi. Toimin näiden samojen periaatteiden mukaan muidenkin pääkategorioiden litteraateissa.

Videossa 3 Jonnan olemuskielinen toiminta oli tärkeässä roolissa ja vaikutti vuorovaikutuksen kulkuun. Olemuskielen muutokset ilmenivät erillään ääntelystä ja muodostivat omat vuoronsa. Täten koin selkeimmäksi toteuttaa litteraatin niin, että vuorovaikutuskumppanien vuorot kulkivat vierekkäisissä sarakkeissa aikajanan mukaisesti. Jonnan vuoroista lit-

teroin kaiken vuorovaikutuksen kannalta olennaisena pitämäni toiminnan, mutta työntekijältä keskityin kirjaamaan litteraattiin vain vokalisaatiota, sillä se oli tässä tarkastelun kohteena. Lopuksi tein vielä litteraatin videosta 13, koska siinä ilmeni selkeitä kohtia, joissa työntekijä vastasi Jonnan ääntelyyn vokalisaatiolla. Kirjasin ylös kaikki videon kohdat, joissa näin tapahtui. Valitsin niistä neljä ensimmäistä litteraattiesimerkkiin.

Vuorovaikutuksen tavoitteettomuus

Tämä kategoria kuvaa sitä, millaista työntekijän toiminta oli vuorovaikutushetkien aikana tavoitteellisuuden kannalta: ottiko hän vuorovaikutukselle jonkin toiminnallisen tavoitteen tai tehtävän vai keskittyikö hän pelkkään yhdessäoloon. Voimauttavassa vuorovaikutuksessa on tarkoituksena järjestää yhdessäolon hetkiä, jolloin unohdetaan muut tavoitteet ja tehtävät paitsi yhdessäolo (*"tasklessness"*; ks. Nind & Hewett, 2005, 97, 170–173). Tässä tutkielmassa käytän tästä taidosta suomennosta *tavoitteettomuus*. Havaitsin selkeää kehitystä työntekijän taidossa jättää ylimääräiset tavoitteet pois vuorovaikutushetkellä. Tehdäkseni tämän muutoksen näkyväksi katsoin videoita läpi ja kirjasin ylös kunkin videon toiminnallisen tavoitteen muodostaen niistä kiteyttävän taulukon. Seuraavaksi tein kolme tarkempaa litteraattia jakson alusta, keskivaiheilta ja lopusta, jotta niitä olisi ollut mahdollista vertailla laadullisesti. Ensimmäiseltä kuvauskerralta valitsin videon 1, koska siinä hoidollinen toimenpide tuli selkeästi esiin. Jakson välistä valitsin videon 4, sillä siinä työntekijä otti selkeästi toiminnalleen muun kuin hoidollisen tehtävän. Viimeiseltä kuvauskerralta valitsin satunnaisesti videon 13, sillä videoiden välisessä tavoitteettomuudessa ei ollut selkeää eroa.

Videosta 1 litteroin katkelman 0:17–1:10 minuutin kohdalta, sillä siten sain olennaiset vuorovaikutustoiminnot esiin, mutta litteraatista tuli kuitenkin tarpeeksi tiivis. Päätin toteuttaa litteraatin keskusteluanalyysin tyyllillä samoista syistä ja samoja käytänteitä noudattaen, kuin olen tämän luvun osiossa *Vokalisaation määrä ja laatu* kuvannut. Jätin kuitenkin litteraatista pois prosodiset piirteet, sillä ne eivät olleet tässä pääkategoriassa tarkastelun kohteina.

Videoista 4 ja 13 tein litteraatit sarakkeittain suhteutettuna aikaan, sillä vuorovaikutuksen osapuolia oli niissä vain kaksi ja Jonnan olemuskielinen toiminta oli tärkeässä roolissa. Katsoin videoita lukuisia kertoja läpi ja kirjasin ylös kaikki vuorovaikutustoiminnot ja nii-

den sijoittumisen aikaan nähden. Neljännessä videosta aloitin litteroimisen alusta alkaen, koska jo siinä ilmeni videossa tyypillistä toimintaa. Jatkoin litteroimista parikymmentä sekuntia, jolloin sain kuvaukseen riittävästi videolle tyypillistä sisältöä, mutta litteraattista ei tullut liian pitkä. Videosta 13 sen sijaan litteroin katkelman alkaen kohdasta 0:24 minuuttia, koska sitä ennen työntekijän puhe kuului heikosti ja siitä lähtien myös Jonna oli aktiivisesti vuorovaikutuksessa mukana.

Läsnäolo ja sensitiivisyys

Edellä kuvatun analyysin myötä kiteyttäväksi ydinkategoriaksi nousi *Läsnäolo ja sensitiivisyys*. Sensitiivisyydellä tarkoitin tässä taitoa herkistyä havaitsemaan kumppanin aloitteita ja vastata niihin välittömästi ja sopivalla tavalla. Lisäksi viittasin sillä kykyyn tulkita kumppanin tunnetilaa ja kiinnostuksenkohteita. Läsnäolo on kumppanin sisäinen tila, johon ulkopuolisena on mahdollista päästä käsiksi vain tarkastelemalla sensitiivisyyden käsitteeseen sisältyviä piirteitä. Käsitteet limittyvät täten vahvasti toisiinsa. Lisäksi ne molemmat on kirjallisuudessa nostettu avainasemaan hyvässä vuorovaikutuksessa (mm. Forster, 2008; Nind & Hewett, 2005; Paavola, 2006; Vuoti ym., 2009).

Työntekijän vuorovaikutustaitoja kuvaavat elementit 1–4 (*etäisyys, kosketus, vokalisaatio ja vuorovaikutuksen tavoitteettomuus*) kehittyivät jakson aikana. Niiden kehitys ilmensi samalla läsnäolon ja sensitiivisyyden taidoissa tapahtunutta muutosta. Kävinkin aluksi läpi elementeistä 1–4 tekemiäni litteraatteja ja pohdin, mitkä niistä selkeimmin osoittaisivat läsnäolon ja sensitiivisyyden taitojen puutteellisuuden ja toisaalta kehittymisen. Käytin näitä valmiita esimerkkejä täten myös esimerkkeinä ydinkategorian muutoksista.

Halusin lisäksi tehdä ydinkategoriasta tarkempaa laadullista analyysiä ja tuoda samalla esiin sensitiivisyydessä ilmenevän hyvin vaihtelevan kehityskaaren. Nostin esille kaksi peräkkäisillä kerroilla (5. ja 6. video) videoitua juomahetkeä, joissa työntekijän sensitiivisyydessä oli havaittavissa selkeitä eroja. Videot ajoittuivat lähekkäin, ja niiden puitteet olivat hyvin samankaltaiset, mikä mahdollisti hyvin vertailun. Tein siksi videoista keskenään samantyyppiset litteraattit. Videosta 5 litteroitavaksi päätyi katkelma heti alusta (0–0:30 min) ja videosta 6 katkelma 1:47–2:48 minuuttia. Molemmissa katkelmissa työntekijä aloitti Jonnan juottamishetken tarjoamalla mehua ja yrittämällä houkutella Jonnaa juomaan. Koska videoissa kumppanusten toiminta oli suurelta osin päällekkäistä ja Jonna toimi pitkälti

olemuskielensä varassa, tein litteraatit sarake-muotoon. Katsoin videoita läpi ja kirjasin sarakkeisiin kaikki molempien kumppanusten toiminnassa havaitsemani muutokset sekä niiden tarkat kellonajat.

Tämän jälkeen halusin vielä tehdä lukijalle näkyväksi jakson loppupuolella ilmenevää kehityskulkua. Valitsin analysoitavaksi sensitiivisyyden ja läsnäolon muutoksia hyvin ilmentävät videot 12 ja 14. Videossa 12 havaitsin epäsensitiivisyyden hetkiä, kun taas reilun kuukauden kuluttua siitä 14. videossa työntekijän toiminta oli koko ajan hyvin läsnäolevaa ja sensitiivistä. Videosta 12 valitsin litteroitavaksi mahdollisimman selkeästi epäsensitiivisyyttä kuvaavan katkelman (6:30–6:53 min). Jakson viimeisestä videosta valitsin katkelman (2:30–2:48 min), jossa ilmeni hyvin, kuinka työntekijä peilasi Jonnan pään liikkeitä omilla pään liikkeillään. Olin tehnyt kyseisestä videosta jo aiemmin kuvaavan litteraatin, joten käytin myös sitä esimerkkinä. Tein 12. ja 14. videosta sarake-muotoiset litteraatit johtuen Jonnan käyttämän olemuskielen runsaudesta ja sen päällekkäisyydestä työntekijän vuorojen kanssa. Tein litteraateista mahdollisimman kattavat, jotta lukijalle olisi ilmennyt aineiston multimodaalinen luonne. Toisin kuin aiemmissa litteraateissa, jotka fokusoin tiettyyn tarkasteltavana olevaan vuorovaikutuksen aspektiin, kirjasin nyt ylös kaikki videolta ilmenevät muutokset niin vokalisaatiossa, katseissa, ilmeissä, kosketuksessa kuin liikkeissäkin. Katsoin videokatkelmia läpi lukuisia kertoja, kunnes olin varmasti saanut litteroitua kaikki toiminnan muutokset. Tarkastelin kummankin kumppanin toimintaa erikseen ja jokaista eri vuorovaikutuksen elementtiä erikseen. Litteraateissa kaikki kirjaamani toiminnat (esim. ”hymyilee”) jatkuvat niin kauan kunnes toisin ilmoitetaan (esim. ”lakkaa hymyilemästä”).

5.4.2 Ohjauskeskustelun analysointi

Aineiston käsittely. Aloitin toisen aineiston osan käsittelyn katsomalla videoitua ohjauskeskustelua muutamia kertoja läpi saadakseni siitä yleiskuvan. Tämän jälkeen tein videosta raakalitteraatin, johon kirjasin ylös kaiken kuulemani puheen. Jätin non-verbaalisen sisällön pois litteraatista, sillä sisällönanalyysissä tarkastelun kohteina ovat tekstistä välittyvät merkitykset (ks. Tuomi & Sarajärvi, 2002, 105–106), toisin sanoen puheen sisältö. Aineiston käsittelyn helpottamiseksi ja lukijan auttamiseksi muutin ilmaukset puhuttua kieliopillisempaan muotoon jättäen pois ylimääräiset täytesanat, katkenneet sanat ja ylimääräiset toistot, joilla ei ollut puheen sisällön kannalta merkitystä. Lisäksi muutin sanoja lukemisen

sujuvoittamiseksi jonkin verran yleiskielisempään muotoon ja lisäsin kirjoitetun kielen kielopin mukaiset välimerkit ja isot alkukirjaimet lukemisen sujuvoittamiseksi.

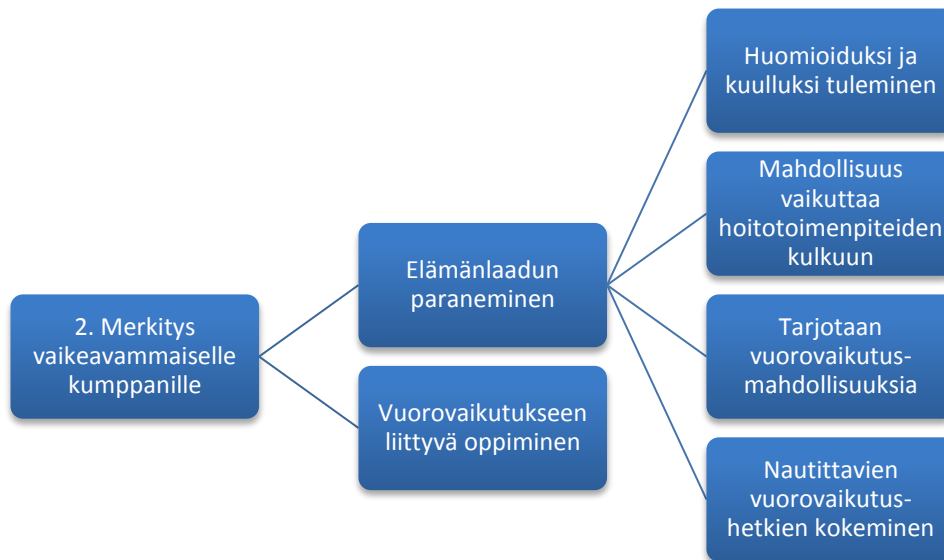
Sisällönanalyysin toteutus. Varsinaisen analyysin toteutin sisällönanalyysillä, soveltaen samaa tapaa kuin esimerkiksi Virtanen (2012) on pro gradu -työssään tehnyt. Analyysi on mukaelma David R. Thomasin (2006) luomasta induktiivisen päättelyn mallista. Käyttämäni analyysitapa on kuvattu yksinkertaistettuna alla olevaan *Kuvaan 1*.

Kuva 1: Tutkimusaineiston analyysiprosessi

Raakalitteraatin valmistuttua luin sen läpi useita kertoja merkiten ylös tekstikatkelmat (tästä eteenpäin segmentit), jotka sisältyivät tutkimuskysymykseeni 2 (ks. Tuomi & Sarajärvi, 2002, 94). Tutkittavan vastaukset olivat osittain pitkiä ja polveilevia, mutta pyrin jakamaan tekstin segmentteihin niin, että ne olisivat ilmentäneet tiettyä teemaa. Osa segmenteistä ilmensi useampaa kuin yhtä teemaa. Kun olin varmistunut siitä, että olin poiminut kaikki tutkimuskysymykseni kannalta olennaiset segmentit, keräsin ne erilliseen tiedostoon.

Kävin segmenttejä (55 kpl) systemaattisesti läpi ja nimesin ne sisältöä kuvaavasti. Koodasin sisällöltään samankaltaiset segmentit keskenään samalla värillä tai merkillä ja järjestelin ne peräkkäin. Tämä auttoi minua löytämään segmenteistä niiden keskeisen sisällön ja havainnoimaan eri segmenttien välisiä eroja ja yhtäläisyyksiä. Tällöin niistä alkoi vähitellen muodostua kolme selkeää pääkategoriaa ja niiden alle alakategorioita. Nimesin kategoriat niin, että ne kuvasivat mahdollisimman hyvin kaikkia segmenttejä ja/tai alakategorioita, joista ne muodostuivat. Pääkategorioiksi muodostui 1. *Merkitys työntekijälle itselleen*, 2. *Merkitys vaikeavammaiselle kumppanille* ja 3. *Merkitys laajemmalla tasolla*. Kahdessa alakategoriassa (*Työntekijän vuorovaikutustaidot muuttuneet* ja *Elämänlaadun paraneminen*) segmentit ryhmittyivät selkeästi edelleen alakategorioihin, ja koska kyseessä olivat segmenttimäärältään isoimmat alakategoriat (24 ja 8 segmenttiä), ryhmittelin ne edelleen pienempiin osiin analyysin selkeyttämiseksi. Esimerkiksi toisen pääkategorian segmentit ryhmittyivät sisällöllisesti kahteen alakategoriaan *Kuvan 2* esittämällä tavalla. Alakategoria *Elämänlaadun paraneminen* taas muodostui edelleen neljästä alakategoriasta.

Kuva 2: Esimerkki kategorioiden hierarkkisesta muodostumisesta

Prosessi eteni yllä kuvatulla tavalla, kunnes kaikki segmentit sisältyivät johonkin kategori-
aan. Lopuksi varmistin vielä, että kaikki samaa asiaa kuvaavat segmentit oli nimetty kes-
kenään yhtäläisesti, ja että jokaisessa kategoriassa olivat mukana kaikki sitä kuvaavat seg-
mentit. Osa segmenteistä sopi sisältönsä puolesta useaan kategoriaan (ks. Thomas, 2006).
Esimerkiksi segmentin

*”Ja tietysti mä siinä (jumppahetken aikana) myös pyrin odottamaan ja tavallaan vastaamaan Jon-
nan reaktioihin sen liikkeen kautta.”*

sisällytin kolmeen kategoriaan seuraavanlaisesti (kaikki alakategoriat näkyvillä):

1. Merkitys työntekijälle itselleen

*Työntekijän vuorovaikutustaidot muuttuneet
Taito pitää taukoja*

1. Merkitys työntekijälle itselleen

*Työntekijän vuorovaikutustaidot muuttuneet
Taito olla sensitiivinen*

2. Merkitys vaikeavammaiselle kumppanille

*Elämänlaadun paraneminen
Mahdollisuus vaikuttaa hoitotoimenpiteiden kulkuun.*

Lisäksi. Analyysin aikana huomasin, että työntekijä antoi palautetta jakson toteutustavasta.
Koin tärkeänä tuoda esiin näitä palautteita niiden suppeasta määrästä huolimatta, sillä ne
voisivat auttaa logopedisten epäsuorien interventioiden toteuttamisessa jatkossa. Esimer-

kiksi Koski (2014, 67) on todennut väitöskirjassaan, että asiakas ja hoitaja tietävät parhaiten, mitä epäsuoralta terapialta tarvitaan. Siksi tarvitaankin tutkimusta, jossa tarkasteltaisiin työntekijöiden näkemyksiä ohjauksen toteutustavoista (mts. 32; Firth ym., 2008). Päätin täten analysoida nämä palautteet yllä kuvatuksi sisällönanalyysin keinoin ja esitellä tulokset, vaikka ne eivät vastanneetkaan suoraan tutkimuskysymyksiini.

6 Tutkimustulokset ja niiden tulkinta

6.1 Työntekijän vuorovaikutustaitojen muutokset

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni oli: *Muuttuvatko työntekijän vuorovaikutustapa ja -taidot voimauttavan vuorovaikutuksen käytön myötä? Jos ne muuttuvat, niin miten?* Aineiston tarkastelun myötä esiin nousi useita työntekijän kehittymistä kuvaavia ilmiöitä, jotka rajautuivat lopulta neljäksi pääkategoriaksi ja kiteyttäväksi ydinkategoriaksi:

1. Etäisyys vuorovaikutuskumppanista
2. Kosketuksen käyttö
3. Puheen määrä ja laatu
4. Vuorovaikutuksen tavoitteettomuus
- + **Läsnäolo ja sensitiivisyys**

6.1.1 Etäisyys vuorovaikutuskumppanista

Interventiojakson edetessä työntekijä alkoi käyttää etäisyyttä hyväkseen vuorovaikutuksen keinona. Alussa hän oli kaukana Jonnasta seisten pisimmillään kahden metrin päässä tästä (*Taulukko 1*). Jo toisella kuvauskerralla (3 viikkoa välissä) hän asettautui istumaan Jonnan viereen, jolloin kasvojen välillä oli noin 30–40 senttimetrin etäisyys. Tämä lähietäisyys säilyi pitkään vuorovaikutushetkissä, kunnes reilun seitsemän kuukauden kuluttua etäisyys lyheni siten, että toisinaan kumppanien kasvot jopa koskettivat toisiaan (n. 0–30 cm). Jakson viimeisenä vuorovaikutuspäivänä kasvojen välinen etäisyys oli pisimmillään noin 15 senttimetriä.

Taulukko 1: Jonnan ja työntekijän kasvojen välinen etäisyys

Video (nro ja pvm)	Arvioitu kasvojen välinen etäisyys (cm)	Vuorovaikutuskumppaneiden asettuminen suhteessa toisiinsa
2. video, 5.3.2014	1000–2000	Seisovat vastakkain. Välissä on seisomatelineen pöytä.
3. video, 24.3.2014	30–40	Istuvat vierekkäin.
12. video, 6.11.2014*	0–30	Seisovat, seisomatelineessä on pöytä. T asettuu J:n viereen, välillä myös taakse.
13. video, 12.1.2015	0–15	Istuvat vierekkäin.

* Tarkasteltavana videon katkelma 11–20 min kohdalta.

Etäisyydet eivät riippuneet pelkästään työntekijän toiminnasta, vaan vaihtelua niihin toi muun muassa se, mitä vuorovaikutushetkenä tehtiin ja missä oltiin. Esimerkiksi Jonnan ollessa seisomatuolissa kumppaneiden välissä oli pöytätaso. Myös Jonna vaikutti etäisyyteen liikuttamalla päätään ja kehoaan: välillä hän painautui lähelle työntekijää ja esimerkiksi nojasi tämän olkapäähän, kun taas toisinaan hän nojautui kehollaan kauemmas kumppanistaan. Vaikka etäisyydet eivät määräytyneet täysin työntekijän toiminnan ja taitojen mukaan, jakson aikana oli havaittavissa laskeva kokonaistrendi: työntekijä asettui jakson edetessä yhä lähemmäs Jonnaa ja huomioi asettumisessa myös ylimääräisiä tekijöitä, kuten seisomatelineen pöytätason. Sekä toisessa että kahdennessatoista videossa kumppanusten välissä oli pöytätaso, mutta työntekijä asettui kyseisissä videoissa eri tavoin siihen nähden. Toisessa videossa hän seiso kasvokkain Jonnan kanssa, jolloin pöytätaso oli heidän välisään ja pidensi etäisyyttä. Videossa 12 hän asettui Jonnan viereen, jolloin pöytätaso ei kasvattanut yhtä paljon heidän välistään etäisyyttä.

6.1.2 Kosketuksen käyttö

Alkutilanteessa (2. video) työntekijä ei juurikaan käyttänyt kosketusta vuorovaikutuksen keinona (Taulukko 2). Viiden minuutin pituisessa vuorovaikutusvideossa hän kosketi Jonnan kättä muutaman kerran lelulla ja vain yhden kerran kädellään. Tuolloin silittäminen kesti noin puolitoista sekuntia. Työntekijän vuorovaikutteinen koskettaminen muuttui kuitenkin kolmessa viikossa niin määrällisesti kuin laadullisestikin. Kolmannessa videossa kosketus oli läsnä lähes koko videon ajan paria lyhyttä taukoa lukuun ottamatta. Lisäksi molemmat kädet olivat samanaikaisesti käytössä, ja kosketuksella toteutettiin aiempaa monipuolisemmin eri asioita. Reilun yhdeksän kuukauden kuluttua tästä (13. video) kosketuksen käyttö oli edelleen lisääntynyt ja monipuolistunut. Työntekijä kosketi käsien lisäksi

myös otsallaan Jonnaa ja otti hänet kainaloonsa. Myös kämmenten liikuttaminen vastakkain ja lomittain lisääntyi.

Taulukko 2: Työntekijän kosketuksen käytössä havaittu muutos

Videot (nro, pvm, kesto)	Työntekijän kosketuksen määrä	Työntekijän kosketuksen laatu
2. video, 5.3.2014, 5 min	- 1 kerran varsinaista (kädellä) kosketusta. - 3 kertaa koskee J:tä lelulla.	- Silittää kämmenen ulkosyrjällä 1,5 sekunnin ajan Jonnan käsivartta, 4 nopeaa silitystä (suunta ylhäältä alas). - Koskettaa Jonnan kättä lintulelulla 2 kertaa lyhyesti ja 1 kerran hieman pidemmin, yrittäen tarjota lelua tämän käteen.
3. video, 24.3.2014, 3 min 50 s	- Lähes koko videon ajan kosketusta, vain pari hyvin lyhyttä taukoa.	- Pääasiassa molemmat kädet mukana: esim. toinen käsi lepää paikallaan Jonnan olkapäällä säilyttäen kosketusyhteyden, samalla kun toisella kädellä sivelee tämän kättä. - Silittää kämmenellä Jonnan olkapäätä ja päätä. Silittää sormella nenää. Pitää kädestä kiinni, kämmenet ovat vastakkain. Pitää ranteesta kiinni. Tukee Jonnan kättä kun J tuo sen T:n poskelle, T pitää kättä poskeaan vasten. - Mukailee kosketuksella Jonnan liikkeitä (esim. kun J nostaa käsivarttaan, T antaa kätensä liukua kevyesti liikettä mukaillen alemmas käsivartta pitkin). Kosketus on niin kevyttä, että Jonna pystyy vapaasti liikkumaan ja saa kädet pois halutessaan.
13. video, 12.1.2015, ensimmäiset 5 min	- Koko ajan kosketusta, ei katkoksia.	- Kosketus kumppanin liikkeitä mukailevaa ja kevyttä: Jonna pystyy vapaasti liikkumaan. - Molemmat kädet mukana noin 20 s jälkeen koko ajan: T tuo toisen käsivarteen Jonnan hartian yli ja pitää kainalossa, samalla kun koskettaa toisella kädellä. - Silittää hartiaa ja kättä. Koskettaa otsalla useita kertoja J:n otsaa. Kädet paljon vastakkain , ja osin lomittain, kädet sivelevät toisiaan ja liikkuvat yhdessä samaan tahtiin. Painaa J:n käden poskelleen. Kun J työntää sormea silmään, T ottaa sen pois ja pitää kädestä kiinni.

Työntekijä alkoi siis jakson edetessä käyttää kosketusta aiempaa enemmän ja monipuolisemmin. Kosketuksesta tuli vuorovaikutuksessa jatkuvasti läsnä oleva elementti. Kolmannen videon aikana työntekijä alkoi mukailla kosketuksella Jonnan toimintaa reagoimalla tämän liikkeisiin omilla liikkeillään ja kosketuksella. Tämä on havaittavissa muun muassa *Esimerkin 1* kohdassa 0:19–0:24 minuuttia, kun työntekijä antaa kätensä liukua kevyesti Jonnan liikkuvaa käsivartta pitkin. Samassa esimerkissä (kohdassa 0:46–0:50 min) näkyy myös, että Jonna pystyy vapaasti liikkumaan ja irrottamaan kätensä työntekijän kosketuksesta, sillä työntekijä päästää tämän liikkuvasta kädestä irti.

Esimerkki 1*: Kosketus ja liike videossa 3 (0:17–0:50 min)

Aika (min)	Jonnan toiminta	Työntekijän toiminta
0:17	- Istuu kädet rinnallaan leväten.	- Istuu J:n vieressä. Tarttuu J:n vasempaan ranteeseen oikealla kädellään.
0:18		- Ottaa vasemmalla kädellään kiinni J:n vasemmasta kädestä, sivelee kämmentä.
0:19	- Nostaa vasenta käsivarttaan päänsä yli.	- Antaa vasemman käden liukua J:n liikkuvaa käsivartta pitkin.
0:21		- Jättää vasemman kätensä J:n vasemmalle kyynärpäälle, samalla kun oikealla kädellä sivelee saman käden olkavartta.
0:24	- Laskee vasemman käsivarren alas, jättää käden suun eteen.	- Vasen käsi liukuu J:n vasenta käsivartta pitkin ranteelle.
0:29	- Liikuttaa vasenta kättään kohti T:n kasvoja.	- Oikea käsi lepää J:n olkapäällä, samalla kun vasen käsi liikkuu J:n vasemman käden mukana koskien rannetta.
0:30		- Asettaa J:n vasemman käden ranteesta tukien poskelleen.
0:32	- Työntää vasemmalla kädellä T:n poskea.	- Pitää J:n vasemmasta ranteesta kiinni, kääntää päätään pois päin kun J työntää sitä.
0:34	- Tuo vasemman käden takaisin rinnalleen.	- Liikuttaa omaa kättään tahdissa J:n käden kanssa, pitäen siitä kevyesti kiinni.
0:37	- Vasen käsi lepää rinnalla.	- Silittää J:n vasenta kättä vasemmalla kädellään, samalla oikea käsi lepää J:n olkapäällä.
0:45	- Tuo vasemman käden takaisin rinnalle.	- Liikuttaa omaa vasenta kättään eteenpäin pitäen kämmenet vastakkain J:n liikkuvan käden kanssa.
0:46		- Päästää irti J:n vasemmasta kädestä, mutta liikuttaa kättään mukaillen J:n käden liikettä.
0:48	- Liikuttaa vasemman käden kaulalleen.	- Tuo vasemman kätensä leukansa alle.
0:49		- Silittää oikealla kädellä J:n vasenta olkavartta.

* Työntekijän oikea käsi on videossa paljon piilossa. Ne kerrat, kun se näkyy, on kirjattu ylös.

Viimeisessä, 13. videossa työntekijä sai houkuteltua Jonnan kontaktiin kanssaan kosketuksen avulla (*Esimerkki 2*, kohdat 0:10–0:12 ja 0:24–0:26 min). Nämä hetket toimivat myös lyhyinä ja yksinkertaisina vuoron vaihtoina. Molemmissa esimerkeissä on myös havaittavissa, kuinka työntekijä mukaili Jonnan liikkeitä samanaikaisesti (*Esimerkki 1*, kohta 0:45–0:46 min; *Esimerkki 2*, kohta 0:28 min).

Esimerkki 2: Kosketus ja liike videossa 13 (0–0:40 min)

Aika (min)	Jonnan toiminta	Työntekijän toiminta
0:02		- Tuo vas. käsivarren J:n olkapäälle niin, että se koskee myös J:n leukaa. Nojaa kevyesti J:n hartiaa vasten.
0:04	- Tuo kädet yhteen rinnalle.	
0:10		- Koskettaa otsalla J:n otsaa.
0:12	- Laskee pään T:n vas. kädelle.	
0:15	- Avaa kätensä.	
0:18	- Kääntää päänsä kauemmas.	
0:20	- Tuo kädet taas yhteen.	- Nostaa oik. käsivartensa J:n hartioiden yli oik. olkapäälle.
0:23		- Koskettaa vas. kädellään J:n käsiä.
0:24		- Koskettaa otsalla J:n otsaa ja sivelee J:n vas. kämmettä.
0:26	- Kääntyy katsomaan T:n kasvoja ja nojaa otsalla tämän otsaan.	
0:28	- Liikuttaa vas. kättään eteenpäin kämmen vasten T:n kämmettä.	- Liikuttaa kättään J:n käden mukana.
0:30		- Pujottaa sormet J:n sormien lomaan.
0:32	- Heiluttelee vähän päätä katse T:ssä.	- Painaa J:n vas. käden poskelleen.
0:33	- Kääntää päänsä pois ja liikuttaa vas. kätensä nopeasti kohti itseään, yhteen oik. käden kanssa.	- Päästää irti J:n kädestä.
0:35	- Hymyilee leveästi suu auki, katse ylhäällä.	- Silittää vas. kädellään kevyesti J:n vas. kättä.
0:36	- Nostaa molemmat käsivartensa pään yläpuolelle.	- Antaa käden laskeutua J:n liikkuvaa käsivartta pitkin alas kyynärpäälle.
0:38	- Nojaa päällä T:n päätä vasten.	- Nojautuu koskettamaan otsallaan J:n otsaa
0:40	- Laskee kädet alas.	- Silittää vas. kädellä J:n vas. kättä.

6.1.3 Vokalisaation määrä ja laatu

Työntekijän vokalisaation määrä ja laatu muuttuivat projektin edetessä. Jonnalle suunnattu vokalisaatio lisääntyi: alussa työntekijä jutteli Jonnalle neljä kertaa, seuraavalla kerralla 11 kertaa ja lopussa 25 kertaa (*Taulukko 3*). Jakson lopussa työntekijä huhuili Jonnan nimeä kaksi kertaa sekä nauroi useita kertoja, mitä ei tapahtunut aiemmissa videoissa. Myös työntekijän puheen ja äänen käyttö muuttuivat jakson edetessä yhä enemmän hoivapuheen kaltaiseksi: niissä oli havaittavissa aiempaa liioitellumpaa intonaatiota sekä runsaammin toistoja (vertaa *Esimerkki 3* ja 5).

Taulukko 3: Työntekijän käyttämien laadullisesti erilaisten vokalisaatioiden määrä (0–2:50 min)

Video	Juttelu Jonnal-le	Jutte-lu muille	Jonnan ääntelyn peilaus takaisin	Jonnan nimen huhuilu	Toistot	Muuta
2.	4	5	1	-	1	-
3.	11	-	1 (naksutus)	-	5	Hyminää ("hmm") 6 krt
14.	25	-	- (Jonna ei ääntele)	2	15	Nauraa 5 krt

Alkutilanteessa työntekijä suuntasi useampia puheenvuoroja muille tilanteessa läsnä olleille ihmisille kuin Jonnalle (Taulukko 3; Esimerkki 3, rivit 2, 4, 6, 8 ja 10). Työntekijä peilasi Jonnan ääntelyä hänelle takaisin yhden kerran (rivi 15). Ylipäättänsä työntekijän vokalisaatiota oli tässä lähes kolmen minuutin katkelmassa vähemmän kuin myöhemmin, ja hän oli yli puolentoista minuutin ajan hiljaa (rivien 18 ja 20 välillä), vaikka Jonna äänteli välillä. Työntekijän Jonnalle suuntaamissa puheenvuoroissa oli kuultavissa hieman hoivapuheen piirteitä: rivien 12 ja 13 ilmauksissa hänen sävelkulkunsa nousi, samalla kun hän toisti osittain samaa fraasia "missä x on". Myös rivien 15, 18 ja 20 ilmauksissa työntekijä käytti intonaatiokulkua. Toisaalta samanlaista intonaatiota, jota työntekijä käytti Jonnan kanssa, oli havaittavissa myös ohjaajalle suunnatuissa puheenvuoroissa (rivit 8 ja 10).

Esimerkki 3: Vokalisaatiot videossa 2 (0–2:50 min)

1 K:	(--)	
2 T:	(--)	((kuiskaa Kaarinalle))
3 J:	mm	heittää lelun pois, pää sivulle
4 T:	mut siis ne (.) kyl järjestäin ne lentää t(h)ästä	((puhuu ohjaajalle)) nostaa lelun
5 O:	nii	
6 T:	et niinku	
7 O:	et jos se onki sit et se onki hauskaa	
8 T:	nii.	
9 O:	koska toihan oli nyt aloite	
10 T:	mm.	
11 J:	mm	kääntää päätä sivulta toiselle
12 T:	missä se on?	painaa lintulelun laulamaan
13 T:	missä lintu on?	painaa lintulelun laulamaan
14 J:	mmhmm	nojaa käteen, katse sivulle
15 T:	mhm.	
16 J:	mmmhm	
17 O:	mä en tiedä miten mä menisin --	siirtyy kameran kanssa
18 T:	kato se ei viel ihan Jonna /lähteny siitä	painaa lintulelun laulamaan

(Hiljaisuutta 1:05–2:40. Jonna välillä äännähtää/liikahtaa, mutta työntekijä seisoo hiljaa ja painelee lintulelua laulamaan sekä yrittää antaa sitä Jonnan käteen.)

19 J:	mhm	heittää lelun
20 T:	semmosta. (.) hmh	silittää J:n kättä ja lähtee pois

Kolmannessa videossa työntekijä jutusteli Jonnalle aiempaa enemmän ja käytti aiempaa enemmän toistoa (*Taulukko 3*). Työntekijä suuntasi puheensa katkelman aikana vain Jonnalle. Kuten edellisessäkin videossa, työntekijä vastasi yhteen Jonnan ääntelyyn (suulla tehty naksutusääni) jäljittelemällä samanlaista ääntelyä. Työntekijä käytti tässä videokatkelmassa kuusi kertaa hyminä-ääntä ("hmm"), jota aiemmassa katkelmassa ei ollut havaittavissa lainkaan. Pari kertaa työntekijä hymisi heti Jonnan ääntelyn jälkeen (*Esimerkki 4*, kohdat 1:10–1:11 ja 1:22–1:23 min), toisinaan taas Jonnan toiminnan jälkeen (*Esimerkki 4*, kohdat 0:33–0:35, 0:39–0:41 ja 0:46–0:48 min). Hän hymisi myös muuten (*Esimerkki 4*, kohdat 0:05 ja 0:17 min). Työntekijän ja Jonnan toiminnassa ja ääntelyssä oli havaittavissa selkeä vuorottelurakenne (*Esimerkki 4*).

Esimerkki 4: Vokalisaatiot videossa 3 (0–1:23 min)

Aika (min)	Jonnan ääntely/toiminta	Työntekijän ääntely
0:05		- "Hmm."
0:07	- Kääntyy katsomaan T:tä.	
0:10		- "Miten tää on suussa tää liina?"
0:14		- "Nyt tää on Jonna ihan suussa."
0:17		- "Hmm."
0:33	- Työntää T:n poskea kädellään.	
0:35		- "Hmm. Se oli mun naama."
0:38		- "Täältä se ääni tuli."
0:39	- Kääntyy katsomaan T:tä.	
0:41		- "Hmm."
0:46	- Liikuttaa kättään pois T:n kädestä.	
0:48		- "Hmm."
1:00	- Katselee T:tä.	- "Mitä Jonna miettii?"
1:05	- Liikahtaa.	
1:07		- "Mitä Jonna miettii?"
1:10	- "Öh!"	
1:11		- "Hmm!"
1:22	- "Mh."	
1:23		- "Hmm!"

Työntekijän vokalisaation käyttö oli viimeisellä kerralla monin tavoin erilaista aiempaan nähden. Määrällisten muutosten lisäksi havaittavissa oli laadullisia muutoksia hoivapuheeseen kuuluvan liioitellun intonaation käytössä. Hän käytti vokalisaatioissaan aiempaa runsaammin liioiteltuja prosodisia piirteitä. Uusia prosodisia piirteitä olivat painotukset, äänneiden venytykset, mikrotaukoa pidemmät tauot (0.5), sanan lausuminen ympäristöä matalammalta, hiljennetty puhe ja nauru (*Esimerkki 5*). Lisäksi työntekijä hymyili lähes koko ajan puhuessaan, mikä kuului hänen äänenlaadussaan.

Esimerkki 5: Vokalisaatiot videossa 14 (1:14–1:54 min)

1	T:	°mihin <u>menit</u> ?°	hymyilee
2	T:	°mihin Jonna <u>menit</u> .°	hymyilee
3	J:	((kääntää päätä T:n suuntaan))	hymyilee
4	T:	s:i:e(h)llä. (.) hehehehe	hymyilee
5	J:	((kääntää päätä T:n suuntaan, nauraa äänettömästi))	
6	T:	<u>sinne</u> . (.) <u>no moi</u> .	hymyilee
7	J:	hehe	
8	T:	<u>n(h)o moi</u> .	hymyilee
9	J:	((nauraa äänettömästi))	
10	T:	<u>moi</u> . (0.5) <u>tässä</u> /mä olen.	
11	J:	hehe	
12	T:	<u>tässä</u> /mä olen.	
13	J:	((pureskelee hampaita yhteen naama irveessä))	
14	T:	<u>Jonna</u> :. (0.5) <u>Jonna</u> :.	huhuileva ääni, hakee katsekontaktia
15	J:	((kääntää kasvot T:n suuntaan))	
16	T:	<u>moi</u> .	

Uutena piirteenä vuorovaikutuksessa ilmeni Jonnan nimen huhuileminen (*Esimerkki 5*, rivit 13–16), jolla työntekijä sai Jonnan huomion itseensä. Lisäksi työntekijä nauroi viimeisessä videopätkässä yhteensä viisi kertaa, mikä tapahtui Jonnan kanssa vuorottelumudossa (rivit 4–9). Tässä videokatkelmassa työntekijä ei varsinaisesti peilannut Jonnan ääntelyä tälle takaisin, mutta Jonna ei äännellytkään muuten kuin nauramalla.

Tarkastelujakson loppuvaiheessa työntekijä vastasi herkästi ja nopeasti Jonnan ääntelyyn (*Esimerkki 6*) ja muihin olemuskielisiin reaktioihin, kuten pään liikkeisiin (*Esimerkki 5*, rivit 3–6 ja 15–16). Vuorovaikutuksessa oli havaittavissa selkeä vuorottelurakenne, jossa Jonnan ja työntekijän vuorot seurasivat toisiaan (*Esimerkki 6*). Työntekijä myös (yli)tulkitsi Jonnan ääntelyitä merkityksellisiksi ja reagoi niihin kuin ne olisivat tarkoituksellisia ja kommunikatiivisia: muun muassa *Esimerkin 6* kohdassa 1:10 hän tulkitsi Jonnan vuoron ilmaisseen hyvää mieltä.

Esimerkki 6: Kumppanin äännähdyksiin vastaaminen videossa 13

Aika (min)	Jonnan vokalisaatio	Työntekijän vokalisaatio
0:35	- ”Ähää!”	
0:36		- ”Nihii! Vaihtuko ihminen? Sama paikka, mutta eri tyyppi.”
0:56	- ”Ää!”	
0:57		- ”Nii!”
1:09	- ”Ää!”	
1:10		- ”Nihii! Taidat olla hyvällä tuulella!”
2:37	- ”Köh köh” ((yskii T:tä kohti))	
2:38		- ”Hohhoijaa! Hohhoijaa, niinkö?”

6.1.4 Vuorovaikutuksen tavoitteettomuus

Työntekijän toiminnassa oli vuorovaikutushetkien aikana pitkään havaittavissa vahva tavoiteorientaatio: alkuvaiheessa hän toteutti usein jotain toiminnallista tavoitetta (*Taulukko 4*). Yhdeksässä videossa (9/14) työntekijä toteutti yhdessäolon aikana hoidollisia toimenpiteitä (videot 1, 5–12), kuten juottamista tai asennon parantelua. Myös kahdessa muussa videossa (2. ja 4. video) työntekijä otti vuorovaikutushetkelle tietyn tavoitteen. Kolmessa videossa (3., 13. ja 14. videot) toiminnalla ei ollut havaittavissa muuta tavoitetta kuin yhdes- sä oleminen. Näin tapahtui ensimmäisen kerran jo toisena kuvauspäivänä (3. video). Seuraavan kerran työntekijä keskittyi tavoitteettomaan yhdessäoloon reilun yhdeksän kuukau- den kuluttua siitä (13. ja 14. video). On kuitenkin huomioitava, että vaikka vuorovaikutus- hetkien pääasiallisena tavoitteena oli usein jonkin toiminnan toteuttaminen, videoissa il- meni niiden lisäksi toisinaan myös tavoitteettomia hetkiä. Lisäksi esimerkiksi 12. videossa Jonnan itkuisuus, valittaminen ja kärsivä ilme (ks. *Liite 1*) edellyttivät työntekijältä tavoit- teellista toimintaa selvittääkseen sen, mistä Jonnan hätä johtui, ja korjatakseen tilanteen.

Taulukko 4: Vuorovaikutuksen tavoitteet

Video (nro, pvm)	Työntekijän toiminnan pääasiallinen tavoite
1. video, 5.3.2014	Jumpata, venyttää ja hieroa J:tä, kertoa O:lle mistä J tykkää.
2. video, 5.3.2014	Saada J innostumaan leikkimään lintuleluilla.
3. video, 24.3.2014	Yhdessäolo.
4. video, 24.3.2014	Ohjata ja auttaa J:tä irrottamaan huivit kaulasta.
5. video, 26.3.2014	Juottaa J:tä.
6. video, 31.3.2014	Juottaa J:tä.
7. video, 31.3.2014	Asennon parantelu.
8. video, 7.5.2014	J:n siirtäminen seisomatelineestä lepotuoliin.
9. video, 6.11.2014	Pyörätuolin säätäminen siirtymistä varten.
10. video, 6.11.2014	J:n jalkojen hierominen → valmistelee jalkoja siirtymistä varten.
11. video, 6.11.2014	J:n jalkojen hierominen → valmistelee jalkoja siirtymistä varten.
12. video, 6.11.2014	J:n siirtäminen seisomatelineeseen, asennon parantelu , J:n rauhoittelu, saada J innostumaan leluista.
13. video, 12.1.2015	Yhdessäolo.
14. video, 12.1.2015	Yhdessäolo.

Jakson alussa (ks. *Esimerkki 7*) työntekijä toteutti koko vuorovaikutushetken ajan hoidolli- sia toimenpiteitä: hän venytteli, jumppasi ja hieroi Jonnan käsivarsia. Samalla hän jutteli pääasiassa ohjaajalleen, mutta myös Jonnalle ja toiselle asukkaalle, Kaarinalle. Hän kertoi videokameran takana olleelle ohjaajalle, mistä Jonna tykkäsi ja mitä he yleensä tekivät.

Samalla Jonna itse katseli lähes koko ajan poispäin kumppanistaan. Työntekijän katse on esimerkissä suunnattu Jonnaan, ellei toisin mainita.

Esimerkki 7: Vuorovaikutuksen tavoitteellisuus videossa 1 (0:17–1:10 min)

01	T: sitten tota	hieroo J:n käsiä yhteen toisiaan vasten
02	J: ((vetää kädet leukansa alle, nojaa niihin))	kääntää katseen pois T:stä
03	T: ylipäättänsä venytyksistä must Jonna on niinku (.)	sivelee J:n käsivarsia
04	tykkää	siirtyy Jonnan edestä hänen sivulleen
05	O: mm	
06	T: sit me ollaan täs tehty sit niinku enemmän	tarttuu kiinni J:n oikeasta käsivarresta
07	käsien (1.5) käsien ja kylvien venytyksiä ja (1.5)	venyttää J:n käsivartta ylös 1 krt
08	hieronnasta Jonna mun mielestä tykkää (.)	venyttää J:n käsivartta ylös 1 krt
09	ylipäättänsä kosketuksesta	venyttää J:n käsivartta ylös 1 krt
10	O: joo	
11	J: mhm	laskee katseen alas
12	T: nyt sä vähän laitat hanttiin	siirtyy taemmas J:n sivulta
13	mites ois täältä sivulta (.) se ei annakaan	venyttää J:n käsivartta ylös 1 krt
14	J: ah	kääntää katseen T:n suuntaan
15	T: mhm (.)	laskee J:n käsivarren pöytätasolle
16	se ei ollu nyt (--)	alkaa hieroa J:n käsivartta
17	J: mh	vetää käden leukansa alle, katse pois T:stä
18	K: @mitä sulle kultaseni mieltii@	((laulaa))
19	T: ((kääntyy hymyilemään K:lle)	hieroo J:n käsivartta
20	K: moi	
21	O: moi	
22	T: nyt Kaarina kun meillä ei ookaan niin paljo	katsoo K:ta, hieroo J:n käsivartta
23	musaa niin se on ihan hyvä et sä laulat (.) sä tykkää	katse takaisin J:n, hieroo J:n käsivartta

Kolmen viikon kuluttua (4. video) edellisestä esimerkistä työntekijä jätti hoidolliset toimenpiteet pois vuorovaikutushetkestä, mutta otti sille toisenlaisen tavoitteen: hän ohjeisti koko vuorovaikutushetken ajan Jonnaa poistamaan huivit kaulastaan (*Esimerkki 8*). Jonna ei osoittanut havaittavissa olevia kiinnostuksen merkkejä: hän piti suuren osan ajasta käsiään yhteen suljettuina rinnalla (kohdissa 0, 0:10, 0:18, 0:21 min) ja katseen alas painettuna (0:10 ja 0:13 min). Välillä hän liikutteli käsiään ja samaan aikaan työntekijä työnsi huivia Jonnan käteen, jolloin huivi jäi hänen käteensä (kohdassa 0:15 min).

Esimerkki 8: Vuorovaikutuksen tavoitteellisuus videossa 4 (0–0:23 min)

Aika (min)	Jonnan toiminta	Työntekijän toiminta
0:00	- Kädet yhdessä rinnalla. Katse eteenpäin.	- "Nyt sä saat sen kato." Työntää huivia J:n käteen.
0:03	- Avaa kädet, vie oik. käden kauas oikealle.	- "Tosta tosta." Yrittää tarjota huivia J:n käteen.
0:06	- Avaa vas. käden sormet. Katsoo vasemmalle T:tä kohti.	- "Kato". Pujottelee huivia J:n vas. käteen.
0:08	- "Hm." Tyrkkää huivin pois kädestään lattialle.	
0:09		- "Höhö, sinne meni."

0:10	- Vie kädet yhteen rinnalle. Katse alas vasemmalle.	- "Sinne meni." Vetelee J:n kaulan toista huivia.
0:12	- Vilkaisee tarjottua huivia.	- "Haluutsä lisää?" Laittaa huivin pään J:n vas. käteen.
0:13	- Sulkee vas. käden, jolloin huivi jää sen sisään. Pää takaisin alas vasemmalle.	
0:14	- Avaa vas. käden, jolloin huivi irtaa kädestä.	
0:15	- Sulkee käden ja liikuttaa sitä eteenpäin, jolloin vetää huivia.	- Laittaa huivin J:n vas. käteen.
0:18	- Tuo kädet rinnalle yhteen.	- "Haluaisitsä nää pois?" Katsoo J:tä ja ottaa kiinni huivista.
0:21	- Pitää käsiä yhdessä rinnalla.	- Vetää huivista.
0:23	- Katselee T:tä, maiskuttelee suulla.	- "Tästä se lähtis kuule." Työntää huivia J:n vas. käteen.

Jakson lopussa (*Esimerkki 9*) työntekijän tavoiteorientaatio oli muuttunut. Viimeisenä kuvauspäivänä hän ei ottanut vuorovaikutukselle erillistä tavoitetta, vaan oli rauhallisesti yhdessä Jonnan kanssa. *Esimerkissä 9* näkyy, kuinka työntekijä seurailee kumppaninsa toimintaa ja reagoi siihen omalla toiminnallaan (esim. kohdissa 0:33 ja 0:36 min) tai vokalisatiolla (esim. kohdassa 0:35–0:36 min). Hän käytti vuorovaikutushetken aikana hyväksseen useita eri modaliteetteja: kosketusta, lähietäisyyttä, katsetta ja vokalisaatiota.

Esimerkki 9: Vuorovaikutuksen tavoitteettomuus videossa 13 (0:24–0:40 min)

Aika (min)	Jonnan toiminta	Työntekijän toiminta
0:24	- Katse eteenpäin. Kädet yhdessä rinnalla.	- Nojaa päällä J:n otsaan. Oik. käsi on J:n harteilla, vas. kädellä sivelee J:n vas. kättä.
0:26	- Kääntää pään T:n kasvoja kohti.	
0:28	- Liikuttaa vas. kättään eteenpäin.	- Liikuttaa vas. kättään vasten J:n kättä.
0:31		- Pujottaa sormet J:n sormien lomaan. Katselee J:tä silmiin hymyillen.
0:32	- Heiluttelee vähän päätään katse T:ssä.	- Painaa J:n vas. käden poskelleen.
0:33	- Kääntää päänsä poispäin ja liikuttaa vas. käden nopeasti pois oik. kätensä luo.	- Päästää irti kädestä.
0:35	- "Ähää!" Hymyilee leveästi suu auki, heiluttaa pään ylöspäin.	- Silittää J:n vasenta kättä.
0:36	- Nostaa käsivarret ylös päänsä päälle.	- "Ninii!" Hymyilee J:lle. Antaa käden laskeutua J:n liikkuvaa käsivartta pitkin alas kyynärpäälle.
0:38	- Painaa päänsä T:n päätä vasten.	- "Vaihtuko ihminen?" Painaa pään J:n päätä vasten.
0:40	- Laskee kädet.	- "Sama paikka mutta eri tyyppi." Silittää J:n vas. kättä.

6.1.5 Läsnaölo ja sensitiivisyys

Työntekijän läsnäolo ja sensitiivisyys kasvoivat jakson edetessä koko ajan, vaikkakin siinä tapahtui suurta edestakaista vaihtelua. Alussa työntekijä ei näyttänyt olevan herkistynyt Jonnan viesteille vaan jatkoi usein toimintoja, joihin tämä ei toiminnallaan osoittanut kiinnostusta. Hän esimerkiksi painoi lintulelun päälle laulamaan Jonnan eteen (*Esimerkki 3*, rivit 12–13, 18), vaikka samaan aikaan tämä katseli muualle ja nojaili käteensä (rivit 11 ja 14) eikä siten ainakaan toiminnallaan osoittanut olevansa kiinnostunut lelusta. Lisäksi työntekijä oli jopa puolentoista minuutin ajan täysin hiljaa reagoimatta Jonnan ääntelyihin tai liikkeisiin – hän seiso i kaukana kumppanistaan ja paineli lelua päälle (rivien 18 ja 19 välissä). Kun Jonna heitti lelun pois (rivi 19), työntekijä lopetti vuorovaikutushetken ja lähti pois toisen asukkaan luo.

Seuraavalla vuorovaikutuskerralla (3. video) työntekijä mukaili sensitiivisesti liikkeillään ja kosketuksellaan Jonnan liikkeitä (*Esimerkki 1*, kohta 0:19–0:24 min). Lisäksi hän hymisi vastaten tämän toimintaan (*Esimerkki 4*, kohdat 0:33–0:35 ja 0:39–0:41 min) ja ääntelyyn (1:10–1:23 min). Kuitenkin samana päivänä kuvatun toisen vuorovaikutushetken ajan (4. video) työntekijä opasti Jonnaa poistamaan huivit kaulastaan tämän vastahakoiselta näyttävästä kehonkielestä (yhteen suljetut kädet ja alas painunut katse) huolimatta (*Esimerkki 8*).

Viiden päivän välein kuvatuissa 5. ja 6. videoissa oli meneillään sama hoidollinen toiminta, mutta työntekijä oli niissä eri tavoin sensitiivinen. Ensimmäisellä juottamiskerralla (5. video) Jonna katseli poispäin työntekijästä ja mehupullosta (*Esimerkki 10*, kohdat 0:04, 0:13, 0:16 ja 0:25 min). Kun työntekijä tarjosi hänelle mehua, hän ei avannut suutaan (0:08 min), vaan heilautti pään ja käden nopeasti poispäin (0:11 min). Näistä viesteistä huolimatta työntekijä jatkoi mehun tarjoamista yhä uudelleen. Hän myös piteli Jonnan heiluvaa kättä paikoillaan kohdassa 0:16 min

Esimerkki 10: Epäsensitiivisyyden ilmeneminen videon 5 juomahetkessä (0–0:30 min)

Aika (min)	Jonnan toiminta	Työntekijän toiminta
0:00	- Istuu lepotuolissa.	- Istuu J:n vieressä lattialla, mehupullo kädessä.
0:03	- Leikkii kaulassa olevalla huivilla käsillään: liikuttelee huivia suun edessä.	
0:04	- Katselee alaviistoon pois T:stä.	- ”Oisiksä halunnu ((maiskutusääniä suulla))?” Vie mehua kohti J:n suuta ja toisella kädellä laskee huivia J:n suun edestä.
0:07		- Vie mehun huulille.
0:08	- Katselee mehua, mutta ei avaa suuta.	
0:11	- Kääntää pään ja vasemman käden nopeasti pois päin.	- ”Haluuksä mehuu? Täs ois Jonna mehuu!” Yrittää tarjota mehua.
0:13	- Katselee pois päin.	
0:16	- Katsoo ylöspäin.	- ”Taällä!” Tarttuu J:n heiluvasta kädestä kiinni ja pitää sitä paikallaan.
0:20	- Kääntää pään alaviistoon, liikuttaa käsiä. Suusta kuuluu ääniä, kun liikuttaa kieltä.	- Yrittää tarjota mehua.
0:22	- Heiluttaa päätä ja kättä.	- ”((Maisuttelee suulla)). Niin.”
0:25	- Taivuttaa päätä pois päin olkapäätä vasten.	- ”Sitä ois tässä Jonna!”
0:29	- Heiluttelee käsiä ja katsoo alaviistoon.	- ”Tässä!” Yrittää tarjota mehua.
0:30	- Katselee T:tä, liikuttelee käsillä kaulan huivia.	- ”Haluaisiksä? Kokeillaan.” Juottaa.

Seuraavalla juottamiskerralla (*Esimerkki 11*) työntekijän toiminta vaikutti monin tavoin sensitiivisemmältä kuin edellisellä kerralla. Hän seurasi katseellaan Jonnan toimintaa eikä työntänyt mehupulloa yhtä usein kumppaninsa huulia kohti, vaikka tämä esimerkkikatkelma on kaksi kertaa niin pitkä kuin edellinen esimerkki. Työntekijä juotti mehua vasta silloin, kun Jonna itse avasi suutaan mehua kohti (kohdat 2:10–2:11 ja 2:46–2:48 min). Verattuna edelliseen juottamiskertaan tässä juottamistilanteessa työntekijä lisäksi viritti Jonnan huomiota tarjoamaansa mehuun monipuolisemmin: edellisellä kerralla työntekijä puhui, teki suulla maiskutusaääniä ja vei mehupulloa kohti Jonnan suuta (*Esimerkki 10*), kun taas jälkimmäisellä kerralla työntekijä lisäksi heilutteli pulloa pöytätasolla ja Jonnan kasvojen edessä, koputti pullolla pöytätasoa ja ohjasi Jonnan käden koskettamaan mehupulloa (*Esimerkki 11*).

Esimerkki 11: Sensitiivisyyden ilmeneminen videon 6 juomahetkessä (1:47–2:48 min)

Aika (min)	Jonnan toiminta	Työntekijän toiminta
1:47	- Seisomatelineessä, nojaa pöytätasoon.	- Tulee mehupullon kanssa.
1:49	- Katselee mehua.	- ”Haluisikö mehua?” Heiluttelee mehupulloa pöytätasolla.
1:51	- Katselee eteenpäin videokameraa.	- ”Laitoin uutta rypälemehua.”
1:54	- Vilkaisee mehua.	- ”Rypälemehua”. Katsoo J:tä ja heiluttaa mehua kasvojen edessä.
1:57	- Kumartuu eteenpäin, nojaa pöytätasoon, vilkaisee mehua.	- Koputtaa pullolla pöytätasoa.
2:01	- Kääntää pään pois.	
2:02		- ”((Maiskusääniä suulla)).”
2:03		- Ohjaa J:n käden juomapullolle.
2:07	- Kääntyy katsomaan pulloa.	
2:10	- Avaa suuta mehua kohti.	
2:11		- Juottaa mehua.
2:16		- Pyyhkii suun liinalla.
2:18	- Maiskuttelee suulla, katselee ympärille.	- Seurailee katseella J:n toimintaa.
2:28	- Kääntyy katsomaan T:tä silmiin.	- ”Haluisitko lisää? Haluisitko lisää?”
2:31	- Äännähtää ja kääntyy toiseen suuntaan.	
2:32		- ”Ottaisitko lisää mehua ((maiskusääniä))?”
2:37	- Kääntää päätä, ei avaa suuta.	
2:40		- Tarjoaa mehua, mutta vetää pullon sitten pois.
2:41	- Nieveskelee.	- Pyyhkii J:n suuta liinalla. Katselee J:tä.
2:45		- Tuo mehua lähemmäs.
2:46	- Liikkuu suu auki kohti mehua.	
2:48		- Antaa J:n tarttua itse huulilla pulloon.

Vaikka työntekijän toiminta muuttui jakson edetessä yhä sensitiivisemmäksi, ilmeni siinä pitkään myös epäsensitiivisiä toiminnan jaksoja. Näin oli esimerkiksi vielä toiseksi viimeisellä vuorovaikutuskerralla (*Esimerkki 12*). Sen aikana Jonna päästeli itkemistä muistuttavia valittavia ääniä, ja työntekijä yritti rauhoitella tätä eri keinoin. Hän tarjosi Jonnalle leluja ja toimintoja, joihin tämä reagoi työntämällä lelua pois päin (6:43, 6:49, 6:53 min) tai kääntämällä päätään pois (6:40 min). Työntekijä kuitenkin jatkoi lelun tarjoamista Jonnan käteen. Koko esimerkkikatkelman ajan Jonna katseli pois päin työntekijästä.

Esimerkki 12: Epäsensitiivisyyden ilmeneminen videossa 12 (6:26–6:53 min)

Aika (min)	Jonnan toiminta	Työntekijän toiminta
6:26	- Ääntelee valittavasti. Nojaa päätä oik. käteensä, pää kääntynyt sivulle. Vas. kädellä koskettelee kaulassa olevaa huivia. Pureskelee hampaista yhteen kasvot irvityksessä. Silmät kiinni.	
6:27		- ”Kuuluuks tästä mustasta (lelusta) mitään? Tää taitaa olla...” Katsoo ja painelee lelua. Nojaa kyynärpäillä J:n pöytätasoon.
6:30	- “Hhyy, hää ((valittavalla äänellä))”. Avaa silmät ja nostaa päätä pystympään.	
6:32	- Liikuttaa pään irti oik. kädestä.	- Kääntää katseen Jonnaan.
6:33	- Kääntää päätä ja vilkaisee takaviistoon.	- ”Siit ei kuulukaan mitään. Ei kuulu mitään.” Sivelee lelulla J:n oik. käsivartta.
6:35	- Laskee pään oik. Käden varaan. Katse alaviistoon. Vas. käsi räpeltää huivia.	
6:37		- Sivelee lelulla J:n vas. käsivartta.
6:38	- Vilkaisee ylöspäin.	
6:40	- Liikuttaa päätä ylös, irti kädestä. Katsoo takaviistoon.	
6:42	- Laskee pään nojaamaan oik. käteen.	
6:43	- Vilkaisee lelua ja tarttuu siihen vas. kädellä ja tiputtaa lelun. Katselee sivulle.	- “D, d, d ((suulla naksutusääniä))”.
6:44		- ”Oho!” Katsoo alas ja kyykistyy nostamaan lelua.
6:45	- Sivelee etusormella huuliaan.	
6:46	- Sivelee kädellä huivia.	
6:48	- Vie vas. käden suulle.	- Katsoo J:tä, tarjoaa lelua J:n käteen. Nojaa vas. käsivarttaan pöytätasoon.
6:49	- “Mmhm”. Tarttuu leluun vas. kädellä ja työntää pois päin.	
6:51		- ”Ota vaan!” Tarjoaa lelua J:n vas. käteen.
6:52	- Nostaa pään irti oik. kädestä, vasen käsi on nyrkissä. Katsoo yläviistoon.	- ”Ota vaan!” Tarjoaa lelua J:n vas. käteen.
6:53	- Laskee pään nojaamaan oik. käteen, katse sivulle. Työntää lelua pois.	

Reilun kuukauden kuluttua 12. videoinnista, jakson viimeisellä vuorovaikutuskerralla (14. video), työntekijän toiminta näytti hyvin sensitiiviseltä koko videon ajan. Hän seurasi katseellaan Jonnan toimintaa ja ääntelyitä ja reagoi niihin viipymättä. Työntekijä vastasi Jonnan nauruihin ja hymyihin puheella tai nauramalla ja hymyilemällä itsekin (*Esimerkki 5*). Molemmat osapuolet katselivat toisiaan silmiin, hymyilivät osin vuorotellen (*Esimerkki 13*, kohdat 2:33–2:34, 2:43–2:45 min) ja toimivat rauhallisesti. Lisäksi työntekijä peilasi Jonnan pään liikkeitä sensitiivisesti liikuttamalla omaa päätänsä samalla tavalla (kohdissa 2:28, 2:40–2:41 ja 2:46–2:47 min) ja haki tällä tavoin Jonnaan katsekontaktia (kohdassa 2:39 min).

Esimerkki 13: Sensitiivisyyden ilmeneminen videossa 14 (2:28–2:52)

Aika (min)	Jonnan toiminta	Työntekijän toiminta
2:28	- Kääntää pään edestä sivulle, kohti T:tä, ja nojaa pään selkänojaan. Katsoo T:tä silmiin suu auki. Pitää oik. kädellä kiinni vas. ranteesta.	- Istuu J:n vieressä, oik. käsivarsi tämän olkapäällä. Vas. käsi J:n vas. ranteella. Liikuttaa päätään J:n pään mukaisesti, katsoo J:tä silmiin.
2:30	- Nostaa leukaa ylöspäin, katse siirtyy pois T:stä. Availee vas. kättään.	
2:33	- Alkaa hymyillä suu auki.	
2:34		- Hymyilee J:lle.
2:36		- Naurahtaa.
2:37	- Lopettaa hymyilyn, mutta suu jää auki.	
2:39		- Nostaa päätään hakien katsekontaktia.
2:40	- Laskee päätä alas, katse alaviistoon.	
2:41	- Hymyilee leveästi.	- Liikuttaa päätä alas samoin kuin J, hakee katsekontaktia kääntelemällä vähän päätä.
2:42	- Hymy loppuu, sulkee suun.	
2:43		- Hymyilee J:lle.
2:45	- Hymyilee.	
2:46	- Taivuttaa päätä vähän vasemmalle.	
2:47	- Katsoo T:tä silmiin totisesti.	- Taivuttaa päätä vähän oikealle päästen kasvokkain J:n kanssa.
2:51		- Juttelee hiljaa, ilmeikkäästi J:lle.
2:52	- Alkaa hymyillä.	

Jonnan toiminta ja ääntely muuttuivat videon loppupuolella rauhattomiksi: hän äänteli puristeisella äänellä, liikutteli kovasti käsiään, puri rannettaan ja painoi sormella silmänsä (ks. Liitteenä 1 oleva Taulukko 8). Tällöin työntekijä totesi: ”Meinaatko, että nyt riittää? Nytkö riittää? Joo.” Tämän jälkeen hän lopetti vuorovaikutushetken.

6.1.6 Yhteenveto työntekijän vuorovaikutustaitojen muutoksista

Interventiojakson aikana työntekijä kehittyi monin tavoin vuorovaikutuskumppanina. Hän muuttui vuorovaikutustilanteessa aiempaa läsnäolevammaksi ja sensitiivisemmäksi. Tämä yleisen tason muutos ilmeni neljän spesifimmän vuorovaikutuksen elementin muutoksen kautta. Ensinnäkin työntekijä oppi käyttämään etäisyyttä vuorovaikutuksen keinona asetumalla lähemmäs kumppaniaan. Toiseksi hän alkoi käyttää kosketusta vuorovaikutuksen välineenä sekä enemmän että monipuolisemmin. Kolmantena hänen kumppanilleen suuntaamansa vokalisaatio lisääntyi ja monipuolistui, muuttuen samalla laadullisesti enemmän hoivapuheen kaltaiseksi. Neljäntenä hänen vuorovaikutustoimintansa muuttui vahvasta tavoiteorientaatiosta ja tehtäväkeskeisyydestä tavoitteettomaksi, pelkkään yhdessä oloon keskittyväksi.

6.2 Voimauttavan vuorovaikutuksen merkitys

Toinen tutkimuskysymykseni oli: *Miten työntekijä kokee voimauttavan vuorovaikutuksen merkityksen?* Aineistosta nousi analyysin myötä kolme voimauttavan vuorovaikutuksen merkitystä kuvaavaa pääkategoriaa: *merkitys työntekijälle itselleen*, *merkitys vaikeavammaiselle kumppanille* ja *merkitys laajemmalla tasolla*. Ensimmäinen pääkategoria muodostui viidestä alakategoriasta, toinen kahdesta ja kolmas neljästä (Taulukko 5).

Taulukko 5: Voimauttavan vuorovaikutuksen merkitys

Pääkategoriat	Alakategoriat	Segmenttien lkm
1. Merkitys työntekijälle itselleen	Työntekijän vuorovaikutustaidot muuttuneet	24 *
	Alussa epävarmuus: ei tiennyt kuinka olla vuorovaikutuksessa	3
	Työntekijän ajattelutapa vuorovaikutuksesta muuttui: tavoitekeskeisyydestä läsnäoloon	3
	Vuorovaikutuksen ohjenuorat	3
	Voimauttava vuorovaikutus edistänyt vuorovaikutusta yleisesti	3
2. Merkitys vaikeavammaiselle kumppanille	Elämänlaadun paraneminen	8 *
	Vuorovaikutukseen liittyvä oppiminen	3
3. Merkitys laajemmalla tasolla	Auttaa toteuttamaan tärkeitä arvoja	3
	Vuorovaikutus noussut uudelle tasolle	2
	Merkitys työyhteisölle	2
	Hyödyllisyys kaikille vaikeimmin vammaisten kanssa työskenteleville	1

* Alakategoria ryhmittyy edelleen alakategorioihin, jotka esitellään Taulukoissa 6 ja 7

6.2.1 Merkitys työntekijälle itselleen

Työntekijän puheesta ohjauskeskustelun aikana nousi esiin 36 segmenttiä, joissa hän kuvasi voimauttavan vuorovaikutuksen olleen eri tavoin merkityksellistä hänelle itselleen. Nämä segmentit ryhmittyivät viiteen alakategoriaan (Taulukko 5).

Työntekijän vuorovaikutustaidot muuttuneet. Tämä alakategoria koostui 24 segmentistä, joissa työntekijä kuvasi voimauttavan vuorovaikutuksen myötä oppimiaan vuorovaikutustaitoja. Segmentit ryhmittivät seitsemään erilaiseen vuorovaikutustaitoon.

Taulukko 6: Työntekijän vuorovaikutustaitojen muuttuminen alakategorioittain

Tarkasteltava kategoria	Sen alakategoriat	Segmenttien lkm
Työntekijän vuorovaikutustaidot muuttuneet	Taito hakea ja saada kontakti eri tavoin	7
	Taito olla sensitiivinen	5
	Taito olla lähellä kumppania	4
	Taito luoda kiireetön vuorovaikutustilanne	3
	Taito virittää kumppani vuorovaikutustilanteeseen tuttuina toistuvilla vuorovaikutuksen piirteillä	2
	Taito pitää taukoja	2
	Taito olla läsnä vuorovaikutuksessa	1

- **Taito hakea ja saada kontakti eri keinoin.** Tämä alakategoria kuvaa työntekijän taitoa käyttää eri aistikanavia kontaktin hakemiseen. Työntekijä nosti eri keinoista esiin puheen (4 segmenttiä), kosketuksen (2 segmenttiä) ja katseen (1 segmentti). Hän kuvasi juttelellessaan Jonnan kanssa paljon vuorovaikutushetkien aikana, muun muassa esittämällä avoimia kysymyksiä, ja viestivänsä siten ”*läsnäoloa ja kiinnostusta*”. Hän koki saavansa Jonnan kontaktiin kanssaan leikkisän juttelun avulla:

”No jotenkin musta tuntuu että Jonnalla on myös, tai että kun mä juttelen hirveesti Jonnalle, niin musta tuntuu että hän tässäkin reagoi myös siihen, mitä mä nyt tossa äskenki, kun mä jotenki kysyin et mihin sä menit, sillai leikkisästi tai näin, ja sit hän palaakin sieltä ja siihen kontaktiin. Tai on kontaktissa mutta se että kääntyykin sitten takas muhun päin.”

Työntekijä kuvasi hakevansa ja saavansa kontaktin Jonnaan myös käsillä koskettamisen avulla, sillä siten kumppani tunnistaa hänet:

”--monesti esimerkiksi sängyssäkin saatan pitää kädestä aluksi ikään kuin kiinni samalla kun alan juttelemaan. Niin että hän just tietää tai varmaan itse asiassa just toi käsijuttu toistuu siinäkin aika usein, että hän tavallaan tunnistaa mut.”

Lisäksi työntekijä kertoi pyrkimyksensä olevan ”*katsekontaktin aktiivinen hakeminen ja sit myös niinku sen saaminen*.” Hän kertoi onnistuvansa saamaan Jonnaan katsekontaktin ”*vaik hän välillä kääntyy ja on niinku pois siit katsekontaktista, niin sit hän myös niinku palaa siihen useamman kerran*.”

- **Taito olla sensitiivinen.** Tässä alakategoriassa työntekijä kuvaili vuorovaikutustapansa olleen jakson alussa ”*ulkoistettua*”, toisin sanoen epäsensitiivistä (1 segmentti), mikä ku-

vaa käänteisesti työntekijän kehittymistä. Hän kuvasi toimintatapaansa jakson edetessä yleisesti sensitiiviseksi (2 segmenttiä, *”Tai että siihen lähtee täysin avoimesti reagoimaan siihen mitä Jonna milloinkin”*) sekä sensitiiviseksi hoidollisissa toimenpiteissä (2 segmenttiä):

”Mennään sen mukaan, mitä Jonna jaksaa ja tehdään pääsääntöisesti, siis tiettyjä juttuja teetän kyllä, mutta sit tavallaan, tietysti toistomäärät ja tällaiset esimerkiksi sen mukaan, mistä Jonna nauttii selkeästi enemmän tai näin.”

- **Taito olla lähellä kumppania.** Tämä alakategoria muodostui neljästä segmentistä, joista kolmessa työntekijä kuvaili olleensa jakson alussa *”kauhean kaukana Jonnasta”*. Neljäs, jakson loppua kuvaava segmentti *”Mä oon yleensä varmasti nykyään aika lähellä Jonnaa”* kontrastoituu alkutilanteeseen ja tuo siten esille työntekijän taidoissa tapahtuneen kehityksen.

- **Taito luoda kiireetön vuorovaikutustilanne.** Tämä alakategoria muodostui kolmesta segmentistä, joissa työntekijä kuvasi oppineensa luomaan vuorovaikutushetkestä rennon ja kiireettömän:

”-- vaikka siinä on se tekeminen niin on myös kuitenkin just se kiireettömyys ja rentous.”

- **Taito virittää kumppani vuorovaikutustilanteeseen tuttuina toistuvilla vuorovaikutuksen piirteillä.** Tämän alakategorian segmenteissä (2 kpl) työntekijä kuvasi käyttävänsä tiettyjä samoina toistuvia vuorovaikutuksen piirteitä hyväksi, mikä auttoi Jonnaa tunnistamaan vuorovaikutustilanteen ja virittymään siihen. Tämä taas edisti vuorovaikutustilanteeseen pääsemistä aina uudestaan, jolloin muodostui positiivinen itseään vahvistava kehä. Toinen segmenteistä kuvasi kosketuksen käyttöä vuorovaikutukseen virittämisessä ja toinen puheen käyttöä:

”Ja just ehkä että Jonna tunnistaa sen tilanteen. Musta tuntuu että niinku ehkä tämmöseen, tää tyyppiseen tilanteeseen on helpompi päästä nyt uudestaan ja uudestaan just sen takia, että Jonna tunnistaa sen mun äänen. Äänethän Jonna tunnistaa tarkasti. Mutta se että, sen tietyn tavan puhua hänelle, ja jokaisella meillä on omanlainen, mutta varmasti tai niinku huomaa, että hän tunnistaa mun tavan puhua.”

- **Taito pitää taukoja.** Työntekijä kuvasi kahdessa segmentissä oppineensa antamaan Jonnalle tilaa vuorovaikutuksessa pitämällä taukoja ja odottamalla:

”Ja tota tietysti mä siinä myös pyrin odottamaan ja tavallaan vastaamaan Jonnan reaktioihin sen liikkeen kautta.”

- **Taito olla läsnä vuorovaikutuksessa.** Työntekijä mainitsi yhdessä segmentissä, että on ”oppinut olemaan läsnä kiireettömästi ja siinä hetkessä elämään”. Hän kuvasi, että välillä ”menee vaan kuin höyryjuna eteenpäin, tai siis näin, että on kiire, mutta että on paljon asioita mielessä. Mutta että silti pystyy sitten pysähtymään tarvittaessa ja olemaan myös näin.” Hän kertoi havainnon olevan hänelle tärkeä.

Alussa epävarmuus: ei tiennyt kuinka olla vuorovaikutuksessa. Tämä kolmesta segmentistä muodostuva alakategoria kuvaa käänteisesti voimauttavan vuorovaikutuksen merkitystä työntekijälle, sillä se kontrastoituu nykyhetkeen. Kategorian segmenteissä työntekijä kuvasi olleensa jakson alussa ”vaivaantunut siitä ettei tiedä mitä tekee” ja ”ihan oudossa tilanteessa”. Hän kertoi ajatuksistaan jakson alussa kuvatusta ensimmäisestä videosta seuraavanlaisesti:

”No mun mielestä se näytti siltä, että mä en vaan tiedäksä suoraan sanottuna tiennyt mitä mä oon oikeesti siinä tekemässä. Siltä se musta näytti. Että siinä nyt kamera käy ja mä oon siinä kauhean kaukana Jonnasta ja niinku, et mikä siinä on se juttu. Että se siinä oli mielessä tai tuli mieleen. Että onhan se kova tää kontrasti sit tähän toiseen videoon.”

Työntekijän ajattelutapa vuorovaikutuksesta muuttui: tavoitekeskeisyydestä läsnä-oloon. Tämän luokan kolmessa segmentissä työntekijä kuvasi ajattelutapansa muuttumista vuorovaikutuksesta. Jakson alussa hänelle oli luontaista edetä aina tavoitteiden mukaan ja hän ajatteli, että vuorovaikutuksessakin ”pitäisi tapahtua erityisesti jotain”. Jakson edetessä hänen ajattelutapaansa vuorovaikutuksesta muuttui siten, että ”tavoite on vaan olla siinä omana itsenään siinä tilanteessa. -- Et sillä hetkellä kun on tää vuorovaikutustilanne meilläni niin mun ei tarvii eikä pidä miettiä mitään muita juttuja”. Työntekijä alkoi jättää vuorovaikutushetkestä pois muut tavoitteet, paitsi läsnäolon:

”No tulee hyvä fiilis siitä, että osaa itsekin tarvittaessa olla, vaikka ehkä muuten tuntuu että on just, että hakee niitä, toimitaan kohti jotain tavoitetta. Se on ehkä itselle ollut monesti luontaisempi tapa ajatella, että on joku, no fyssarinakin että on joku tavoite, mitä kohti edetään. Mutta sitten taas tässä tavallaan se että ei olekaan tietyllä tavalla tavoitetta, muuta kun se just, että olen läsnä. Ja että tapahtuu mitä tapahtuu, tai tapahtuu mitä se tilanne sitten tuokaan, mutta just se, että sille ei aseteta sille tilanteelle etukäteen tavoitteita.”

Vuorovaikutuksen ohjenuorat. Tämän alakategorian kahdessa segmentissä työntekijä kuvasi saaneensa voimauttavan vuorovaikutuksen jakson aikana ”avaimia -- siihen yhdessäoloon”. Hän kuvaili tarkemmin saamiaan avaimia tai ohjenuoria: ”nää tälläset ohjenuorat mitä on tullut, just nämä läsnäolo, odottaminen, vastaaminen, ilmaisun mukauttaminen, tarkistaminen.” Sen lisäksi, että työntekijä koki saaneensa ohjenuoria, hän kertoi yhdessä segmentissä oppineensa myös käyttämään niitä:

”Ni kuitenkin se että tässä tokassa, tai tässä tammikuun videossa niitä (ohjenuoria) pystyy sieltä poimimaan tai löytämään. Et on ne varmasti jollain tavalla myös jakeluun mennyt. Alitajuntaisesti tai miten nyt onkaan, vaikka se vaatimus ei sinänsä ole muuttunut, siis se, että pitää huoli että nämä toteutuvat siinä tilanteessa. Että onhan siitä nyt jotain poimittunut myös käytäntöön.”

Voimauttava vuorovaikutus edistänyt vuorovaikutusta yleisesti. Viimeinen alakategoria koostui työntekijän kuvaamista yleisemmän tason eduista, joita voimauttavan vuorovaikutuksen käyttäminen oli tuonut hänelle. Yhtäältä hän kertoi jakson antaneen hänelle mahdollisuuden perehtyä vuorovaikutukseen syvällisesti (2 segmenttiä), sillä hän oli saanut *”rauhan miettiä pelkästään tätä vuorovaikutusaspektia”*. Toisaalta jakso oli auttanut häntä muistamaan vuorovaikutuksen tärkeyden:

”Kun on paljon muuta, hoidollista kaikkea muuta siinä ympärillä. Mutta just ettei se tärkeä unohdu.”

6.2.2 Merkitys vaikeavammaiselle kumppanille

Työntekijä kuvaili voimauttavan vuorovaikutuksen merkitystä vuorovaikutuskumppanilleen 11 segmentin avulla. Nämä segmentit ryhmittäytyivät kahteen alakategoriaan, joista ensimmäinen kuvasi kumppanin elämänlaadun parantumista ja toinen vuorovaikutukseen liittyvää oppimista (Taulukko 5).

Elämänlaadun paraneminen. Työntekijä kuvasi kahdeksan segmentin verran voimauttavan vuorovaikutuksen merkitystä kumppaninsa elämänlaadulle. Nämä segmentit ryhmittäytyivät neljään elämänlaatua parantavaan alakategoriaan (Taulukko 7).

Taulukko 7: Vaikeavammaisen kumppanin elämänlaadun paraneminen

Tarkasteltava kategoria	Sen alakategoriat	Segmenttien lkm
Elämänlaadun paraneminen	Huomioiduksi ja kuulluksi tuleminen	3
	Mahdollisuus vaikuttaa hoitotoimenpiteiden kulkuun	2
	Tarjotaan vuorovaikutusmahdollisuuksia	2
	Nautittavien vuorovaikutushetkien kokeminen	1

- **Huomioiduksi ja kuulluksi tuleminen.** Tämän alakategorian segmenteissä työntekijä kertoi, että Jonna tulee nykyään *”sillä tavalla kuulluksi -- saa jakamattoman huomion ihmiseltä ja sitä kautta se mahdollistaa Jonnalle sen, että hän pystyy omien kykyjensä edellyttä-*

mällä tavalla ilmaisemaan itseänsä.” Jonnan itseilmaisun mahdollisuuksia edisti jakamatoman huomion myötä myös se, että työntekijä oli ”vastaanottavainen mahdollisesti, tai niitä Jonnan aloitteita, niin sitten herkemmin pystyisin havainnoida ja niihin sitten reagoida.” Työntekijä toi esiin uskovansa, että tämä huomioiduksi tuleminen tuntui hyvältä Jonnasta ja ”on tärkeätä hänelle” ja edisti hänen elämänlaatuaan. Tätä hän selitti siten, että ”kuitenkin puhumattomana ihmisenä, kun yksikössä on monia asukkaita, jotka ilmaisee vahvasti itseänsä puheella ja näin, niin helposti saattaa jäädä vähemmälle huomiolle.”

- **Mahdollisuus vaikuttaa hoitotoimenpiteiden kulkuun.** Työntekijä kuvasi kahdessa segmentissä mukauttavansa jumppatilanteen toimintaa Jonnan reaktioiden mukaan siten, että niissä *”mennään sen mukaan mitä Jonna jaksaa”* ja *”toistomäärät ja tällaiset esimerkiksi sen mukaan, mistä Jonna nauttii selkeästi enemmän”*. Jonna siis pystyi vaikuttamaan tilanteen kulkuun sen sijaan, että asioita vain tapahtui hänelle. Lisäksi työntekijä kuvasi pyrkivänsä *”odottamaan ja tavallaan vastaamaan Jonnan reaktioihin sen liikkeen kautta”*.

- **Tarjotaan vuorovaikutusmahdollisuuksia.** Työntekijä kuvasi kahdessa segmentissä, kuinka jakson myötä Jonnalle oli alettu tarjota mahdollisuuksia vuorovaikutukseen ja siten häntä kohtaan oli myös alettu osoittaa kiinnostusta. Näihin tarjottuihin mahdollisuuksiin Jonna voi tilanteen mukaan joko tarttua tai kieltäytyä, mikä lisäsi hänen itsemääräämisoikeuttaan:

”Mutta että sulle on tarjottu se mahdollisuus, että sä huomaat, että joku oli kiinnostunut vaan siitä sun kanssa vuorovaikutuksessa olosta. Onhan sekin sit Jonnan päätös tavallaan et jos ei häntä siinä hetkessä huvita. Ja taas osa sitä itsemääräämisoikeutta, mutta et se mahdollisuus kuitenkin.”

- **Nautittavien vuorovaikutushetkien kokeminen.** Lisäksi työntekijä kuvasi yhdessä segmentissä vuorovaikutushetkien nautittavuutta:

”Että oli se paikka nyt sitten, että Jonna on saattanut istua tuolissa tai olla menossa nukkumaan tai olla just heräämässä tai nousemassa ylös aamulla, mutta että on tosi hyvällä tuulella, köllöttelee vielä esimerkiksi sängyssä. Niin tällaisia saman tyyppisiä hetkiä.”

Vuorovaikutukseen liittyvä oppiminen. Tämän kategorian segmenteissä työntekijä kuvasi, että *”Jonna on oppinut tunnistaa äänen ja ehkä sitten tietty tapa varmaan. Mä oon yleensä varmasti nykyään aika lähellä Jonnaa. Et jollain tavalla kontaktissa, riippuen että missä asetelmassa ollaan, mutta monesti esimerkiksi sängyssäkin saatan pitää kädestä aluksi ikään kuin kiinni samalla, kun alan juttelemaan.”* Tutuista vuorovaikutuksen piir-

teistä (äänestä, lähietäisyydestä ja kosketuksesta) johtuen Jonna oli oppinut tunnistamaan kumppaninsa ja vuorovaikutustilanteen sekä pääsemään nopeammin *”siihen tiettyyn moodiin”*, joten *”tän tyyppiseen tilanteeseen on helpompi päästä nyt uudestaan ja uudestaan”*. Työntekijän mukaan Jonnan oppiminen *”mahdollistaa sen vuorovaikutuksen”*.

6.2.3 Merkitys laajemmalla tasolla

Ohjauskeskustelusta nousi esiin kahdeksan segmenttiä, joissa työntekijä kuvasi voimauttavan vuorovaikutuksen merkitystä laajemmalla tasolla kuin kummallekaan vuorovaikutuksen osapuolista. Segmentit ryhmittivät neljään alakategoriaan (Taulukko 5).

Auttaa toteuttamaan tärkeitä arvoja. Työntekijä toi esiin voimauttavan vuorovaikutuksen merkitystä kolmen tärkeän arvon toteuttamisen mahdollistajana. Ensimmäinen hänen mainitsemansa arvo oli *jokaisen ihmisen perustarve olla vuorovaikutuksessa*:

”Niin ja siis sinänsä, onhan tää jokaisen ihmisen perustarve. Siis onhan se.”

Toinen esille tuotu arvo oli *itsemääräämisoikeus* ja kolmas *elämänlaatu*:

”Koska kyllähän se nyt elämänlaadun kannalta, jos miettii just että sä saat ruuan, sä saat hygieniat, kaikki muut toimii, mutta se, että jos sä et oo vuorovaikutuksessa aidosti läsnä jonkun ihmisen kanssa päivittäin, niin onhan se aika... Nii.”

Vuorovaikutus noussut uudelle tasolle. Tämän alakategorian kahdessa segmentissä työntekijä kuvasi, kuinka voimauttava vuorovaikutus oli edistänyt vuorovaikutusta yleisesti antamalla *”sellaisen uuden tavallaan ulottuvuuden sille vuorovaikutukselle”* ja nostamalla vuorovaikutuksen uudelle tasolle aiempaan nähden.

Merkitys työyhteisölle. Työntekijä puhui kahdessa segmentissä voimauttavan vuorovaikutuksen jakson merkityksestä työyhteisölle. Hän kuvaili, että ohjaajan tuleminen tiimiin keskustelemaan videoiden käytöstä voimauttavassa vuorovaikutuksessa oli *”kuitenkin tosi konkreettinen juttu”*, jota *”ei pystynyt kukaan niin sanotusti ohittamaan, se oli siinä, se tuli kaikille nähtäväksi”*. Erityisesti työntekijä toi esille, miten se herätti yhteisön työntekijöitä ajattelemaan vuorovaikutuksen tärkeyttä puhumattomalle ihmiselle:

”Ja mä uskon, että se kyllä avasi tai käynnisti ajattelua useammankin ihmisen mielessä. Lähinnä siis sen kannalta just, että kuinka tärkeätä puhumattomalle ihmiselle on tällaiset hetket. Ja kuinka helposti niistä mennään ohi sen takia, että joku toinen tulee siihen ja sanookin jotain. Sanoo tarvitsevana jotain. Sanoo, vaatii sitä huomiota sulta.”

Hyödyllisyys kaikille vaikeimmin vammaisten kanssa työskenteleville. Lisäksi yhdessä segmentissä työntekijä kuvasi voimauttavaa vuorovaikutusta yhtenä tärkeänä voimavarana kaikille kehitysvamma-alalla työskenteleville ihmisille:

”No kyllä jos vaikeasti kehitysvammaisten kanssa tekee töitä, niin kyllä mun mielestä tällainen Voimauttava vuorovaikutus tai HYP tai joku tällainen vastaava – no siis OIVA – mutta että kyllä mun mielestä ehdottomasti tulisi tarpeeseen varmasti ihan jokaiselle.”

6.2.4 Työntekijän antama palaute jakson toteutustavasta

Ohjauskeskustelusta nousi lisäksi esille tutkimuskysymyksen ulkopuolelta seitsemän segmenttiä, joissa työntekijä antoi positiivista (5 segmenttiä) ja negatiivista (2 segmenttiä) palautetta jakson toteutuksesta.

Positiivinen palaute. Työntekijä koki jakson toteutuspaikat hyväksi (2 segmenttiä): ohjaaja oli ”päässyt tänne Jonnan kotiin havainnoimaan”, mutta lisäksi hän oli käynyt päivätoiminnassa, ja siten nähnyt ”myös sitä päivätoiminnan Jonnaa, siis että miten hän on siellä”. Työntekijä koki myös hyväksi sen, että jaksoon osallistui muitakin työntekijöitä (2 segmenttiä), ja asia ”oli siinä, se tuli kaikille nähtäväksi”. Kolmantena työntekijä toi esiin, että jakson reilun vuoden mittainen kesto oli hyvä (1 segmentti), eikä lyhyempi olisi riittänyt:

”Ja se on ollut hyvä, että tämä on ollut pitkä, siis verrattain pitkä projekti kuitenkin, että vuoden, vähän reilun vuoden. Että se on musta hyvä. Koska sitten lyhyempi tota, tietysti on kesät ja muut oli siinä välissä, mutta silti. Mutta että jos tämä olisi ollut vaikka kaksi, kolme kuukautta, joku tällainen, niin...”

Negatiivinen palaute. Negatiivinen palaute koostui yksinomaan huomioista toteutusajan kohtien variaation puutteista (2 segmenttiä). Työntekijä toi esiin, että olisi hyvä, jos ohjaaja olisi päässyt joskus paikalle eri aikaan, kuten aamulla ennen töitä tai viikonloppuisin:

”Mut ei tässä toteutuksessa mun mielestä ole mitään. Et okei ehkä sitten joku tällainen, että joskus olisi päässyt viikonloppuisin, milloin ei ole aikatauluja oikeastaan, tai siis juurikaan. Joku tällainen nyt ehkä.”

6.2.5 Yhteenveto voimauttavan vuorovaikutuksen merkityksestä

Työntekijä koki voimauttavan vuorovaikutuksen merkityksellisenä toimintatapana niin itselleen työntekijänä, vaikeavammaiselle vuorovaikutuskumppanilleen kuin myös laajemmalla tasolla. Erityisesti hänen kokemusmaailmassaan korostui toimintatavan merkitys hänelle itselleen: hän toi esiin saaneensa ohjeita vuorovaikutuksessa olemiseen ja vuorovaikutuksen edistyneen yleisesti. Hän koki erityisesti vuorovaikutustaitojensa ja ajattelutapansa muuttuneen. Toisaalta työntekijä toi esille menetelmän tärkeyden kumppanilleen elämänlaadun parantajana sekä vuorovaikutukseen liittyvän oppimisen mahdollistajana. Kolmantena työntekijä kuvasi voimauttavan vuorovaikutuksen merkityksellisyyttä laajemmalla tasolla: tärkeiden arvojen toteuttamisessa, vuorovaikutuksen nostamisessa uudelle tasolle ja työyhteisön tasolla. Lisäksi hän toi esiin menetelmän hyödyllisyyden kaikille vaikeavammaisten ihmisten kanssa työskenteleville ammattilaisille. Työntekijä koki jakson toteutustavan pääosin hyväksi. Hänen kehittämisehdotuksenaan oli, että toteutusajankohdat voisivat olla monipuolisemmat.

7 Pohdinta

Tämän tutkielman tarkoituksena oli selvittää, miten työntekijän vuorovaikutustaidot muutuivat voimauttavan vuorovaikutuksen prosessin myötä ja miten hän koki toimintatavan merkityksen. Tutkimushavaintojen perusteella voimauttavan vuorovaikutuksen toimintatapa näyttää merkitykselliseltä tavalta ohjata lähiympäristön ihmisiä toimimaan osaavampina vuorovaikutuskumppaneina vaikeimmin vammaisille ihmisille. Tämä merkityksellisyys ilmeni sekä ulkopuolisen silmin havaittavana kehityksenä työntekijän vuorovaikutustaidoissa että työntekijän itsensä subjektiivisena kokemuksena.

7.1 Tulosten pohdinta

Jakson alussa työntekijän vuorovaikutustyyli oli melko epäsensitiivinen, eikä se ilmentänyt aitoa läsnäoloa. Hänen toimintatavassaan oli havaittavissa monia sellaisia epäsensitiivisiä piirteitä, joiden on aiemmissakin tutkimuksissa havaittu leimaavan työntekijöiden vuorovaikutustapaa. Vuorovaikutustyyli oli kontrolloivaa ja dominoivaa (myös Antaki ym., 2007; McConkey ym., 1999a), mikä ilmeni esimerkiksi siten, että työntekijä jatkoi sitkeästi

omasta näkökulmastaan relevantteja toimintoja, vaikka Jonna osoitti toiminnallaan, etteivät ne kiinnosta häntä. Tällaisen toiminnan taustalla ei luultavasti ollut piittaamattomuus, vaan pikemminkin se, että työntekijöiden on tutkitusti ollut hankalaa tulkita ei-kielellisiä viestejä (McConkey ym., 1999b; Purcell ym., 1999). Täten työntekijä ei luultavasti ymmärtänyt, että esimerkiksi Jonnan poispäin suunnattu katse tai yhteen suljetut kädet voisivat viestiä, että hän koki toiminnan epämieluisana. Työntekijä jätti nämä ei-kielelliset viestit huomiotta pitäen niitä todennäköisesti epärelevantteina (Antaki ym., 2007). Se, että kumppani ei huomaa toisen signaaleja tai tulkitsee niitä väärin, on määritelty epäsensitiivisyydeksi (Feeney & Collins, 2004, 305).

Työntekijän toimintaa näytti myös leimaavan jakson alussa ”opetusstrategia”, minkä on havaittu olevan yleistä työntekijöiden toiminnassa (mm. McConkey ym., 1999b). Vuorovaikutus oli hyvin ohjailevaa ja koostui pitkälti suullisista ohjeista. Ensimmäisellä vuorovaikutuskerralla työntekijä käytti lisäksi kommunikaatiokanavanaan pääosin puhetta, vaikka hänen vuorovaikutuskumppaninsa oli puhumaton ihminen (myös McConkey ym., 1999a). Tämä vastasi muiden tutkijoiden havaintoa, että työntekijöiden on usein vaikeaa käyttää ei-kielellisiä viestejä (McConkey ym., 1999b; Purcell ym., 1999). Lisäksi tutkimusten mukaan työntekijöiden on vaikeaa arvioida oikein kumppaniensa kielellisen ymmärtämisen tasoa ja siten mukauttaa omaa kommunikointiansa siihen sopivaksi (McConkey ym., 1999a). Myös tämä vaikeus ilmeni tutkimusjaksoni alussa.

Kaikki nämä seikat kuvastavat alkutilanteen epäsensitiivisyyttä. Myös työntekijä itse oli havainnut sen ja kuvasi vuorovaikutustapansa jakson alussa olleen ”*ulkoistettua*”. Alkutilanteeseen verrattuna työntekijän tapa olla vuorovaikutuksessa muuttui vähitellen sensitiivisemmäksi ja läsnäolevammaksi, mikä kiteytyi tutkimukseni ydinkategoriassa. Tämä muutos ilmeni muun muassa siinä, että työntekijä seurasi tarkasti Jonnan toimintaa ja vastasi kaikkiin tämän ääniin ja toimintoihin viipymättä. Hän myös näytti oppineen virittämään kumppaninsa tunnetilaan: jakson lopussa videoista välittyi rauhallinen ja leppoisa tunnelma, sillä molemmat osapuolet toimivat rennosti ja hyväntuulisesti. Myös työntekijä itse kuvasi ohjauskeskustelussa oppineensa jakson aikana olemaan sensitiivinen ja läsnä. Nämä kumppanin taidot nähdäänkin hyvän vuorovaikutuksen avaintekijöinä (mm. Forster, 2008; Nind & Hewett, 2005; Paavola, 2006; Vuoti ym., 2009). Myös voimauttavan vuorovaikutuksen tavoitteena on, että lähi-ihmiset kehittyvät sensitiivisemmiksi ja läsnäolevammiksi vuorovaikutuskumppaneiksi, mikä taas parantaa vaikeavammaisen osapuolen

mahdollisuutta osallistua vuorovaikutukseen sen täysipainoisena ja tärkeänä jäsenenä (Nind & Hewett, 2005). Tällä on vaikutusta niin yksilön elämänlaatuun (mm. Zeedyk ym., 2009a) kuin hänen perusoikeuksiensa toteutumiseenkin (mm. Brady ym., 2016). Voidaan siis todeta, että tämän tutkimuksen voimauttavan vuorovaikutuksen prosessissa täyttyi toimintatavan perustavanlaatuinen tavoite.

Työntekijän vuorovaikutustaitojen kehittyminen jakson kuluessa ilmeni erityisesti neljän vuorovaikutuselementin muutoksena. Ensinnäkin hän oppi käyttämään lähietäisyyttä vuorovaikutuksen keinona: kumppanusten kasvojen välinen etäisyys lyheni jakson edetessä dramaattisesti, jopa kahdesta metristä kosketusetäisyyteen. Lisäksi hän oppi huomioimaan ylimääräisiä tekijöitä (seisomatelineen pöytätaaso) asettuessaan kumppaninsa lähelle. Tämä sama havainto toistui työntekijän puheenvuoroissa, sillä jakson alussa hän oli omien sanojensa mukaan *”kauhean kaukana Jonnasta”*, mutta *”nykyään aika lähellä”*. Lähietäisyys on yksi keino viestiä kumppanille läsnäoloa (Nind & Hewett, 2005, 92; Papunet, 2015d). Se on myös tärkeä keino varmistaa, että osaamattomampi vuorovaikutuskumppani näkee kumppaninsa kasvot. Jonnalla oli näönkäytön pulmia, joten lähietäisyyden käyttö oli tärkeä muutos. Lähietäisyys voi mahdollistaa myös katsekontaktin, jonka sosiaalinen ja emotionaalinen merkitys on suuri (Launonen, 2007, 26). Fyysinen läheisyys voi lisäksi edesauttaa kumppanusten välisen tunnesiteen ja kiintymyksen kehittymistä (esim. Ainsworth ym., 1978, 14, 150). Läheisyys liittyy täten kiinteästi ihmissuhteisiin ja niiden laatuun. Koska vaikeasti kehitysvammaisilla ihmisillä on tutkitusti niukasti ihmissuhteita (mm. Johnson ym., 2012; Verdonschot ym., 2009), voi fyysisen läheisyyden muutosta pitää hyvin merkityksellisenä.

Työntekijä oppi jakson edetessä käyttämään myös kosketusta luontevana ja monipuolisena kontaktin hakemisen ja säilyttämisen keinona. Tätä voidaan pitää tärkeänä muutoksena, sillä kosketuksen merkitys kontaktin luomisen keinona korostui Jonnan näönkäytön vaikeuksista johtuen (Launonen, 2007, 144). Koskettamisen muutos oli selvästi havaittavissa silmämääräisesti, mutta se ilmeni myös työntekijän puheenvuoroissa: hän kuvasi virittävänsä kosketuksen avulla Jonnaa vuorovaikutukseen. Koskettaminen lisääntyi, ja työntekijä oppi käyttämään laadullisesti uudenlaisia koskettamisen tapoja. Hän oppi ottamaan koko kehon käyttöönsä, sillä kädellä koskettamisen lisäksi hän piti Jonnaa kainalossaan ja kosketti tätä päällään. Hän alkoi koskettaa kumppaniaan muuallekin kuin käsivarteen, esimerkiksi kasvoihin, mitä pidetään riskialttiina ennen kuin kumppanin tuntee todella hyvin (Nind &

Hewett, 2005, 124). Kosketuksesta tuli jakson kuluessa keskeinen vuorovaikutuksen elementti, jolla työntekijä piti jatkuvasti yllä kontaktia Jonnaan ja viesti hänelle läsnäoloon ja saatavilla oloon (*availability*) (ks. mts. 92). Jatkuva kosketusyhteys tuntui myös viestittävän Jonnalle, että yhdessäolo hänen kanssaan oli nautittavaa ja että hänen lähellään oli hyvä olla (mts. 64, 66–67). Nämä ovat tärkeitä viestejä vaikeavammaiselle kumppanille, sillä niiden myötä hän voi tuntea tulevansa hyväksytyksi omana itsenään. Tämä taas voi edistää hänen haluaan osallistua vuorovaikutukseen ja sitä kautta harjoitella kommunikointitaitoja (mt.). Kosketus on myös keino toteuttaa fyysistä läheisyyttä, joka on tärkeää tunnesiteen muodostumisessa ihmisten välillä (esim. Ainsworth ym., 1978, 14, 150). Kumppanusten vuorovaikutussuhde näyttikin jakson edetessä muuttuvan intiimimmäksi ja läheisemmäksi.

Kosketuksen käyttö muuttui ylipäättään laadullisesti paljon. Jakson alussakin työntekijä kosketi Jonnaa, mutta lähinnä hoitotoimenpiteitä toteuttaessaan. Kosketus ei tuolloin ollut luonnollinen osa vuorovaikutusta tai läheisyyden osoittamista, vaan se tuntui pikemminkin vuorovaikutuksesta erilliseltä toiminnalta (vrt. Nind & Hewett, 2005, 124). Jakson edetessä tämä muuttui, ja työntekijä näytti viestivän koskettamisella kiintymistä, empatiaa ja huolenpitoa (mts. 126; Ainsworth ym., 1978). Kosketuksesta tuli aito vuorovaikutuksen elementti, jolla hän muun muassa toteutti vuorottelua, haki Jonnan huomiota ja vastasi sensitiivisesti tämän toimintaan. Se, että työntekijä reagoi heti Jonnan liikkeisiin ja mukaili niitä omalla liikkeellään ja kosketuksillaan, ilmensi hyvin hänen virittäytymistään (mm. Stern, 1985) kumppaniinsa ja valppauttaan reagoida. Välitön reagointi ei olisi ollut mahdollista ilman Jonnan tarkkaa seuraamista ja jopa hienoista ennakointia. Ylipäättään kumppanusten toiminta näytti tästä johtuen olevan hyvin synkroniassa keskenään. Lisäksi työntekijän kosketuksen käyttö vaikutti jakson loppupuolella arvostavalta ja Jonnan rajoja kunnioittavalta (Nind & Hewett, 2005, 14): se oli tarpeeksi kevyttä ja hellää, että tämä pääsi vapaasti liikkumaan ja irrottautumaan kosketuksesta niin halutessaan sekä pitämään vuorovaikutuksesta taukoja. Tämä ilmeni myös siinä, että jakson viimeisessä videossa Jonna liikehti ja äänteli rauhattomasti, jolloin työntekijä lopetti vuorovaikutuksen. Hän oli siis oppinut voimauttavassa vuorovaikutuksessa olennaisen asian, että kaikki toiminta, josta kumppani ei pidä, tulee lopettaa, ja aina kumppanin halutessa pidetään tauko (mts. 102). Nämä seikat ilmensivät osaltaan ydinkategorian sensitiivisyyttä ja läsnäoloa.

Jakson alussa ilmenevä kosketuksen vähäisyys saattoi johtua siitä, että työntekijät ovat usein epävarmoja siitä, missä määrin asiakkaiden koskettaminen on eettisesti sopivaa

(Hewett, 2007; Nind & Hewett, 2005, 123–126, 173–175). Jotkut työntekijät ja työyhteisöt jopa välttävät sitä täysin. Fyysistä kosketusta pidetään kuitenkin monin tavoin tärkeänä ihmisen terveydelle, psyykkiselle ja emotionaaliselle hyvinvoinnille, kasvulle sekä kognitiiviselle kehitykselle (myös Moroza-James, 2014, 40). Lisäksi se on usein juuri se kommunikointikanava, jolla olemuskielen varassa toimivaan ihmiseen saa parhaiten kontaktin (myös Launonen, 2007, 81, 142). Kosketuksen epääminen asiakkaalta saattaakin pahimmillaan vaurioittaa häntä, eristää sosiaalisesti ja olla täten epäeettistä (Nind & Hewett, 2005, 175). Työntekijän kosketuksen käytön muutos saattoi ilmentää sitä, että hänen ajattelutapansa juuri kosketuksen suhteen oli muuttunut ohjauksen myötä. Toisaalta taustalla oli luultavasti myös yleisempi tietoisuuden kasvu ei-kielellisistä kommunikoinnin keinoista ja varhaisesta vuorovaikutuksesta.

Kolmas vuorovaikutuksen elementti, jonka käytössä työntekijä kehittyi, oli vokalisaatio. Hän oppi mukauttamaan vokalisaatiotaan aiempaa paremmin Jonnalle sopivaksi: se muuttui sisällöllisesti yksinkertaisemmaksi, mutta laadultaan vivahteikkaammaksi samalla, kun toiston määrä lisääntyi. Nämä seikat ilmensivät työntekijän oppineen käyttämään hoivapuhetta, joka on tärkeä osaavan kumppanin taito (ks. Nind & Hewett, 2005, 55; Vuoti ym., 2009). Äänenlaadun muuttuminen vivahteikkaammaksi korosti samalla vokalisaation myötä välittyviä tunneviestejä (ks. Launonen, 2007, 144). Työntekijä alkoi myös aiempaa enemmän (yli)tulkita kumppaninsa toimintoja ja ääntelyitä kommunikatiivisiksi aloitteiksi, mikä on olennainen osaavan vuorovaikutuskumppanin taito (Nind & Hewett, 2005, 52, 114).

Ylipäättään työntekijä kehittyi kumppanin vuoroihin vastaamisessa. Hänen herkkyytensä reagoida Jonnan toimintaan ja ääntelyyn oli kasvanut, ja hän vastasi niihin välittömästi (*”contingent respondig”*; Nind & Hewett, 2005, 21–22) sensitiivisen vuorovaikutuskumppanin tavoin (myös Feeney & Collins, 2004, 305). Hän vastasi Jonnan äännähdyksiin jäljittelemällä ja kommentoimalla niitä eri tavoin, mikä lisäsi vuorovaikutuksen vastavuoroisuutta. Tällöin molemmat vuorovaikutuksen osapuolet olivat aktiivisia vuorovaikutuksen jäseniä – Jonna ei ollut enää vain passiivisesti kerronnan ja toiminnan kohteena. Työntekijän kehittymisen myötä Jonna pystyi siis ohjaamaan myös itse vuorovaikutuksen kulkua. Kun työntekijä vastasi Jonnan vuoroihin, muodostui ääntelyistä samalla yksinkertaisia vuoron vaihtoja. Tällöin Jonna sai harjoitusta vuorottelusta, joka on tärkeä kommunikoinnin perustaan kuuluva taito (Nind & Hewett, 2005, 76–77).

Työntekijä alkoi jakson edetessä peilata ääntelyllään Jonnan ääntelyä, mikä viesti tälle, että hänen kommunikointitapansa on tärkeä. Kumppanin toiminnan jäljittelyä pidetään tärkeänä voimauttavan vuorovaikutuksen keinona, sillä sen avulla kumppani voi oppia, että asioita voidaan jakaa toisten ihmisten kanssa ja että se on nautittavaa (Nind & Hewett, 2005). Jäljittelyn taustalla on myös idea siitä, että tällöin toiminta on kumppanille merkityksellistä ja motivoivaa (Caldwell, 2013; Moroza-James, 2014, 19; Watson & Fisher, 1997). Lisäksi kumppani voi oppia jäljittelyn kautta, että hän voi itse vaikuttaa tilanteisiin toiminnallaan. Jäljittelyyn pohjautuvalla vuorovaikutuksella on ollut tutkitusti monenlaisia hyötyjä. Se on muun muassa lisännyt vaikeasti puhevalmiiden ihmisten aloitteellisuutta, halua olla kontaktissa sekä vuorotella (esim. Ellis & Astell, 2008; Kellett, 2003; Nind & Hewett, 2005).

Työntekijän Jonnalle suuntaamien vokalisaatioiden määrä kasvoi jakson edetessä, ja muille suunnatut puheenvuorot vähenivät. Kuten kosketuksen käytön, myös puheen merkitys korostuu, kun kumppani on näkövammaisen (Launonen, 2007, 144). Vokalisaaation avulla työntekijä viestitti olevansa läsnä Jonnalle ja keskittyvänsä vain häneen, sillä Jonnan seura oli niin arvokasta. Työntekijä itsekin kuvasi jakson loppuvaiheessa jutustelewansa Jonnalle paljon ja viestivänsä sitä kautta ”läsnäoloa ja kiinnostusta”. Hän toi esille jutustelun olevan laadultaan leikkisää, mikä auttoi saamaan kontaktin Jonnaan. Työntekijän tuttuna toistuva puhetapa ja ääni edistivät hänen mielestään Jonnan virittymistä ja osallistumista vuorovaikutustilanteeseen. Jutustelusta tulikin jakson edetessä myös olennainen kontaktin hakemisen ja ylläpitämisen keino.

Jakson loppupuolella työntekijän vokalisaatio sai uuden piirteen, naurun. Kumppanukset naureskelivat runsaasti yhdessä, osittain samanaikaisesti ja osin vuorotellen. Työntekijä oli siis jakson kuluessa oppinut luomaan vuorovaikutushetkistä molemminpuolisesti nautittavia ja leikkisiä. Tätä ilmensi myös se, että jakson loppupuolella kumppanukset hymyilivät toisilleen paljon useammin kuin alussa. Vuorovaikutuksen leikkisyys ja siihen sisältyvä yhteinen hauskanpito nähdään tärkeänä osana hyvää vuorovaikutusta (Johnson ym., 2012; Nind & Hewett, 2005, 95; Trevarthen, 2008). Työntekijän vuorovaikutuksessa olemisen tapa myös rauhoittui tavoitteellisesta tehtävien suorittamisesta rennoksi yhdessä oleskeluksi. Kaikki nämä havainnot ilmentävät Johnsonin ja työryhmän (2012) tutkimuksen tulosta, jonka mukaan vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten nautittaviksi kokemat vuorovaikutushetket sisältävät hauskanpitoa (”having fun”) ja yhdessä oleskelua (”hanging out”), jossa läsnäoloa viestitään hiljaisesti esimerkiksi kosketuksella. Tällaiset vuorovaikutushetket

saavat työryhmän mukaan aikaan positiivisia tunteita, mikä edistää vuorovaikutussiteiden muodostumista ja lisää kehitysvammaisten ihmisten mahdollisuuksia kokea aiempaa enemmän sosiaalisia vuorovaikutustilanteita. Positiiviset vuorovaikutustilanteet lisäävät myös työntekijöiden työviihtyvyyttä. Näihin tutkimustuloksiinkin peilaten tässä tutkielmassa havaittuja muutoksia hauskanpidon ja yhdessä oleskelun toteuttamisessa voidaan pitää tärkeinä kummallekin vuorovaikutuksen osapuolelle. Voidaan myös todeta, että tarkastellussa voimauttavan vuorovaikutuksen jaksossa onnistuttiin olemuskielen kuntoutuksen perimmäisessä tarkoituksessa, jaetun ilon etsimisessä ja löytämisessä (Launonen, 2007, 166).

Työntekijän kehittyminen vuorovaikutuskumppanina ilmeni selkeästi myös hänen tavoiteorientaatioissaan. Jakson alussa oli ilmeistä, että hänen oli vaikea keskittyä olemaan vuorovaikutuksessa vuorovaikutuksen itsensä vuoksi. Hän otti hanakasti vuorovaikutukselle jonkin tavoitteen, jonka toteuttamiseen hän vuorovaikutuksen valjasti. Myös työntekijä itse kuvasi ohjauskeskustelussa tavoitteiden ottamisen olevan hänelle luontaista ja perusteli sitä myös hänen fysioterapeutin koulutuksellaan. Tavoiteorientaation on havaittu olevan yleinen vuorovaikutuksen pulma hoitotyöntekijöille, sillä he ovat tottuneet asettamaan tavoitteita ja pyrkimään niitä kohti (Nind & Hewett, 2005, 97, 170–171). Videoilla ilmennyt tavoitteellisuus kuvasti työntekijän vaikeutta olla aidosti läsnä, kuten myös tietynlaista tavoitteeskeistä ajattelutapaa vuorovaikutuksesta.

Jo jakson toisella vuorovaikutuskerralla alkoi näkyä, että työntekijä kykeni läsnäoloon ilman tavoitteita. Tavoitteettomuus ei vielä tuolloin ollut kuitenkaan vakiintunut jatkuvaan käyttöön, sillä tavoiteorientaatiosta irti pääseminen ja pelkkään läsnäoloon keskittyminen vei työntekijältä noin 10 kuukautta. Työntekijän valmiudet keskittyä pelkkään yhdessäoloon kehittyvät siis vähitellen projektin edetessä. Tavoitteettomina vuorovaikutushetkinä vuorovaikutus näytti hyvin rennolta. Keskiössä oli tällöin nautittava yhdessä oleminen, jossa työntekijä oli täysin läsnä kumppanilleen ja valmis toimimaan hänen ehdoillaan – kuten voimauttavassa vuorovaikutuksessa on tarkoituksena (Nind & Hewett, 2005, 170–173). Tavoitteettomuuden tärkeyttä korostetaan siksi, että sen ajatellaan luovan osaamattomalle kumppanille optimaalisen ilmapiirin, jossa hän voi harjoitella sosiaalisia taitoja vapaasti, ilman paineita epäonnistumisesta.

Vaikka tavoitteettomuus on hyvän vuorovaikutuksen tärkeä elementti, joissain tilanteissa erityisesti hoidollisen tavoitteen ottaminen on ymmärrettävää ja toivottavaakin. Esimerkiksi kumppanin ollessa itkuinen tai osoittaessa jollain muulla tavalla, että kaikki ei ole hyvin, on tärkeää, että osaavampi kumppani ottaa tavoitteekseen kumppanin olotilan parantamisen. Juoman tai ruuan tarjoaminen tai asennon parantelu voi tällaisissa tilanteissa olla mielekästä. Voimauttavaa vuorovaikutusta on myös tarkoituskin tehdä sekä suunnitellusti että spontaanisti (Martikainen, 2016), esimerkiksi hoidollisten toimenpiteiden lomassa. Vaikka vuorovaikutus toteutuisi jonkin hoitotoimenpiteen lomassa, voi hoitaja olla orientoitunut läsnäoloon. Tutkimukseni työntekijä kehittyi selkeästi tässä taidossa: hän oppi olemaan läsnä Jonnan aloitteille ja reagoimaan niihin sensitiivisesti samalla, kun hän juotti Jonnaa. Hoidollisen tavoitteen ottaminen vuorovaikutukselle ei siis ole yksiselitteisesti hyvä tai huono asia. Kuitenkin voimauttavan vuorovaikutuksen yleisenä tavoitteena on, että vuorovaikutuksessa keskitytään vain läsnäoloon. Työntekijä näyttikin kehittyvän tässä taidossa. Hän kuvasi myös itse oppineensa jättämään vuorovaikutustilanteesta pois muut tavoitteet paitsi läsnäolon.

Tavoiteorientaatiosta irtipääseminen ilmensi työntekijän ajattelutavan ja asenteiden muuttumista, samoin kuin sensitiivisyyden ja läsnäolon kehittyminen. Aiemmissa tutkimuksissa on tuotu esiin, miten tärkeää epäsuorilla interventioilla olisi vaikuttaa ajattelutapoihin eikä vain käyttäytymiseen – käyttäytymisen muuttuminen edellyttää ajattelutapojen muuttumista (mm. Ager & O'May, 2001; Nind & Hewett, 2005, 91–93). Siten työntekijän ajattelutavoissa havaitut muutokset puoltavat voimauttavan vuorovaikutuksen toimivuutta ohjausmenetelmänä. Samalla nämä muutokset tukevat aiempien tutkimusten käsitystä, että lähi-ihmisten ajattelutapoihin vaikuttaminen on tärkeä osa epäsuoraa puheterapiaa (esim. Koski, 2014).

Aiemmissa tutkimuksissa on korostettu lisäksi työorganisaatioiden käytäntöjen (esim. Graves, 2007) ja esimiesten toimintatapojen (esim. Koski ym., 2014) huomioimisen tärkeyttä, jotta tulokset säilyvät arjessa. Tutkimassani interventiojaksossa oli huomioitu koko työyhteisö osallistamalla kaikki sen jäsenet mukaan projektiin (ks. luku 5.2). Työntekijällä oli siten koko työyhteisö tukenaan, mikä on oletettavasti vaikuttanut jakson positiivisiin tuloksiin, ja minkä tärkeyttä työntekijä itsekkin korosti. Hän myös kuvasi voimauttavan vuorovaikutuksen olleen merkityksellinen työyhteisölle. Erityisesti se oli herättänyt työntekijät

ajattelemaan vuorovaikutuksen tärkeyttä puhumattomalle ihmiselle. Tässäkin siis toistui voimauttavan vuorovaikutuksen merkitys ajattelutapojen ja asenteiden tasolla.

Havaitsin ydinkategorian ja vuorovaikutuksen elementtien välillä ilmenevän olennaisen ja mielenkiintoisen eron: sensitiivisyyden ja läsnäolon taidot kehittyivät melko epätasaisesti, kun taas vuorovaikutuksen elementit 1–3 kehittyivät suoraviivaisemmin. Tämä havainto kuvastaa sensitiivisyyden ja läsnäolon taidon oppimisen haastavuutta verrattuna vuorovaikutuksen elementteihin, jotka ovat luonteeltaan spesifimpiä. Siinä missä esimerkiksi taito olla lähellä kumppania ja taito käyttää kosketusta ovat melko konkreettisia sekä helposti sanallistettavissa ja mallinnettavissa, ydinkategorian taidot ovat luonteeltaan abstrakteja, kokonaisvaltaisia ja niitä voi olla haastavaa sanallistaa toiselle ihmiselle, saati sisäistää nopeasti (ks. Launonen, 2007, 144). Sensitiiviseksi ja läsnäolevaksi vuorovaikutuskumppaniksi kehittyminen saattaa vaatia koko aiemman vuorovaikutuksessa olemisen tavan ja ajattelutavan muuttamista perinpohjaisesti. Tämä koskee myös vuorovaikutuksen tavoiteorientaatiota. Muutos näissä taidoissa ja niiden taustalla vaikuttavissa ajattelutavoissa voi vaatia runsaasti aikaa ja toistoja, kuten myös rohkeutta heittäytyä. Vaikka jokainen ihminen on elämänsä alkuvaiheessa toiminut olemuskielensä varassa ja aikuisenakin toimii niin ainakin suurten tunnekuohujen varassa, kokee moni olemuskielen tietoisien käyttöönoton hankalaksi ja tarvitsee siihen tukea (mts. 9, 140). On kuitenkin hyvin yksilöllistä, millaiset kunkin ihmisen vuorovaikutustavat ja valmiudet oppia uudenlaisia vuorovaikutuksessa olemisen tapoja ovat (mts. 166). Joillekin vuorovaikutusyhteyden luominen vaikeavammaiseen ihmiseen voi tuntua hankalalta ja epäluonnolliselta hyvin pitkään, vaikka tähän saisi ohjausta. Jotkut toiset taas voivat käyttää olemuskieltään ja voimauttavan vuorovaikutuksen periaatteita jo entuudestaan tiedostamattomasti hyväkseen (Nind & Hewett, 2005, 92).

Tämän tapaustutkimuksen työntekijällä kesti noin vuoden, ennen kuin hän kykeni olemaan vuorovaikutushetkessä sensitiivisesti läsnä voimauttavan vuorovaikutuksen toimintatavan mukaisesti ja käyttämään olemuskieltään vuorovaikutuksen keinona. Tuon vuoden aikana hän harjoitteli menetelmän käyttöä säännöllisesti ja sai paljon videopohjaista ohjausta voimauttavan vuorovaikutuksen ohjaajalta. Tämä menetelmän haltuunoton pitkä ajallinen kesto onkin tärkeä huomioon otettava seikka. Useissa voimauttavasta vuorovaikutuksesta tehdyissä tutkimuksissa (esim. Kellett, 2004; Samuel ym., 2008; Zeedyk ym., 2009b) menetelmän toteuttajat ovat saaneet vain hyvin lyhyen (lyhimmillään 1 h kestoisen) koulutuk-

sen, ja sen jälkeen heidän on oletettu osaavan käyttää menetelmää. Tutkimukseni antaa viitteitä siitä, että prosessi voi kuitenkin olla huomattavasti pidempi. Tutkimushavaintoni ovat kuitenkin ristiriidassa Fukkin (2008) meta-analyysin tulosten kanssa, joiden mukaan lyhyemmät video-ohjausinterventiot ovat tehokkaampia kuin pitkät. Tämän tutkimuksen työntekijä oli kuitenkin sitä mieltä, että reilun vuoden mittainen interventio oli sopiva eikä lyhyempi olisi riittänyt. Onkin tärkeää seurata yksilöllisesti, kuinka pitkän koulutuksen tai miten paljon ohjausta kukin lähi-ihminen tarvitsee. Ei voida olettaa, että saman kesto- toinen koulutus sopii kaikille. Esimerkiksi tutkittaessa voimauttavan vuorovaikutuksen vaikutuksia olisi hyödyllistä testata interventiona toimivan voimauttavan vuorovaikutuksen koulutuksen jälkeen, miten hyvin tutkittavat ovat omaksuneet toimintatavan. Tämä voi tehdä tutkimustuloksista luotettavampia: havaittu muutos on todella seurausta voimauttavan vuorovaikutuksen käytöstä, eikä jostain muusta muutoksesta.

Sen lisäksi, että työntekijä koki voimauttavan vuorovaikutuksen monin tavoin merkityksellisenä itselleen, hän toi myös 11 segmentissä esille toimintatavan merkitystä kumppanilleen: se paransi Jonnan elämänlaatua ja edisti vuorovaikutukseen liittyvää oppimista. Näitä seikkoja voidaan pitää äärimmäisen tärkeinä, sillä pohjimmiltaan voimauttavassa vuorovaikutuksessa ja epäsuorassa puheterapiassa ylipäättään on kyse osaamattomamman kumppanin vuorovaikutustaitojen oppimisesta ja sitä kautta elämänlaadun parantumisesta (ks. KELA, 2010, 23–25; Nind & Hewett, 2005). Tutkimuksessani työntekijän kehittyminen monin tavoin osaavammaksi ja sensitiivisemmäksi vuorovaikutuskumppaniksi saikin todellisen merkityksensä vasta suhteessa siihen, miten tämä muutos vaikutti Jonnaan. Työntekijä kuvasi Jonnan tulleen jakson jälkeen paremmin huomioiduksi ja kuulluksi arjessaan, pystyneen vaikuttamaan enemmän hoitotoimenpiteiden kulkuun, saaneen aiempaa enemmän vuorovaikutusmahdollisuuksia ja kokeneen nautittavia vuorovaikutushetkiä (myös Rohiola, 2015; Vuoti ym., 2009). Nämä muutokset ilmentävät monin tavoin hänen oikeuksiansa ja tarpeidensa toteutumista (ks. tarkemmin kpl 2.2), joista työntekijä itse toi esille perustarpeen olla vuorovaikutuksessa sekä itsemääräämisoikeuden toteutumisen.

Työntekijä toi esille, että voimauttava vuorovaikutus tai jokin vastaava toimintatapa olisi hyödyllinen kaikille vaikeimmin vammaisten kanssa työskenteleville ihmisille. Launonen (2007, 167) toteaa, että olemuskieltä ammatissaan tarvitsevien ihmisten tulisi saada jo ammatillisessa koulutuksessaan opetusta vaikeavammaisten ihmisten vuorovaikutuksesta. Tämä olisi erityisen tärkeää vaikeavammaisten ihmisten asumisyhteisöjen työntekijöille,

koska asukkaiden päivittäiset vuorovaikutusmahdollisuudet ja -ympäristöt ovat pitkälti heidän vastuullaan. Lähi-ihmiset tarvitsevat yleensä tilaisuuksia, joissa he voivat pohtia yksilöllisesti vuorovaikutustaitojaan ja herkistää kykyään eläytyä kumppanin tilanteeseen ja reagoida tämän aloitteisiin. Parhaimmillaan he oppivat saamansa ohjauksen ja tuen avulla tunnistamaan omat luontaiset vuorovaikutustapansa ja oivaltavat, kuinka hyödyntää niitä arjen hetkissä niin, että yhteys vaikeavammaisen kumppanin kanssa syntyy parhaiten. Tällainen varhaisten vuorovaikutustaitojen käytön koulutus ei näytä yhteiskunnassamme liittyvän esimerkiksi lähihoitajien, sosionomien tai fysioterapeuttien koulutukseen. Voimauttava vuorovaikutus voisi olla tulosteni valossa yksi mahdollinen tapa toteuttaa tällaista vuorovaikutusopetusta.

7.2 Menetelmän pohdinta

Tässä tutkielmassa tarkastelun kohteina olivat työntekijän vuorovaikutustaitojen muuttuminen sekä hänen subjektiiviset kokemuksensa toimintatavan merkityksestä. Molemmat tutkimuskohteeni olivat siten laadultaan hankalasti hahmotettavia ja operationalisoitavia. Vuorovaikutus ylipäätään on monitekijäinen käsite, joka sisältää puheen lisäksi lukuisia eikielellisiä piirteitä (esim. Launonen, 2007, 7). Vuorovaikutustaitojen arvioinnissa olikin pohjimmiltaan kyse olemuskielen (Pulli ym., 2005) arvioinnista. Olemuskielen eri tekijät linkittyvät vahvasti yhteen ja ilmenevät kokonaisvaltaisesti ihmisen koko olemuksesta – niitä on täten vaikea tutkia systemaattisesti ja tarkasti, saati erotella toisistaan irrallisiksi. Eri kategorioista tekemäni havainnot limittyivätkin jossain määrin toisiinsa. Erityisesti sensitiivisyyttä ja läsnäoloa arvioidessani havaitsin, kuinka vaikeaa havaintojani ja tulkintojani oli osoittaa lukijalle. Sensitiivisyys ilmeni kokonaisvaltaisesti työntekijän olemuksesta, joten koin hankalaksi eritellä, mistä osatekijöistä havaitsemani muutos koostui. Läsnäolo taas on niin tiiviisti yksilön kokemusmaailmaan liittyvä tekijä, että ulkopuolisena siihen oli vaikea päästä luotettavasti käsiksi.

Analyysi pohjautui siten väistämättä henkilökohtaisiin tulkintoihini. Joku toinen arvioija olisi voinut tehdä videoista erilaisia havaintoja ja nostaa eri tekijöitä olennaisiksi. Myös Koski (2014, 49–51) havaitsi tutkimuksessaan, että puheterapeutit olivat melko eri mieltä siitä, millaista on hyvä vuorovaikutuskumppanuus. Tulkinnanvaraisuus oli väistämättä läsnä myös siinä, mitkä segmentit poimin erilleen ohjauskeskustelusta sekä miten nimesin ja

ryhmittelin ne. Tulosten luotettavuuden kannalta olisikin ollut hyvä, jos analyysiä olisi ollut tekemässä useampi ihminen (*inter-rater reliability*). Tämä ei kuitenkaan ollut mahdollista pro gradu -tutkielman puitteissa. Jouduinkin hyväksymään, että tulokset olisivat väistämättä subjektiivisia ja siten vain suuntaa-antavia. Pysin kuitenkin tutkimusta tehdessäni minimoimaan tulkinnanvaraisuuden mahdollisuuksien mukaan. Tärkeimpänä tekijänä oli teoriataustan käyttäminen analyysin apuna (ks. Tuomi & Sarajärvi, 2002, 98). Pysin katsomaan videoita pitäen tietoisesti mielessäni muun muassa voimauttavan vuorovaikutuksen (Nind & Hewett, 2005) ja osaavan vuorovaikutuskumppanuuden (Vuoti ym., 2009) olennaisia piirteitä. Siten havaitsemani ilmiöt linkittyivät aikaisempiin tutkimuksiin ja saivat niistä vahvistusta. Työntekijän kehittymistä kuvaavat vuorovaikutuksen elementit on kaikki nostettu yhä uudestaan toivottaviksi vuorovaikutuksen piirteiksi (ks. luvut 2.5, 3.5 ja 5.4.1), mikä lisää analyysini ja havaintojeni luotettavuutta.

Sain tutkielmaani varten valmiin videoaineiston, jonka puheterapeutti Kaisa Martikainen oli kerännyt osana Intensive Interaction Coordinator -koulutustaan. Päädyin hyödyntämään sitä, sillä on harvinaista, että pro gradu -työssä on mahdollista tarkastella vuoden mittaista interventiojaksoa. Lisäksi videomateriaalia ei ollut kerätty tietoisesti tutkimusta varten vaan vuorovaikutuksen kehittymisen dokumentointiin ja videopohjaiseen ohjaukseen. Tämä teki aineistosta autenttisen. Aineiston ainutlaatuisuutta lisäsi myös se, että sen oli kerännyt Intensive Interaction Instituutissa kouluttautunut puheterapeutti, joka oli siten saanut oppia voimauttavan vuorovaikutuksen käyttöä suoraan toimintamallin kehittäjiltä. Hänen asiantuntijuutensa näkyi jakson toteuttamisessa ja erityisesti hänen tavassaan ohjata työntekijää ja koko yhteisöä. Kaikki nämä seikat puhuivat valmiin aineiston puolesta. Itse kerättyä aineistoa olisin kuitenkin pystynyt kontrolloimaan paremmin, jolloin olisi välttytty esimerkiksi videomateriaalin puolen vuoden mittaiselta tauolta. Lisäksi olisin voinut kuvata vuorovaikutusta kahdella kameralla, toinen suunnattuna työntekijään ja toinen Jonnaan. Itse kuvattu materiaali olisi kuitenkin ollut vähemmän autenttinen ja pro gradu -työn ajallisten vaatimusten vuoksi lyhyemmältä aikaväliltä.

Valmiin aineiston myötä sain tutkittavikseni ohjaajan lisäksi Jonnan ja työntekijän. Voimauttava vuorovaikutus on tarkoitettu juuri Jonnan kaltaisille ihmisille, joilla on haasteita vuorovaikutuksen ja kommunikoinnin perustaidoissa (Nind & Hewett, 2005). Monivammainen on vaikeimmissa kehitysvammoissa yleistä (Launonen, 2007, 81), ja Jonnalla olivat liitännäisvammoina vaikea liikuntavamma, epilepsia ja näönkäytön pulmia. Jonna oli

täten hyvä tutkittava, sillä hän oli juuri sellainen ihminen, jonka kanssa voimauttavaa vuorovaikutusta tehdään ja jonka lähi-ihmiset usein tarvitsevat ohjausta (mts. 97). Myös työntekijä soveltui hyvin tutkimukseeni. Palkatut työntekijät, erityisesti asumisyksiköissä, ovat usein vaikeavammaisten aikuisten ensisijaisia arjen kommunikointikumppaneita (Forster & Iacono, 2008; Launonen, 2007, 167), joiden vuorovaikutustaitoihin on syytä paneutua. Työntekijän vuorovaikutustyyliä myös leimasi lähtötilanteessa moni sellainen piirre, jonka on havaittu olevan yleistä puhevammaisten ihmisten lähi-ihmisille. Niitä olivat muun muassa dominoivuus ja kontrolloivuus (mm. Antaki ym., 2007), puheen ensisijainen käyttö kommunikointikanavana (McConkey ym., 1999a) ja ei-kielellisen viestinnän vaikeudet (McConkey ym., 1999b). Molemmat tutkittavani edustivat siten hyvin sitä ihmisjoukkoa (vaikeimmin puhevammaisia ihmisiä ja heidän lähi-ihmisiä), josta tutkimuksessani olin kiinnostunut. Tutkittavien edustavuudesta huolimatta tutkimustulokseni ovat suuntaa-antavia eikä niitä voida yleistää laajempaan joukkoon, koska kyseessä oli yhden vuorovaikutusparin tapaustutkimus.

Aineiston analyysitapaa suunnitellessani pohdin, lähestynkö tutkimusaihetta määrällisesti vai laadullisesti, entäpä aineistolähtöisesti vai teorialähtöisesti. Aiemmat voimauttavan vuorovaikutuksen tutkimukset ovat olleet pääosin määrällisiä (mm. Firth, 2010; Hutchinson & Bodicoat, 2015). Siten määrällinen tutkimus olisi kenties ollut helpompi toteuttaa: minulla olisi ollut valmiita esimerkkejä, kuinka muut tutkijat ovat analyysin toteuttaneet ja mitä muuttujia he ovat nostaneet tärkeiksi. Kuitenkin koin, että aineistoni oli niin ainutlaatuinen, että laadullisella tutkimuksella sain parhaiten ilmiöitä esiin. Lisäksi voimauttavan vuorovaikutuksen tutkimuksissa ei aiemmin ole juuri keskitytty selvittämään osaavamman vuorovaikutuskumppanin kehittymistä (ks. Firth, 2010). Tämän tutkielman ainutlaatuisuudesta johtuen koin tärkeänä tarkastella aineistolähtöisesti, mitä ilmiöitä esiin nousee. Jos olisin edennyt teoria edellä, joitain olennaisia ilmiöitä olisi voinut jäädä havaitsematta. Päädyinkin suuntaamaan huomioni aineistolähtöisesti niihin seikkoihin, jotka nousevat aineistosta selkeimmin esiin ja tarkastelemaan kutakin ilmiötä sen mukaan, kuinka sen sai parhaiten esiin.

Jouduin tekemään etäisyyden arvion hyvin silmämääräisesti, sillä videot oli rajattu keskenään eri tavoin. En siis pystynyt toteuttamaan systemaattista mittauksia. Lisäksi etäisyys vaihteli videoiden aikana jonkin verran molempien kumppanien liikkeiden vuoksi sekä toimintojen mukaan. Esimerkiksi Jonna liikehti välillä kauemmas kumppanista ja välillä

taas painautui tätä vasten. Tämä vaikeutti työntekijän etäisyyden käytön arvioimista, ja arviot ovatkin näistä syistä johtuen suuntaa-antavia. Analyysin haastavuudesta huolimatta halusin nostaa etäisyyden esiin tuloksissa, sillä siinä näkyi selvää kehitystä. Pyrin lisäämään arvion luotettavuutta siten, että kirjasin kustakin videosta ylös keskimääräisen vaihteluvälin, enkä tiettyä täsmällistä etäisyyttä. Etäisyyden arvion epätasaisuudesta huolimatta etäisyyden muutos osoittaa selkeästi työntekijän taidoissa tapahtuneen kehityskaaren.

Ylipäättään analysoin vuorovaikutuksen kehittymistä vertailemalla videoita jakson alusta, lopusta ja niiden väliltä. Valitsin videokatkelmat tarkoitushakuisesti siten, että ne parhaiten kuvasivat ilmiötä. Tämäkin ratkaisu aiheutti tulkinnanvaraisuutta sekä teki analyysistä epäsystemaattisen. Aineiston luonteesta johtuen koin tämän tavan kuitenkin parhaimmaksi. Esimerkiksi joissain videoissa Jonna oli osan aikaa ”omissa maailmoissaan”, ennen kuin hän virittäytyi kunnolla vuorovaikutukseen. Toisinaan taas jossain kohtaa videota aikaa meni siirtymiseen tai hoidolliseen toimenpiteeseen. Tällöin työntekijän vuorovaikutustavasta ei olisi saanut niiltä hetkiltä kuvaavinta analyysiä. Pyrin läpinäkyvyyden varmistamiseksi selvittämään analyysiosassa (luku 5.4.1) mahdollisimman tarkasti, miten ja miksi valitsin kunkin videokatkelman.

Litteraatteja tehdessäni jouduin aineiston luonteen takia tekemään muutamia ratkaisuja, jotka voivat heikentää tutkimukseni toistettavuutta. Vuorovaikutuksen monitekijäisyys vaikeutti litteraattien tekemistä, eikä yhteen litteraattiin ollut mahdollista saada kaikkia olemuskielen piirteitä esiin – ei ainakaan tarkoituksenmukaisesti, tarpeeksi selkeästi ja lyhyesti. Niinpä valitsin jokaiseen litteraattiin ne tekijät, jotka olivat olennaisia kunkin vuorovaikutuksen elementin kannalta, ja joihin halusin kiinnittää lukijan huomion. Erityisen vaikeaa oli kuvata litteraateilla ydinkategoriassa tapahtuvia muutoksia, sillä kyseessä olivat niin laajat käsitteet. Niistä teinkin kaksi mahdollisimman kattavaa multimodaalista litteraattia. Tein myös litteroidessani päätöksen, että käytin useammanlaisia litteraattityyppejä, vastoin yleistä tapaa. Monista eri tekijöistä johtuen (ks. tarkemmin luku 5.4.1) erilaiset litteraatit toimivat mielestäni parhaiten. Jos olisin kuvannut kaikkia videoita samalla litteraattilla, olisi lopputulos ollut epäselvempi ja vaikeammin hahmotettava. Litteroin lisäksi hyvin erimittaisia katkelmia videoista. Valitsin katkelman pituuden siten, että tarkastelemani ilmiö tuli esiin tarpeeksi kuvaavasti, mutta kuitenkin litteraatti pysyi mahdollisimman tiiviinä. Kirjasin jokaiseen litteraattiin selvyyden vuoksi litteroimani videojakson pituuden.

Vuorovaikutuksen kehitystä analysoidessani kohtasin joitakin lisähaasteita, jotka voivat heikentää tulosten luotettavuutta. Esimerkiksi vokalisaation määriä arvioidessani laskin työntekijän puheenvuoroja, mutta puhevirrasta oli osittain vaikeaa erottaa vuorojen rajoja. Laskelmani olivat tästä syystä lähinnä viitteellisiä. Myös videot aiheuttivat joitain haasteita: 14. videossa kumppanusten kasvot näkyivät pääasiassa sivuprofiilissa, joten katseiden suuntien arviointi ei ollut täysin varmaa. Myöskään työntekijän suu ei ollut koko ajan näkyvissä kunnolla, joten kuvasin hymyilystä vain ne kerrat, kun se näkyi selkeästi. Lisäksi analyysin tulkinnanvaraisuutta lisäsi se, että Jonna oli vaikeasti liikuntavammainen ja olemuskielen varassa toimiva henkilö. Hänen käyttäytymisensä oli hyvin kokonaisvaltaista, joten sitä oli hankala eritellä (ks. Launonen, 2007, 115). Jouduin tekemään (yli)tulkintoja hänen olemuskielisistä viesteistään, joista osa saattoi olla tahattomia lihaksiston perustilan vaihteluita (mts. 128). Nämä seikat vaikeuttivat hänen viestiensä tulkitsemista – sama koski tietysti työntekijänkin tekemiä tulkintoja. Siten en voi varmasti väittää, että minun tulkintani olivat sen oikeampia kuin työntekijänkään. Esimerkiksi ydinkategoriaa analysoidessani tulkitsin Jonnan olemuskielen viestittävän hänen olevan haluton toimimaan työntekijän odottamilla tavoilla (ks. luku 6.1.5). Johtopäätökseni oli, että työntekijä jätti nämä viestit huomiotta tai tulkitsi niitä väärin. Tämä on kuitenkin tulkinnanvaraista.

Ylipäättään olisin voinut toteuttaa analyysin joiltakin osiltaan systemaattisemmin. Esimerkiksi kosketuksen käytöstä tekemässäni *Taulukossa 2* (s. 41) tarkasteleman videokatkelmat ovat erimittaiset. Videosta 13 valitsin tarkasteluun viiden minuutin katkelman alusta, sillä myös toinen video oli sen mittainen. Kuitenkin kolmas video oli niitä lyhyempi (3 min 50 s), joten olisin voinut valita kaikkien videokatkelmien kestot sen mukaan. Kuitenkaan analyysin tulos ei tuolloin olisi oikeastaan muuttunut. Vokalisaatiota kuvaavaan *Taulukoon 3* (s. 44) sen sijaan valitsin keskenään samanmittaiset videokatkelmat, koska kyseinen taulukko keskittyi kuvaamaan määriä. Siinä katkelmien pituus oli siten olennaisempi kuin laadullisiin muutoksiin keskittyvässä *Taulukossa 2*.

Työni rakenne poikkeaa jonkin verran tyypillisestä. Ensinnäkin analyysin kuvaus on reilusti tyypillistä pidempi. Tämä johtuu siitä, että jouduin kehittämään vuorovaikutusvideoiden analyysitavan itse. Pyrin täten kuvaamaan analyysin etenemisen hyvin tarkasti toistettavuuden mahdollistamiseksi. Ohjauskeskustelun analysointi oli siinä mielessä helpompaa ja systemaattisempaa, että minulla oli valmis analyysitapa käytössäni (ks. Thomas, 2006). Toiseksi, analyysi-luvussa 5.4.1 on tavallisesta poiketen jonkin verran teoriatietoa, mikä

saattaa tehdä rakenteesta epäselvän. Tämä ratkaisu oli kuitenkin välttämätön, jotta pystyin perustelemaan ja tekemään näkyväksi ajatusketjuni ratkaisujen takana. Yritin kuvata lukijalle, millä tavoin aikaisempi tieto auttoi analyysiä (Tuomi & Sarajärvi, 2002, 98).

7.3 Kehittämisen- ja jatkotutkimusehdotuksia

Tämän tutkimuksen tulokset antavat viitteitä siitä, että voimauttava vuorovaikutus ja siihen perustuva video-ohjaus ovat merkityksellisiä tapoja toteuttaa epäsuoraa puheterapiaa ja ohjata vaikeavammaisten asiakkaiden lähiyhteisöjä. Myös aiemmat tutkimukset ovat antaneet samansuuntaisia alustavia tuloksia (mm. Barber, 2008; Samuel ym., 2008). Olisikin toivottavaa, että tietoisuus toimintatavasta yhtenä mahdollisena ohjauskeinona leviäisi myös meillä laajemmin puheterapeuttien käyttöön, kuten on esimerkiksi Englannissa ja Australiassa (mm. Caldwell, 2013; Goldbart ym., 2014). Kehitysvammaliiton Tikoteekki on jo vuosien ajan pyrkinyt lisäämään suomalaisten ammattilaisten tietoisuutta toimintatavasta (mm. Martikainen, 2013, 20). Uskon, että tietoisuuden levittämisessä olisi tärkeässä roolissa tehdä jatkossa lisää suomalaista tutkimusta aiheesta. Toistaiseksi Suomessa on tutkittu niukasti vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten ja heidän lähi-ihmistensä välisen vuorovaikutuksen tukemista ja siinä onnistumista (Rohiola, 2015).

Koska tutkimukseni oli tapaustutkimus, ovat sen tulokset suuntaa-antavia. Jotta voimauttavasta vuorovaikutuksesta voidaan tehdä luotettavia johtopäätöksiä ja yleistyksiä, tarvitaan aiheesta jatkossa lisätutkimusta erityisesti isommilla ryhmillä. Lisäksi voimauttavaa vuorovaikutusta tutkivassa katsausartikkelissa (Hutchinson & Bodicoat, 2015) todetaan tarve metodologisesti laadukkaammalle tutkimukselle. Tulevaisuudessa olisi hyödyllistä tehdä vertailevaa tutkimusta eri tavoin toteutetuista ja eri pituisista voimauttavan vuorovaikutuksen prosesseista. Tämä voisi auttaa kehittämään mahdollisimman toimivia toteutustapoja.

Voimauttavalla vuorovaikutuksella on saatu aikaan monenlaisia positiivisia tuloksia (mm. Samuel ym., 2008). Kuitenkin silloin, kun toimintamallin käyttö on lopetettu esimerkiksi lomien ajaksi, ovat tulokset heikentyneet merkittävästi (mm. Kellett, 2000; Leaning & Watson, 2006). Kyseessä ei siis ole parannuskeino (Caldwell, 2006, 2013), jonka käyttö voitaisiin lopettaa positiivisten tulosten ilmetessä. Sen sijaan tarkoituksena on, että toimintamalli jää pysyväksi ja päivittäiseksi osaksi arkea (Nind & Hewett, 2005). Jatkossa olisi tärkeää tutkia, kuinka pysyvästi osaavamman vuorovaikutuskumppanin taidot ja tapa

olla vuorovaikutuksessa ovat muuttuneet toimintatavan myötä. Työntekijöiden vuorovaikutustaitoja voitaisiinkin tutkia esimerkiksi puolen vuoden, vuoden ja jopa useamman vuoden kuluttua intervention päättymisestä. Tällä tavalla päästäisiin käsiksi toimintatavan todelliseen vaikuttavuuteen: sisäistetäänkö intervention aikana opitut taidot todella pysyvästi osaksi arkea vai unohtuvatko uudet asiat pois käytöstä, kun säännölliset ohjaustapaamiset loppuvat. HYP-mallin osalta on saatu kliinistä näyttöä (Martikainen & Burakoff, 2015), että kokeilujakson jälkeen toimintamalli jäi yhteisön aktiiviseen, lähes päivittäiseen käyttöön ja yhdessäolon hetket olivat jopa monipuolistuneet puolen vuoden kuluttua jakson loppumisesta. Tästä olisi kuitenkin tärkeää saada tutkimusnäyttöä.

Useissa tutkimuksissa on tuotu esille (ks. luku 3.2), että lähi-ihmisten ohjauksessa ei kannata keskittyä pelkkien käyttäytymistapojen muuttamiseen, vaan myös heidän ajattelutavoillaan ja asenteillaan sekä koko organisaation toimintatavoilla on tärkeä rooli interventioiden tulosten kannalta (mm. Koski, 2014, 65–66). Tässä tutkielmassa nousi esiin joitakin työntekijän ajattelutavan muutoksia, mutta aiheeseen olisi syytä perehtyä enemmän ja systemaatisemmin. Ajattelutapoja voitaisiin esimerkiksi kartoittaa kyselylomakkeilla tai haastatteluilla ennen interventiota, sen aikana ja sen jälkeen. Jatkossa olisi myös kiinnostavaa selvittää, saako voimauttavan vuorovaikutuksen interventio aikaan muutoksia työyhteisöjen tasolla, esimerkiksi työorganisaation arvoihin, asenteisiin tai käytäntöihin. Yksittäisen työntekijän on ymmärrettävästi hankalaa pitää yllä uutta toimintatapaa, saati kantaa vastuuta menetelmän levittämisestä uusille työntekijöille (mts. 55–57). Tutkimusten mukaan erityisesti esimiehellä on suuri merkitys epäsuoran puheterapian tulosten kannalta sekä vastuu toimintatapojen levittämisestä eteenpäin (mm. Siivonen, 2009). Jatkossa tutkimukset voisivat suuntautua selvittämään, miten voimauttavan vuorovaikutuksen prosessin aikana esimiesten osallistaminen ja osallistuminen toteutuvat. Jatkossa voitaisiin ottaa kokonainen työorganisaatio mukaan voimauttavan vuorovaikutuksen prosessiin niin, että toimintatavan vaikutuksia päästäisiin tutkimaan koko organisaation tasolla (ks. Koski, 2014). Ihanteellisessa tapauksessa aineistoa kerättäisiin useamman vuoden ajan vielä itse intervention päätyttyä, jotta saataisiin käsitys muutosten pysyvyydestä.

Voimauttavaan vuorovaikutukseen olisi hyvä perehtyä jatkossa enemmänkin työntekijöiden näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa sain alustavia tuloksia siitä, miten yksittäinen työntekijä kokee toimintatavan ja koko prosessin. Kyseessä on kuitenkin vain yhden työntekijän kokemus asiasta. Jatkossa olisi hyvä selvittää, nouseeko samanlaisia tuloksia esiin

useammankin työntekijän kohdalla. Lisäksi tässä tutkielmassa vain sivuttiin sitä, mitä mieltä työntekijä oli intervention toteutustavasta. Tätä aihetta olisi tärkeää tutkia enemmänkin, sillä esimerkiksi Koski (2014, 67) on todennut, että asiakas ja hänen hoitajansa tietävät parhaiten, mitä epäsuoralta terapialta tarvitaan. Koska vaikeasti kehitysvammaisen asiakkaan ajatuksia on vaikea selvittää, olisi kannattavaa pureutua tarkemmin työntekijöiden näkemyksiin. Täten interventioita voidaan mahdollisesti muokata tehokkaammiksi sekä työntekijöille sopivammiksi, mikä voi parantaa epäsuoran puheterapian tuloksia.

Minua jäi kiinnostamaan havaintoni, että useissa tutkimuksissa (esim. Kellett, 2004; Samuel ym., 2008; Zeedyk ym., 2009b) työntekijöille on annettu hyvin lyhyt – lyhimmillään tunnin mittainen – koulutus voimauttavan vuorovaikutuksen käyttöön ja sen jälkeen heidän on oletettu hallitsevan sen käytön. Omassa tutkimuksessani ilmeni, että toimintamallin käyttöönotto voi olla pitkälinen oppimisprosessi (myös Launonen, 2007, 166). Olisikin kiinnostavaa selvittää, ovatko yksilölliset erot niin suuria, että jotkut omaksuvat voimauttavan vuorovaikutuksen jo tunnin koulutuksen jälkeen (Zeedyk ym., 2009b), kun taas toisilla se voi viedä kuukausia tai joidenkin taitojen suhteen jopa vuoden, kuten tutkimuksessani ilmeni. Ohjaukseen liittyvien yksilöllisten erojen selvittäminen voisi auttaa puheterapeutteja ohjauksen räätälöimisessä ohjattaville sopivaksi ja riittäväksi. Olisi myös tärkeää selvittää, voivatko jotkut ihmiset todella oppia toimintatavan käytön niin lyhyessä ajassa, kuin aiemmissa tutkimuksissa on oletettu. Täten saataisiin tietoa, ovatko aiempien tutkimusten positiiviset tulokset johtuneet aidosti juuri voimauttavan vuorovaikutuksen käytöstä.

Epäsuorassa puheterapiassa hyödynnetään paljon videoita oppimisen apuna (mm. Launonen, 2007, 117, 141; ks. tarkemmin luku 3.4). Videopohjaisessa ohjauksessa on olennaista, miten se toteutetaan: millaisia hetkiä videoilta valitaan tarkasteltaviksi ja millä tavoilla niistä keskustellaan, jotta ohjattava saa luotua positiivisen käsityksen omasta osaamisestaan ja toimivista vuorovaikutustavoistaan (mm. Strathie ym., 2011). Jatkossa voimauttavaa vuorovaikutusta olisi hyödyllistä tutkia myös videopohjaisen ohjauksen toteuttamisen näkökulmasta. Mielenkiintoista olisi myös verrata sitä OIVA-vuorovaikutusmalliin, jonka video-ohjausta on jo tutkittu (mm. Koski, 2014; Vuoti ym., 2009). Toisaalta voimauttavaa vuorovaikutusta olisi myös hyvä verrata HYP-malliin (Forster, 2008), joka on yksinkertainen ja helposti toteutettava toimintamalli. Sillä on saatu positiivisia tuloksia työntekijöiden vuorovaikutustapoihin ja asenteisiin ja sitä kautta vaikutettu myös kehitysvammaisten ih-

misten elämän sisältöön, vaikutusmahdollisuuksiin ja vuorovaikutustaitoihin (Rohiola, 2015). Olisikin kiinnostavaa verrata näiden toimintamallien tuloksia. Voimauttavan vuorovaikutuksen toteuttaminen vaatii osallistujilta paljon resursseja, joten olisi tärkeää tietää, saavutetaanko sillä parempia tuloksia kuin esimerkiksi helpommin käyttöön otettavalla HYP-mallilla.

7.4 Johtopäätökset

Tämän tutkimuksen tulokset lisäävät tietoisuutta voimauttavan vuorovaikutuksen toimintatavasta, erityisesti työntekijän näkökulmasta. Tulokset antavat viitteitä siitä, että toimintatapa on merkityksellinen tapa ohjata vaikeimmin vammaisten ihmisten lähiympäristöjä. Tutkimustulokset voivat auttaa puheterapeutteja ja muita vaikeimmin vammaisten henkilöiden kanssa työskenteleviä ammattilaisia ohjaamaan yhteisöjä ja lähi-ihmisiä niin, että se parhaiten tukee kehitysvammaisten ihmisten elämänlaatua: mahdollisuuksia nauttia yhdessäolosta toisen ihmisen kanssa, ilmaista itseään ja osallistua omaan elämäänsä aktiivisena toimijana, ei vain hoidon kohteena (mm. Launonen, 2007; Nind & Hewett, 2005). Tutkimus myös auttaa ammattilaisia ymmärtämään paremmin lähi-ihmisten kokemuksia, mikä on olennaista tehokkaassa palveluiden tarjoamisessa.

Tutkimuksen tulokset ovat tärkeitä myös yhteiskunnallisella tasolla. Kasvava resurssipula, väestön ikääntymisestä johtuva asiakasmäärän kasvu ja puheterapeuttien lisääntyvä eläköityminen asettavat uusia paineita puheterapeuttiselle kuntoutukselle. On löydettävä mahdollisimman tehokkaita kuntoutuksen keinoja ja pyrittävä viemään kuntoutus arkeen (mm. Koski, 2014). Ekologinen kuntoutusote ja yhteisöjen ohjaaminen korostuvat entisestään myös uudistetun vaativaa lääkinnällistä kuntoutusta koskevan lain (HE 332/2014) tultua voimaan vuoden 2016 alussa (Finlex, 2014; Suomela-Markkanen, 2016). Tämä tutkimus tuo näyttöä siitä, että voimauttava vuorovaikutus voisi olla yksi merkittävä tapa vastata näihin kuntoutuksen tarpeisiin ja ohjata lähiympäristöjä toteuttaen samalla kuntouttavaa arkea (Kiviranta ym., 2015, 4–5).

Vaikka voimauttavalla vuorovaikutuksella voidaan vaikuttaa positiivisesti molempien osapuolten vuorovaikutustaitoihin, on tärkeää muistaa, että voimakas tuloshakuisuus ei tällaisessa toimintatavassa ole perusteltua, eikä se voi olla toiminnan prioriteettina. Se, että

myös vaikeavammainen ihminen saa säännöllisesti olla yhdessä toisen ihmisen kanssa, joka on kiinnostunut hänestä ja keskittyy vain häneen, on jokaisen ihmisen oikeus ja perustarve (esim. Goldbart & Caton, 2010). Sen toteutumisella ei sinänsä tarvitse olla erityisiä tuloksia, sillä tärkeää on, että mukavat yhdessäolon hetket ylipäättänsä toteutuvat. Vaikka vuorovaikutuksella ei olisi havaittavissa mitään erityisiä tuloksia, olisi epäeettistä lopettaa tai vähentää tuloksettomuuden perusteella yhdessäolon hetkien toteuttamista. Tulokset ovat toisarvoisia asioita sen rinnalla, että jokaiselle ihmiselle tarjotaan mahdollisuus yhdessäoloon – ”vuorovaikutuksen perimmäinen tarkoitus ei -- ole kehittyminen vaan ihmisten yhteisöllisen olemassaolon toteutuminen” (Launonen, 2007, 166). Tämä tavoitteiden toisarvoisuus näkyy myös voimauttavaan vuorovaikutukseen pohjautuvan HYP-mallin perusajatuksessa, jonka Martikainen (2016, 43) on muotoillut näin: ”Vuorovaikutuksellanne ei ole muuta tavoitetta kuin yhdessäolo.”

Lähteet

- Ager, A., & O'May, F. (2001). Issues in the definition and implementation of "best practice" for staff delivery of interventions for challenging behaviour. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 26, 243–256.
- Ainsworth, M., Biehar, M., Waters, E. & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment. A psychological study of the strange situation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Antaki, R., Finlay, W. M. & Walton, C. (2007). Conversational shaping: staff members' solicitation of talk from people with an intellectual impairment. *Qualitative Health Research*, 17, 1403–1414.
- Argyropoulou, Z. & Papoudi, D. (2012). The training of a child with autism in a greek preschool inclusive class through intensive interaction: a case study. *European Journal of Special Needs Education*, 27, 99–114.
- ASHA (American Speech-Language-Hearing Association) (2002). *A workload analysis approach for establishing speech-language caseload standards in the schools: guidelines*. Rockville, MD.
- Barber, M. (2008). Short report. Using Intensive Interaction to add to the palette of interactive possibilities in teacher–pupil communication. *European Journal of Special Needs Education*, 23, 393–402.
- Barber, M. (2012). Recording the activities and maintaining the processes. Teoksessa D. Hewett, G. Firth, M. Barber & T. Harrison (toim.), *The Intensive Interaction handbook* (s. 90–114). Lontoo: SAGE Publications.
- Bigby, C., Clement, T., Mansell, J. & Beadle-Brown, J. (2009). 'It's pretty hard with our ones, they can't talk, the more able bodied can participate': staff attitudes about the applicability of disability policies to people with severe and profound intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 53, 363–376.
- Bradshaw, J. & Goldbart, J. (2013). Staff views on the importance of relationships with knowledge development. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 26, 284–298.
- Brady, N. C., Bruce, S., Goldman, A., Erickson, K., Mineo, B., Ogletree, B. T., Paul, D., Ronski, M. A., Sevcik, R., Siegel, E., Schoonover, J., Snell, M., Sylvester, L. & Wilkinson, K. (2016). Communication services and supports for individuals with severe disabilities: guidance for assessment and intervention. *American Journal on Intellectual and Developmental Disabilities*, 121, 121–138.
- Burakoff, K. & Martikainen, K. (2013). Videointi vuorovaikutuksen tukena kehitysvammaisten lasten opetusryhmässä. Teoksessa N. Mellenius & N. Remsu (toim.), *Vuorovaikutus kuvassa: videoavusteisen ohjauksen eettisyys ja käytäntö* (s. 209–225). Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiö.
- Caldwell, P. (2006). *Finding you, finding me: using Intensive Interaction to get in touch with people whose severe learning disabilities are combined with autistic spectrum disorder*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Caldwell, P. (2008). Intensive interaction: getting in touch with a child with severe autism. Teoksessa M. S. Zeedyk (toim.), *Promoting Social Interaction for Individuals with Communicative Impairments* (s. 170–184). London: Jessica Kingsley Publishers.
- Caldwell, P. (2013). Intensive Interaction: using body language to communicate. *Journal on Developmental Disabilities*, 19, 33–38.
- Chadwick, D.D. & Jolliffe, J. (2009). A pilot investigation into the efficacy of a signing training strategy for staff working with adults with intellectual disabilities. *British Journal of Learning Disabilities*, 37, 34–42.
- Coia, P. & Handley, A. J. (2008). Developing relationships with people with profound learning disabilities through Intensive Interaction. Teoksessa M. S. Zeedyk (toim.), *Promoting Social Interaction for Individuals with Communicative Impairments* (s. 102–118). London: Jessica Kingsley Publishers.

- Dennis, R. (2002). Nonverbal narratives: listening to people with severe intellectual disability. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities*, 27, 239–249.
- Drew, P. & Heritage, J. (1992). *Talk at work: interaction in institutional settings* (Studies in Interactional Sociolinguistics). Cambridge University Press.
- Eduskunta (2013). *Suomen perustuslaki ja eduskunnan työjärjestys*. Eduskunnan kanslian julkaisu, 1/2013. Haettu 12.9.2016 osoitteesta https://www.eduskunta.fi/FI/tietoaeduskunnasta/julkaisut/Documents/ekj_1+2013.pdf
- Ellis, M. P. & Astell, A. J. (2008). A new approach to communicating with people with advanced dementia: a case study of adaptive interaction. Teoksessa M. S. Zeedyk (toim.), *Promoting social interaction for individuals with communicative impairments* (s. 119–136). London: Jessica Kingsley Publishers.
- Ephraim, G. W. E. (1982). *Developmental process in mental handicap: a generative structure approach*. Ph.D. thesis, Brunel University, Uxbridge. Haettu 21.11.2016 osoitteesta <http://v-scheiner.brunel.ac.uk/handle/2438/4958>
- Feeney, B. C. & Collins, N. L. (2004). Interpersonal safe haven and secure base caregiving processes in adulthood. Teoksessa W. S. Rholes & J. A. Simpson (toim.), *Adult attachment: theory, research and clinical implications* (s. 300–338). New York: Guilford Press.
- Finlex (2014). *HE 332/2014: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista annetun lain muuttamisesta*. Haettu 10.10.2016 osoitteesta <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140332>
- Firth, G. (2008). A dual aspect process model of Intensive Interaction. *British Journal of Learning Disabilities*, 37, 43–49.
- Firth, G. (2010). Intensive Interaction: the published research summaries document. Haettu 2.12.2016 osoitteesta <http://www.intensiveinteraction.co.uk/uploads/attachment/70/intensive-interaction-the-published-research-summaries-document-2010.pdf>
- Firth, G., Elford, H., Leeming, C. & Crabbe, M. (2008). Intensive Interaction as a novel approach in social care: care staff's views on the practice change process. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 21, 58–69.
- Forster, S. (2008). *HOP. Hanging Out Program: interaction for people at risk of isolation*. Haettu 29.4.2016 osoitteesta <http://cddh.monash.org/assets/documents/hop-a4iso-1.pdf>
- Forster, S. (2014). *Huomioivan yhdessäolon malli HYP: huomioivaa yhdessäoloa päivittäin ihmisille, jotka ovat vaarassa jäädä yksin*. Haettu 7.4.2016 osoitteesta http://papunet.net/sites/papunet.net/files/materiaalia/HYP/hyp_opas.pdf
- Forster, S. & Iacono, T. (2008). Disability support workers' experience of interaction with a person with profound intellectual disability. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 33, 137–147.
- Forsyth, P. & Sked, H. (2011). VIG when working with children and adults on the autistic continuum. Teoksessa L. Todd, M. Landor & H. Kennedy (toim.), *Video Interaction Guidance: a relationship-based intervention to promote attunement, empathy and wellbeing* (s. 144–156). London: Jessica Kingsley Publishers.
- Fukkink, R. (2008). Video feedback in widescreen: a meta-analysis of family programs. *Clinical Psychology Review*, 28, 904–916.
- Fukkink, R., Kennedy, H. & Todd, L. (2011). What is the evidence that VIG is effective? Teoksessa L. Todd, M. Landor & H. Kennedy (toim.), *Video Interaction Guidance: a relationship-based intervention to promote attunement, empathy and wellbeing* (s. 82–104). London: Jessica Kingsley Publishers.

- Goldbart, J. & Caton, S. (2010). *Communication and people with the most complex needs: what works and why this is essential*. Haettu 22.11.2016 osoitteesta http://e-space.mmu.ac.uk/198309/1/Mencap%20Comms_guide_dec_10.pdf
- Goldbart, J., Chadwick, D. & Buell, S. (2014). Speech and language therapists' approaches to communication intervention with children and adults with profound and multiple learning disability. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 49, 687–701.
- Graves, J. (2007). Factors influencing indirect speech and language therapy interventions for adults with learning disabilities: the perceptions of carers and therapists. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 42, 103–121.
- Gustafsson, H. (2011). *YK:n vammaissopimus käyttöön! -käsikirja*. Haettu 7.10.2016 osoitteesta http://www.invalidiliitto.fi/files/attachments/julkaisut/yk_toolkit_pieni.pdf
- Hart, P. (2008). Sharing communicative landscapes with congenitally deafblind people: it's a walk in the park! Teoksessa M. S. Zeedyk (toim.), *Promoting social interaction for individuals with communicative impairments* (s. 66–83). London: Jessica Kingsley Publishers.
- Helsingin yliopisto (2016). *Tutkintovaatimukset 2016–2020*. Haettu 3.11.2016 osoitteesta http://www.helsinki.fi/puhetieteet/opiskelu/logopedia/logopedia_tutkintovaatimukset_2016-2020.pdf
- Hewett, D. (2007). Do touch: physical contact and people who have severe, profound and multiple learning difficulties. *Support for Learning*, 22, 116–123.
- Hildén, S., Merikoski, H. & Launonen, K. (2001). Yhteisöpohjainen kuntoutus. Teoksessa K. Launonen & M. Lehtihalmes (toim.), *Lapsen kielen käytön kehitys ja sen ongelmat – pragmaattinen näkökulma* (Suomen logopedis-foniatrien yhdistys ry:n julkaisuja no. 33) (s. 113–119).
- Hostyn, I. & Maes, B. (2009). Interaction between persons with profound intellectual and multiple disabilities and their partners: a literature review. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 34, 296–312.
- Hutchinson, N. & Bodicoat, A. (2015). The effectiveness of Intensive Interaction: a systematic literature review. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 28, 437–454.
- International Communication Project (2014). *The Universal Declaration of Communication Rights*. Haettu 12.9.2016 osoitteesta http://www.internationalcommunicationproject.com/wp-content/uploads/2014/01/Declaration_EN.pdf
- Johnson, H., Douglas, I., Bigby, C. & Iacono, T. (2012). Social interaction with adults with severe intellectual disability: having fun and hanging out. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 25, 329–341.
- Kaski, M., Manninen, A., Mölsä, P. & Pihko, H. (2001). *Kehitysvammaisuus*. Helsinki: WSOY.
- KELA (Kansaneläkelaitos)(2010). *Kelan vaikeavammaisten avoterapiastandardi*. Versio 6/19.1.2010. Haettu 2.12.2016 osoitteesta http://www.kela.fi/documents/10180/734866/avostandardi_versio6_2010.pdf/16e91a5e-c865-4ed0-a774-97efeada141e
- Kellett, M. (2000). Sam's story: evaluating Intensive Interaction in terms of its effect on the social and communicative ability of a young child with severe learning difficulties. *Support for Learning*, 15, 165–171.
- Kellett, M. (2003). Jacob's journey: developing sociability and communication in a young boy with severe and complex learning difficulties using the Intensive Interaction teaching approach. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 3, 1–21
- Kellett, M. (2004). Intensive interaction in the inclusive classroom: using interactive pedagogy to connect with students who are hardest to reach. *Westminster Studies in Education*, 27, 175–188.

- Kennedy, H. (2011). What is Video Interaction Guidance (VIG)? Teoksessa L. Todd, M. Landor & H. Kennedy (toim.), *Video Interaction Guidance: a relationship-based intervention to promote attunement, empathy and wellbeing* (s. 20–42). London: Jessica Kingsley Publishers.
- Kennedy, H., Landor, M. & Todd, L. (2010). Video Interaction Guidance as a method to promote secure attachment. *Educational & Child Psychology*, 27, 59–72.
- Kent-Walsh, J. & McNaughton, D. (2005). Communication partner instruction in AAC: present practices and future directions. *Augmentative and Alternative Communication*, 21, 195–204.
- Kiviranta, T., Sätälä, H., Suhonen-Polvi, H., Kilpinen-Loisa, P. & Mäenpää, H. (2015). *Lapsen ja nuoren hyvä kuntoutus*. Haettu 28.11.2016 osoitteesta <http://www.phsotey.fi/assets/files/2016/05/Lasten-neuro-SLNY-Lapsen-ja-nuoren-hyva%CC%88-kuntoutus.pdf>
- Koski, K. (2014). *Indirect speech and language therapy for individuals with profound and multiple learning disabilities: an ecological perspective*. Academic dissertation, Faculty of Behavioural Sciences, University of Helsinki. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- Koski, K. (2016). *Näin ohjaan yhteisöä 7 askeleen ohjelmalla - työkirja*. Näin ohjaan yhteisöä! -koulutus, Katja Vox OY.
- Koski, K., Martikainen, K., Burakoff, K., Vesala, H. & Launonen, K. (2014). Evaluation of the impact of supervisory support on staff experiences of training. *Tizard Learning Disability Review*, 19, 77–84.
- Koski, S. (2015). *Vammaisten oikeuksien yleissopimuksen ratifiointi*. Haettu 7.10.2016 osoitteesta https://www.eduskunta.fi/FI/tietoaeduskunnasta/kirjasto/aineistot/kotimainen_oikeus/LATI/Sivut/vammaisten-oikeuksien-yleissopimuksen-ratifiointi.aspx
- Krauss, M. W., Seltzer, M. M. & Goodman, S. J. (1992). Social support networks of adults with mental retardation who live at home. *American Journal on Mental Retardation*, 96, 432–441.
- Launonen, K. (2007). *Vuorovaikutus – kehitys, riskit ja tukeminen kuntoutuksen keinoin*. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- Launonen, K. (2008). Alternative communication form as a genuinely shared language. Teoksessa K. Launonen & A. Klippi (toim.), *Research in logopedics: speech and language therapy in Finland* (Communication Disorders across Languages) (s. 75–96). Clevedon: Multilingual Matters.
- Leaning, B. & Watson, T. (2006). From the inside looking out – an Intensive Interaction group for people with profound and multiple learning disabilities. *British Journal of Learning Disabilities*, 34, 103–109.
- Leskelä, L. (2012a). Liite: Selkokielisen vuorovaikutuksen ohjeet. Teoksessa L. Leskelä & C. Lindholm (toim.), *Haavoittuva keskustelu: keskusteluanalyttisiä tutkimuksia kielellisesti epäsymmetrisestä vuorovaikutuksesta* (Kehitysvammaliiton tutkimuksia no. 6)(s. 269–298). Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- Leskelä, L. (2012b). Ymmärrysvaikeuksien käsittelyä kehitysvammaisten henkilöiden ja ohjaajiensa keskusteluissa. Teoksessa L. Leskelä & C. Lindholm (toim.), *Haavoittuva keskustelu: keskusteluanalyttisiä tutkimuksia kielellisesti epäsymmetrisestä vuorovaikutuksesta* (Kehitysvammaliiton tutkimuksia no. 6)(s. 184–234). Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- Leskelä, L. & Lindholm, C. (2012a). Lukijalle. Teoksessa L. Leskelä & C. Lindholm (toim.), *Haavoittuva keskustelu: Keskusteluanalyttisiä tutkimuksia kielellisesti epäsymmetrisestä vuorovaikutuksesta* (Kehitysvammaliiton tutkimuksia no. 6)(s. 7–11). Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- Leskelä, L. & Lindholm, C. (2012b). Näkökulmia kielellisesti epäsymmetriseen vuorovaikutukseen. Teoksessa L. Leskelä & C. Lindholm (toim.), *Haavoittuva keskustelu: keskusteluanalyttisiä tutkimuksia kielellisesti epäsymmetrisestä vuorovaikutuksesta* (Kehitysvammaliiton tutkimuksia no. 6)(s. 12–31). Helsinki: Kehitysvammaliitto.

- Lesser, R. & Perkins, L. (1999). *Cognitive neuropsychology and conversation analysis in aphasia: an introductory casebook*. London: Whurr Publishers.
- Lewer, A. & Harding, C. (2013). Communication is the key: improving outcomes for people with learning disabilities. *Tizard Learning Disability Review*, 18, 132–140.
- Linell, P. (1998). *Approaching dialogue: talk, interaction and contexts in dialogical perspectives* (IMPACT: Studies in Language and Society). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Martikainen, K. (2013). *OIVAlla vuorovaikutukseen: vuorovaikutusmalli vaikeimmin puhevammaisten ihmisten osallistamiseksi -hanke 2009–2012. Loppuraportti*. Haettu 6.3.2015 osoitteesta http://papunet.net/tikoteekki/fileadmin/tiedostot/muut/OIVALLA_loppuraportti_netti.pdf
- Martikainen, K. (2015). Yhteinen ilo – ohjeita voimauttavaan vuorovaikutukseen. Haettu 21.11.2016 osoitteesta http://papunet.net/sites/papunet.net/files/materiaalia/VV/yhteinen_ilo_ohjeita_voimauttavaan_vuorovaikutukseen.pdf
- Martikainen, K. (2016). Täydennystä vuorovaikutuksen työkalupakkiin. Teoksessa E. Pietikäinen (toim.), *Tiedoista teoiksi ja takaisin: puheenvuoroja erityisen tuen käytännöistä*, (s. 37–47). Haettu 13.4.2016 osoitteesta http://www.opike.fi/files/products/product_435/Tiedosta_teoiksi_VERKKOON.pdf#page=37
- Martikainen, K. (painossa). Intensive Interaction mentoring process and use of video. Teoksessa A. Mouriére & J. McKim (toim.), *Intensive Interaction coordinated: stories from the workplace*. London: Routledge.
- Martikainen, K. & Burakoff, K. (2006). *Using video as an instrument when promoting communication*. Haettu 25.7.2016 osoitteesta http://papunet.net/tikoteekki/fileadmin/tiedostot/muut/OIVA_Isaac_2006.pdf
- Martikainen, K. & Burakoff, K. (2015). HYPistä iloa asumiseen. *OIVALLINEN*, 1/2015. Haettu 7.4.2016 klo 12.00 osoitteesta http://papunet.net/tikoteekki/fileadmin/tiedostot/muut/Oivallinen_1_2015.pdf
- McConkey, R. & Collins, S. (2010). The role of support staff in promoting the social inclusion of persons with an intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, 54, 691–700.
- McConkey, R., Morris, I. & Purcell, M. (1999a). Communication between staff and adults with intellectual disabilities in naturally occurring settings. *Journal of Intellectual Disability Research*, 43, 194–205.
- McConkey, R., Purcell, M. & Morris, I. (1999b). Staff perceptions of communication with a partner who is intellectually disabled. *British Institute of Learning Disabilities*, 12, 204–210.
- McLean, L. K., Brady, N. C. & McLean, J. E. (1996). Reported communication abilities of individuals with severe mental retardation. *American Journal on Mental Retardation*, 100, 580–591.
- McVilly, K. (1997). Residential staff: how they view their training and professional support. *British Journal of Learning Disabilities*, 25, 18–25.
- Money, D. (1997). A comparison of three approaches to delivering a speech and language therapy service to people with learning disabilities. *European Journal of Disorders of Communication*, 32, 449–466.
- Moroza-James, S. (2014). *Miten voimauttava vuorovaikutus voi auttaa autismin kirjon lastasi oppimaan luonnollisella tavalla*. Haettu 17.10.2016 osoitteesta <http://papunet.net/tikoteekki/fileadmin/tiedostot/muut/OppiminenYhdessaeOlemallaFINAL.pdf>
- Nind, M. (1996). Efficacy of Intensive Interaction: developing sociability and communication in people with severe and complex learning difficulties using an approach based on caregiver–infant interaction. *European Journal of Special Needs Education*, 11, 48–66.
- Nind, M. (1999). Intensive Interaction and autism: a useful approach? *British Journal of Special Education*, 26, 96–102.

Nind, M. & Hewett, D. (2005). *Access to communication: developing the basics of communication with people with severe learning difficulties through Intensive Interaction*. London: David Fulton Publishers.

Nind, M. & Powell, S. (2000). Intensive Interaction and autism: some theoretical concerns. *Children & Society*, 14, 98–109.

NJC (The National Joint Committee for the Communication Needs of Persons with Severe Disabilities) (2014). *Communication Bill of Rights*. Haettu 22.10.2016 osoitteesta <https://aaclanguage.com/files/communicationbillofrights.pdf>

Paavola, L. (2006). *Maternal sensitive responsiveness, characteristics and relations to child early communicative and linguistic development* (Acta Universitatis Ouluensis, B 73). Oulun yliopisto.

Papunet (2015a). *Ilmaisun mukauttaminen*. Haettu 18.10. osoitteesta <http://papunet.net/tietoa/ilmaisun-mukauttaminen>

Papunet (2015b). *Kommunikoinnin kuntoutuksen vaiheet*. Haettu 18.10. osoitteesta <http://papunet.net/tietoa/kommunikoinnin-kuntoutuksen-vaiheet>

Papunet (2015c). *Kommunikoinnin perustuslaki*. Haettu 18.10. osoitteesta <http://papunet.net/tietoa/kommunikoinnin-perustuslaki>

Papunet (2015d). *Läsnäolo*. Haettu 25.10. osoitteesta <http://papunet.net/tietoa/lasnaolo>

Pulli, T., Launonen, K. & Saarela, M. (2005). *AURA yhteisön ja sen autistisen jäsenen vuorovaikutuksen ja viestinnän arviointiin ja kehittämiseen*. Lahti: Avainsäätö.

Purcell, M., McConkey, R. & Morris, I. (2000). Notes and discussion. Staff communication with people with intellectual disabilities: the impact of a work-based training programme. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 35, 147–158.

Purcell, M., Morris, I. & McConkey, R. (1999). Staff perceptions of the communicative competence of adult persons with learning disabilities. *British Journal of Developmental Disabilities*, 45, 16–25.

Rohiola, A. (2015). *”Kymmeneksi minuutiksi ehtii kyllä pysähtymään.” Vuorovaikutuksen voimavarana HYP-malli*. Logopedian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, käyttäytymistieteiden laitos. Haettu 7.4.2016 osoitteesta http://papunet.net/tikoteekki/fileadmin/tiedostot/muut/Assi_Rohiola_pg_2015.pdf

Samuel, J., Nind, M., Volans, A. & Scriven, I. (2008). An evaluation of Intensive Interaction in community living settings for adults with profound intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disabilities*, 12, 111–125.

Schepis, M. M. & Reid, D. H. (1994). Training direct care staff in congregate settings to interact with people with severe disabilities: a quick, effective and acceptable program. *Behavioral Interventions*, 9, 13–26.

Seppänen, E.-L. (1997). Vuorovaikutus paperilla. Teoksessa L. Tainio (toim.), *Keskustelunalyysin perusteet* (s. 18–31). Tampere: Vastapaino.

Siivonen, P. (2009). *Kehitysvammayhteisö osallistujana pitkäaikaiseen yhteisöpohjaiseen kommunikoinnin koulutushankkeeseen*. Logopedian pro gradu - tutkielma. Helsingin yliopisto, puhetieteiden laitos. Haettu 21.10.2016 soitteesta: http://papunet.net/fileadmin/muut/opinnaytteet/piia_siivonen.pdf

Simmons-Mackie, N. & Kagan A. (1999). Communication strategies used by “good” versus “poor” speaking partners of individuals with aphasia. *Aphasiology*, 13, 807–820.

Snow, C. E. (1977). The development of conversation between mothers and babies. *Journal of Child Language*, 4, 1–22.

- Spitzberg, B. H. (2003). Methods of interpersonal skill assessment. Teoksessa J. O. Greene & N. R. Bureson (toim.), *Handbook of communication and social interaction skills* (s. 94–134). Mahwah: Lawrence Erlbaum.
- Stern, D. (1985). *The interpersonal world of the infant*. New York, NY: Basic Books.
- Strathie, S., Strathie, C. & Kennedy, H. (2011). Video Enhanced Reflective Practice. Teoksessa L. Todd, M. Landor & H. Kennedy (toim.), *Video Interaction Guidance: a relationship-based intervention to promote attunement, empathy and wellbeing* (s. 170–180). London: Jessica Kingsley Publishers.
- Suomela-Markkanen, T. (2016). Vaativa kuntoutus alkaa – mikä muuttuu? *Puheterapeutti*, 1/2016, 23–25.
- Suomen YK-liitto (2015). *YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja*. Haettu 22.11.2016 osoitteesta http://www.ykliitto.fi/sites/ykliitto.fi/files/vammaisten_oikeudet_2016_net.pdf
- Thomas, D. R. (2006). A General Inductive Approach for analyzing qualitative evaluation data. *American Journal of Evaluation*, 27, 237–246.
- Todd, L., Landor, M. & Kennedy, H. (2011). *Video Interaction Guidance: a relationship-based intervention to promote attunement, empathy and wellbeing*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Trevarthen, C. (2008). Intuition for human communication. Teoksessa M. S. Zeedyk (toim.), *Promoting social interaction for individuals with communicative impairments* (s. 23–38). London: Jessica Kingsley.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2002). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Tykkyläinen T. (2005). Puheterapeutti ja lapsi puheterapiatehtävää tekemässä: ohjailevan toiminnan tarkastelua (Helsingin yliopiston puhetieteiden laitoksen julkaisuja no. 50). Haettu 2.12.2016 osoitteesta <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/19835/puhetera.pdf?sequence=2>
- United Nations (1948). *Universal Declaration of Human Rights*. Haettu 12.9.2016 osoitteesta http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf
- United Nations (2006). *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. Haettu 22.11.2016 osoitteesta <http://www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml>
- van Oorsouw, W.M.W.J., Embregts, P. J. C. M., Bosman, A. M. T. & Jahoda, A. (2009). Training staff serving clients with intellectual disabilities: a meta-analysis of aspects determining effectiveness. *Research in Developmental Disabilities* 30, 503–511.
- Verdonschot, M. M. L., De Witte, L. P., Reichrath, E., Buntinx, W. H. E. & Curfs, L. M. G. (2009). Community participation of people with an intellectual disability: a review of empirical findings. *Disability Journal of Intellectual Research*, 53, 303–318.
- Virtanen, N. (2012). “Niil oli vaan se vuorovaikutus. Hyvä vuorovaikutus.” *Haastattelututkimus osaavasta vuorovaikutuskumppanuudesta vaikeasti puhevammaisen ihmisen kanssa*. Logopedian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, käyttäytymistieteiden laitos. Haettu 22.11.2016 osoitteesta <http://docplayer.fi/96471-Niil-oli-vaan-se-vuorovaikutus-hyva-vuorovaikutus-haastattelututkimus-osaavasta-vuorovaikutuskumppanuudesta-vaikeasti-puhevammaisen-ihmisen-kanssa.html>
- von Tetzchner, S. & Jensen, K. (1999). Interacting with people who have severe communication problems: ethical considerations. *International Journal of Disability, Development and Education*, 46, 453–462.
- von Tetzchner, S. & Martinsen, H. (1999). *Johdatus puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin*. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- Vuoti, K., Burakoff, K. & Martikainen, K. (2009). *Jokainen hetki on mahdollisuus: tutkimus OIVA-hankkeen yhteisöllisen työskentelytavan vaikutuksista*. Haettu 6.3.2015 osoitteesta http://papunet.net/tikoteekki/fileadmin/tiedostot/muut/Jokainen...tutkimusrap_NETTI.pdf

Watson, J. & Fisher, A. (1997). Evaluating the effectiveness of Intensive Interaction teaching with pupils with profound and complex learning difficulties. *British Journal of Special Education*, 24, 80–87.

WHO (World Health Organization) (2001). *International Classification of Functioning, Disability and Health: ICF*. Haettu 22.11.2016 osoitteesta http://psychiatr.ru/download/1313?view=name=CF_18.pdf

WHO (World Health Organization) (2011). *World report on disability*. Haettu 22.11.2016 osoitteesta http://www.who.int/disabilities/world_report/2011/report.pdf

Zeedyk, M. S. (2008). *Promoting social interaction for individuals with communicative impairments*. London: Jessica Kingsley Publishers.

Zeedyk, M. S., Caldwell, P. & Davies, C. E. (2009a). How rapidly does Intensive Interaction promote social engagement for adults with profound learning disabilities? *European Journal of Special Needs Education*, 24, 119–137.

Zeedyk, M. S., Davies, C. E., Parry, S. & Caldwell, P. (2009b). Fostering social engagement in Romanian children with communicative impairments: the experiences of newly trained practitioners of Intensive Interaction. *British Journal of Learning Disabilities*, 37, 186–196.

LIITE 1. Taulukko 8: Vuorovaikutusvideoiden kuvaus

Videon tiedot	Videon tapahtumat	Työntekijän (T) toiminnan kuvaus ja karkea arvio vuorovaikutuksesta
1. 5.3.2014 5 min	J seisomatuolissa. T jumppaa hänen käsiään ja hieroo häntä selostan O:lle, mistä J tuntuu tykkäävän. T hakee laulavat lintulelut, jotka laittaa laulamaan, sivelee niillä J:n käsiä ja vie J:n korvan juureen. O ja T juttelevat J:n tekemistä aloitteista.	- T on hyvin kaukana J:stä, n. 1–2 m etäisyys. - J on passiivisesti toimenpiteiden ja kerronnan kohteena, ei itse vaikuta toiminnan kulkuun. - T tekee aloitteet. - Pääasiassa T juttelee O:lle, mutta muutaman kerran puhuu J:lle (”nyt sä vähän laitat hanttiin”, ”eikö?”, ”moikka”) ja vastaa hänen äännähdykseensä (”mm?”, ”niin”). - T käyttää kosketusta hieronnassa ja venyttäessään J:n käsiä, myös silittää vähän J:tä. - Lelut käytössä vuorovaikutuksessa. → Jumppahetki pikemminkin kuin vuorovaikutusta; J on kohteena, ei aktiivinen vuorovaikutuksen jäsen.
2. 5.3.2014 5 min	J seisomatuolissa, T seisoo kaukana hänestä. T painaa lintulelut laulamaan aina äänen loppuessa ja laittaa ne J:n pöytätasolle. J heittää lelut pois, T nostaa ne takaisin J:n eteen. Hän koskettaa välillä leluilla J:n kasvoja tai yrittää antaa käteen. 2.17 min kohdalla J heittää taas lelut pois, jolloin T sanoo ”semmosta”, silittää hänen kättään ja lopettaa vuorovaikutuksen lähtemällä pois tilanteesta. Loppuvideon ajan J yksin, kun T puhuu muille asukkaille.	- T on hyvin kaukana J:stä, n. 1–2 m etäisyys. - Ei juuri käytä kosketusta. - Puhuu J:lle pari kertaa (”missä lintu on?”, ”se ei viel Jonna lähteny siit”). - Tekee aloitteet työntäen lintuleluja J:lle. - Lelut käytössä. → Ei juuri aitoa kontaktia heidän välillään.
3. 24.3.2014 3:50 min	J puolimakaavassa asennossa nojatuolissa, T istuu melko lähellä. T puhuu J:lle (”nyt tää on ihan suussa”, ”se oli mun naama”, ”mitä Jonna miettii?”). Ottaa kädestä kiinni, silittää käsivartta, asettaa J:n käden omalle poskelleen, silittää nenää ja päätä. Hymyilee ja juttelee lempeästi J:lle. Kun J äännähtelee, T vastaa niihin ”mhm”, ”niinkö?” ja kysyy ”meinaatsä et onks sulla jo nälkä?”. T naksuttelee suulla.	- Lähietäisyydessä kasvokkain, kasvojen välinen etäisyys n. 30–40 cm. - T käyttää kosketusta koko ajan. - T puhuu J:lle: kyselee, kommentoi, reagoi äänellä tai puheella hänen ääntelyihinsä. - Kuitenkin myös paljon hiljaisia hetkiä. - T hakee aktiivisesti katsekontaktia J:hin. - T (yli)tulkitssee J:n ääntelyt kommunikatiivisiksi ja vastaa osaan niistä, esim. tulkitsee J:n olevan nälkäinen. → Kumppanien välillä on äänen, kosketuksen ja katseen käytön kautta saavutettu kontakti.
4. 24.3.2014 2 min	Sama asetelma kuin videossa 3. T tulkitsee, että J haluaa huivit kauastaan pois. Hän ohjaa, auttaa ja kannustaa J:tä niiden pois ottamisessa.	- Lähietäisyys (n. 30–40 cm). - T ”tuputtaa” oman tulkintansa mukaista toimintaa eli huivien pois ottamista, tekee koko ajan aloitteita sen mukaan.

	J:n aivastukseen T reagoi sanomalla ”ätsiu, oho”. J:n ääntelyyn T vastaa ”meinaaksä et vois mennä syömään?”.	- T puhuu paljon, lähinnä ohjaten ”projektissa” (”nyt sä saat sen kato”, ”tosta, tosta”, ”haha, sinne meni”, ”nyt ne lähtis, ne solmut on avattu”). → T ei keskity itse vuorovaikutuksessa olemiseen, vaan toiminnan taustalla on tavoite, toimenpide.
5. 26.3.2014 1:15 min	Juomishetki: T yrittää tarjota mehua J:lle, kyselee haluaako hän mehua ja saa välillä juotettua (”kokeillaan”). J istuu tuolissa ja T istuu lattialla vieressä. T maiskuttelee suuta houkutellakseen juomaan.	- Kasvojen välinen etäisyys n. 40–60 cm. - T puhuu paljon, mutta vain liittyen mehun juomiseen. - Kosketus vain juomisen helpottamiseksi (esim. pitää kädestä kiinni ettei se liiku häiritsevästi). - Kun T kyselee, haluaako J vielä lisää mehua, J kääntää päätä. → T tulkitsee tämän merkiksi, että ei halua. → Kyseessä hoitotoimenpiteen suoritus.
6. 31.3.2014 4:50 min	J seisomatuolissa, T seisoo vieressä seisomatuolin pöytätasoon nojaten. T aloittaa kysyen ”oisko se ollu jano”, ehdottelee mehun juomista ja tekee maiskutusaania suulla. T hakee mehua ja houkuttelee juomaan puhumalla (”laitoin uutta rypälemehua”), koputtelemalla pöytätasoa mehupullolla, heiluttelemalla pulloa, maiskutteluäänillä sekä tarjoamalla pulloa J:n käteen. Juottaa mehua ja pyyhkii suuta, pöytää ja pulloa. Kyselee, haluaako lisää mehua, ja odottaa jotain reaktiota (esim. J laskee päätä alaspäin) ennen kuin antaa.	- Alussa hetki hyvin lähekkäin (J:n pää T:n olkapäätä vasten), mutta pääasiassa 30–50 cm. - Kosketus käytössä silittelyssä ja suun pyyhkimisessä. Silittelee poskea ja selkää J:n nojautuessa eteenpäin. - Rauhallinen tilanne, T odottaa ja seuraa J:n reaktioita ja toimintaa. Tarkkailee J:n aloitteita ja sovittaa juottamisen niihin (esim. tarjoaa juomaa, mutta J ei tee elettä juodakseen, joten T vie pullon kauemmas). → Hoitotoimenpiteen suoritus hetken tavoitteena. T kuitenkin seuraa J:n reaktioita juottaessaan tätä (tarjoaa juomaa suun lähelle, mutta juottaa vasta kun J liikuttaa huulia).
7. 31.3.2014 2 min	J seisomatalineessä, T seisoo hänen takanaan ja korjailee asentoa. Tekee naksutusääniä J:n korvan juuressa. Tulee lopulta viereen.	- Etäisyys n. 30–40 cm. - T puhuu jonkin verran, kommentoi toimintaa. - T (yli)tulkitsee, että J haluaa tyhjentää pöydän, kun hän heiluttelee käsiä. Myöhemmin tulkitsee, että J:tä väsyttää, kun hän painaa pään pöytään. - Kosketus asennon säätämisessä ja myös ei-tavoitteellisesti: esim. J nojautuu T:ta vasten, T ottaa kainaloon ja painaa päät yhteen, silittelee. → Tavoitteellisuus edelleen (asennon säätäminen), mutta samalla paljon (yli)tulkintaa, kosketusta ja puhetta.
8. 7.5.2014 14 min	Aluksi T auttaa J:tä siirtymään seisomatalineestä lepotuoliin kannustaen häntä puhella (”hyvä, ota just noin kiinni”, ”omat jalat, Jonna”, ”seiso vaan”), taputtamalla jalkoja ja naksuttamalla suuta. Asettaa J:n lepotuoliin ja asettuu itse viereen kyykyyn. 5:40 min kohdalla O tulee vuorovaikutukseen J:n kanssa ja T menee kuvaamaan.	- Etäisyys päiden välillä n. 30–40 cm. - Kosketus: T:n käsi J:n olkapäällä, pitää J:n kädestä kiinni, silittelee. - T juttelee J:lle pitkillä lauseilla ja kysymyksillä (”nyt sä vähän niinku pirtyit”, ”alkoks se olla jo tylsää se seisominen siinä telineessä, alkoko?”), ”vastaa” välillä J:n toimintoihin ja ääntelyihin (”esim. ”niinkö?”). → Vain pari min pelkkää vuorovaikutusta, siinä kontakti J:hin kosketuksella ja äänellä.

9. 6.11.2014 0:30 min	J istuu pyörätuolissa, T juttelee hänelle lähietäisyydeltä, koskettaa samalla kättä ja silittää poskea. Säättää pyörätuolia valmiiksi siirtymistä varten.	- Kasvot ihan lähekkäin (n. 10 cm). → Hoitotoimenpide menossa, mutta ennen sitä T keskittyy hetken (15 s) olemaan vuorovaikutuksessa J:n kanssa puheen, kosketuksen ja läheisyyden kautta.
10. 6.11.2014 0:06 min	J istuu pyörätuolissa, T istuu hänen edessään lattialla ja hieroo jalvoja jutellen O:lle (”Jonna tykkää ihan mielettömästi kun hieroo”). O vastaa ”ootas mä tuun” ja on siirtymässä, mutta video katkeaa.	- Kasvojen välinen etäisyys n. 1 m, koska T on J:n jalkojen juuressa hieromassa. - T suuntaa puheen O:lle, puhuu J:stä 3. persoonassa, mutta katsekontakti tiiviisti J:ssä. - Kosketus käytössä hieronnassa. → Toimenpide käynnissä, J sen kohteena.
11. 6.11.2014 2 min	Sama asetelma kuin videossa 10. T hieroo J:n jalvoja ja taivuttelee niitä jutellen samalla vähän (”vähän valmistetaan sun jalvoja seisomalaitteeseen”). Vaihtaa J:n kengät.	- Kasvojen välinen etäisyys n. 1 m, koska T on J:n jalkojen juuressa hieromassa. → Hoitotoimenpide menossa, mutta samalla T huomioi J:tä sensitiivisesti: jutustelee ja selostaa mitä tapahtuu, hymyilee, hakee katsekontaktia, vastaa ääntelyyn (”ohhoh”). Hakee myös J:n huomiota huhuilemalla nimeä (”Jonnaa”), kumartumalla lähemmäs tätä ja hakien katsekontaktia, sekä naksuttelemalla suulla.
12. 6.11.2014 20 min	Aluksi T siirtää J:n pyörätuolista seisomatelineeseen kielentäen samalla toimintaa (”sit me mennään tännepäin”, ”täältä yks vyö”, ”sitte jalat”), ohjaten (”nosta kättä”) ja kannustaen (”hyvin otit kiinni”) puheella. Päästessään seisomatelineeseen J alkaa itkeskellä ja valittaa, kärsivä ilme. T yrittää rauhoitella eri keinoin jonkin aikaa, mutta alkaa sitten korjaamaan asentoa ergonomisemmaksi ja hieromaan hartioita J:n takaa käsin. Kun J:n valitus ei lopu, T tuo lintulelut pöytätasolle J:n eteen (”katotaas, mitä sä sanot näistä?”) ja painaa ne päälle laulamaan ja silittelee niillä J:tä. Tämä rauhoittaa J:n hetkeksi. J heittää lelun pois → T kommentoi (”Oho, heitatkö? Sinne meni!”). T tyrkyttää J:n käteen lelua, J ikään kuin työntää sitä pois, mutta T jatkaa (”ota vaan, ota vaan”) sen tarjoamista. Kuuntelevat haitarin ääntä, T kommentoi (”oho, mistä se kuulu?”). Tuo vielä lisää erilaisia leluja (”mites sit vielä”), joilla sivelee J:n kättä, tarjoaa käteen ja heiluttelee J:n kasvojen edessä. Kun J pudottaa lelun, T nostaa ylös ja jatkaa. T säättää J:n asentoa suoremaksi. Kun J tulee levottomammaksi, T toteaa (”ai tää suora asento ei oo hyvä, tästä sä et tykkää”). Lopuksi lintulelut uudestaan käyttöön: sivelyä, painelua. T kokeilee uudestaan suoristaa J:n selkää ja jää taakse hieromaan J:tä. Juttelee ja kehuu, kun J on suorana. Tulee viereen, pitää J:tä kainalossa, hakee kontaktia kosketuksella, puheella ja suun naksuttelulla. Ehdottelee ja kannustaa J:tä heittämään pöydällä olevat lelut pois. Venyttää J:n kylkeä.	- Paljon eri etäisyyksiä, riippuen toiminnasta. Kun rauhoittuvat vuorovaikutukseen 11–20 min kohdalla, kasvot n. 0–30 cm etäisyydellä. Pari kertaa T tuo pään hyvin lähelle J:n kasvoja, otsat koskettavat toisiaan. - T vastaa J:n ääntelyihin, suun aukomiseen ja pään liikkeisiin (”ahhah”, ”no?”, ”Jonnaa?”, ”eikö?”, ”mitää?”, ”hohhojaa, niinkö?”, ”mistäs se kuuluu?”, ”kukkuu”). - Silittelee, ottaa käsistä kiinni, hieroo hartioita, sivelee pehmolelulla, pitää kainalossa. Rauhoittelee kosketuksella J:tä. - Puhelee paljon (”meinasitsä niinku halaa vai työntää pois”). Käyttää lempeää ääntä ja puhetta rauhoitteluun (”Jonna? Kaikki hyvin?”). - Lelut käytössä. - Käyttää nimeä kontaktiin hakemiseen (”Jonna, Jonnaa?”). → T:llä tavoitteellisuus edelleen käytössä (asento ja lintujen heittäminen), tekee itse aloitteita (tosin tulkitsee ilmeisesti, että J tykkää lintujen heittelystä joten kannustaa siihen), tarjoaa leluja. Kuitenkin myös positiivista paljon (vastaaminen, läheisyys, kosketus, puhe).

13. 12.1.2015 13.35 min	T puhelee lempeästi, laajalla intonaatiolla ("vaihtuko ihminen?", "katotko tarkkaa?", "taidat olla hyvällä tuulella tänään"). On hyvin lähellä J:tä, toinen käsi J:n hartian ympärillä. Koskettavat toistensa käsiä. Kun J huutaa, T vatsaa ("niii!"). T juttelee ruoka-ajasta, kyselee onko nälkä. J alkaa olla hermostuneen oloinen (ääntelee, pyörii, liikkuu). O ehdottaa kokeilemaan jotain tuttua leikkiä → T sivelee sormella ja kädellä J:n huulia ja poskea. Lopussa J hyvin hiljaa, liikettä kyllä on → T on myös hiljaa ja on "mukana" käsien liikkeissä yms.	- T käyttää runsaasti hoivakielen piirteitä. - Käytössä lähietäisyys (0–15 cm), otsat koskettavat. - T vastaa J:n toimintaan (esim. käden liikkeet, yskäisy) ja ääntelyyn nopeasti, responsiivisesti ("nii", "kukkuu", "hohhoija", "noh?", "nielasiksä huonosti?"). - T hakee katsekontaktia aktiivisesti kääntelemällä päätään peilaten J:n pään liikkeitä. - Jatkuva kosketuskontakti. - Alussa T on virittäytynyt J:n olemukseen: molemmat rauhallisia, hymyileviä, vähän leikkisiä. → Sensitiivistä!
14. 12.1.2015 5.30 min	Sama asetelma kuin edellisessä. Leppoisa, rauhallinen, seesteisen iloinen tunnelma molemmilla. Lopussa J muuttuu rauhattommaksi, ääntelee, liikkuu ja painaa sormella silmää → T tulkitsee, että J haluaa lopettaa tai ei jaksa enää → lopettavat. Yhteisiä naureskelun hetkiä.	- T vastaa J:n hymyyn hymyllä ja naurahduksella, pään liikkeeseen puheella ("mihin sä menit?"). - Virittäytynyt samaan tunnetilaan J:n kanssa. Esim. naureskelevat yhdessä. - Lähietäisyys, n. 5–20 cm kasvojen välillä. - T peilaa pään liikkeillä J:n pään liikkeitä. - T jutustelee, puheella ja nimeä käyttämällä viestittää olevansa läsnä ja houkuttelee myös J:tä kontaktiin ("mihin menit?"). - T hakee päätä liikuttamalla katsekontaktia aktiivisesti. - Paljon kosketusta. → Sensitiivistä!

LIITE 2. Tutkimuslupalomake

Hyvä vastaanottaja!

Olen puheterapeutin ammattiin valmistuva neljännen vuosikurssin logopedian opiskelija Helsingin yliopistosta. Olen aloittamassa maisterivaiheen opintojeni pro gradu -tutkimusta voimauttavasta vuorovaikutuksesta. Tutkimuksen ohjaa Helsingin yliopiston yliopistonlehtori FT Kaisa Launonen (puh. xxx xxxxxxxx), ja teen työn yhteistyössä Kehitysvammaliiton Tikoteekin kanssa.

Voimauttavalla vuorovaikutuksella on pystytty vaikuttamaan lupaavin tavoin erityisesti vaikeimmin kehitysvammaisten ja autististen henkilöiden vuorovaikutus- ja kommunikointitaitojen kehittymiseen, elämänlaadun lisääntymiseen sekä itseä vahingoittavan ja stereotyyppisen käytöksen vähenemiseen. Myös menetelmää toteuttavien työntekijöiden kokemuksissa ja taidoissa on havaittu positiivisia muutoksia voimauttavan vuorovaikutuksen käytön myötä: esimerkiksi työntekijöiden sensitiivisyys, motivaatio ja kiinnostus kommunikointiin on lisääntynyt. Tästä on kuitenkin niukasti tutkimusta, eikä suomalaisista tutkimusta ole tehty ollenkaan. Tutkimus aiheesta olisikin tärkeää, jotta suomalaisten ammattilaisten tietoisuus voimauttavasta vuorovaikutuksesta lisääntyisi ja sitä voitaisiin hyödyntää nykyistä paremmin vaikeimmin vammaisten ihmisten vuorovaikutuksen ja elämänlaadun tukemiseen.

Aion tutkia voimauttavan vuorovaikutuksen käytön myötä tapahtuvia muutoksia työntekijän vuorovaikutustavassa ja -taidoissa. Haluaisin myös tarkastella työntekijän omia ajatuksia voimauttavan vuorovaikutuksen prosessista ja sen myötä tapahtuneesta kehityksestä. Toivon saavani tutkimukseni aineistoksi osan videomateriaalista, joka on kerätty Tikoteekin puheterapeutin, Intensive Interaction Coordinator Kaisa Martikaisen toteuttaman vuoden mittaisen voimauttavan vuorovaikutuksen prosessin aikana. Aineisto koostuu työntekijän ja varhaisten vuorovaikutustaitojensa varassa toimivan henkilön vuorovaikutushetkistä sekä työntekijän ohjauskeskustelusta Kaisa Martikaisen kanssa.

Olen nyt *sinuun/teihin* yhteydessä, sillä olet taannoin ollut/aikuisikäinen lapsesi on taannoin ollut mukana tässä voimauttavan vuorovaikutuksen prosessissa, josta haluaisin tehdä pro gradu -tutkimukseni. Henkilöllisyytesi ei ole tiedossani, vaan saat tämän viestin puheterapeutti Kaisa Martikaisen kautta, ja henkilöllisyytesi käy minulle ilmi vasta, jos palautatte tutkimuslupalomakkeen oheisessa kirjekuoressa. Tutkimus toteutetaan niin, että tutkittavien henkilöllisyys ei missään vaiheessa käy ilmi. Aineistoa käsitellään nimettömänä ja aineiston suojaukseen liittyviä säädöksiä noudatetaan tiukasti. Kaikkea tietoa käsitellään luottamuksellisesti. Luvan antaminen on täysin vapaaehtoista, ja luvan antaja voi missä tahansa vaiheessa perua suostumuksensa aineiston käyttöön ilman seurauksia. Sopimus koskee vain tätä työtä ja mahdollisesta jatkokäytöstä sovitaan tarvittaessa erikseen. Pro gradu -työn valmistuttua tuhoan kaiken tätä työtä varten Tikoteekista saamani aineiston, ja alkuperäinen aineisto jää Tikoteekin hallintaan.

Annan mielelläni lisätietoja tarvittaessa.

Tätä sopimusta on tehty kolme kappaletta, yksi luvan antajalle, yksi pro gradu - tutkimuksen tekijälle sekä yksi videoaineiston kerääjälle ja oikeuksien omistajalle (Tikoteekki).

Olen tietoinen yllä esitetyistä asioista ja annan luvan käyttää edellä kuvattua, lapsestani kerättyä videomateriaalia tutkimuskäyttöön:

Paikka ja päiväys

Tutkittavan/huoltajan allekirjoitus ja nimenselvennys

Tutkimuksen toteuttaja

Tutkimuksen ohjaaja

Aineiston kerääjä

Pauliina Väänänen

Kaisa Launonen

Kaisa Martikainen